

VELIMIR VISKOVIĆ BIRA ZA VAS

kurt vonnegut: **modrobradi**

PROFIL

Kurt Vonnegut

Modrobradi

Autobiografija Raba Karabekiana

(1916.-1988.)

s engleskoga prevela Petra Mrduljaš

PIŠČEVA NAPOMENA

Ovo je roman, a k tome još i lažna autobiografija. Ne treba ga shvatiti kao odgovornu povijest apstraktno ekspresionističke slikarske škole, prvog značajnog umjetničkog pokreta začetog u Sjedinjenim Američkim Državama. Ovo je tek povijest meni svojstvenih dojmova izazvanih ovim ili onim i ništa više.

Rabo Karabekian nikada nije živio, kao ni Terry Kitchen ili Circe Berman ili Paul Slazinger ili Dan Gregory ili Edith Taft ili Marilee Kemp ili bilo koji od glavnih likova ove knjige. A što se tiče stvarnih i znamenitih ljudi koje spominjem, ni na što ih nisam natjerao na što sami nisu bili spremni, iskušani u ovim uvjetima.

Dodao bih još da je mnogo toga u ovoj knjizi nadahnuto grotesknim svotama plaćenim za umjetnička djela u prošlom stoljeću. Nevjerojatna koncentracija gotovine omogućila je nekolicini osoba i institucija da nametnu određenim izrazima ljudske zaigranosti neprikladnu te stoga mučnu ozbiljnost. Pri tome ne mislim samo na umjetničke torte od pijeska, već i na druge dječje igre - trčanje, skakanje, hvatanje, bacanje.

Ili plesanje.

Ili pjevanje pjesama.

K. V.

Ova je knjiga posvećena Circe Berman.
Šta drugo mogu reći?

R.K.

1

Tek što sam završio ovu svoju životnu priču, učinilo mi se razboritim doskakutati ovamo pred sam početak, na ulazna vrata, tako da kažem, te gostima na dolasku ponuditi sljedeću ispriku: „Obećao sam vam autobiografiju, ali u kuhinji su stvari pošle po zlu. Ispada da ćete dobiti *dnevnik* ovog burnog ljeta koje je za nama! Uvijek možemo naručiti pizzu ako bude nužno. Udite, udite!”

* * *

Ja sam negdašnji američki slikar Rabo Karabekian, jednooki. Rođen sam 1916. u useljeničkoj obitelji u kalifornijskom gradiću San Ignacio. Ovu autobiografiju započinjem 71 godinu poslije. Neupućenima u drevne misterije aritmetike napominjem kako to znači da je sada 1987.

Nisam se rodio kao kiklop. Lišen sam lijevog oka dok sam zapovijedao vodom inženjerije u Luxemburgu potkraj Drugog svjetskog rata, a zanimljivo je da su se i svi ostali pripadnici u privatnom životu bavili nekom vrstom umjetnosti. Bili smo specijalisti za kamuflažu, ali u danom smo se trenutku borili za goli život poput običnog pješastva. Četu su sastavili od samih umjetnika vođeni teorijom nekog iz vojske prema kojoj smo mi trebali biti posebno spretni u kamufliranju.

Pa i bili smo! Bili smo! Takve smo halucinacije priuštili Nijemcima da više nisu znali što je opasno iza naših linija, a što nije. Da, a i dopuštali su nam da živimo kao umjetnici, urnebesno kršeći pravila odijevanja i vojničkog ponašanja. Trajno nismo bili priključeni ni jednoj jedinici. Bili smo pod izravnim zapovjedništvom Glavnog stožera savezničkog ekspedicijskog korpusa, a on nas je privremeno dodjeljivao pojedinim generalima koji su čuli za naše fantastične iluzije. General bi na kratko vrijeme postao našim pokroviteljem, popustljiv i očaran te konačno zahvalan.

A mi bismo se tada zaputili dalje.

S obzirom da sam se priključio redovnoj vojsci i postao poručnikom dvije godine prije nego što su Sjedinjene Države popustile i ušle u rat, mogao sam dogurati i do dopukovnika prije svršetka rata. Ali odbijao sam sva promaknuća iznad čina satnika kako bih mogao ostati sa svojom obitelji od 36 muškaraca. Bilo je to moje prvo iskustvo s tako velikom obitelji. Drugu takvu našao sam poslije rata

postavši prijateljem i naizgled ravnopravnim pripadnikom one skupine američkih slikara koji će u povijesti umjetnosti ostati zabilježeni kao utemeljitelji škole apstraktnog ekspresionizma.

* * *

U starome svijetu moja majka i otac imali su obitelji veće od ove moje dvije - i naravno da su s njima bili u *krvnom* srodstvu. Svi rođaci izginuli su im u pokolju kad je Tursko Carstvo istrijebilo oko milijun Armenaca koje su smatrali izdajicama iz dva razloga: prvo, zato što su bili pametni i obrazovani, a drugo, zato što su mnogi od njih imali rođake s one strane turske granice, u neprijateljskom Ruskom Carstvu.

Bilo je to doba carstava. Kao što je i naše - pod prilično prozirnom krinkom.

* * *

Njemačko Carstvo, u savezništvu s Turcima, poslalo je ravnodušne vojne promatrače kako bi procijenili prvi genocid tog stoljeća, riječ koja tada još nije postojala ni u jednom jeziku. Danas se ta riječ koristi posvuda i označava pažljivo pripremljena nastojanja da se ukloni svakog člana, bilo muškarca, ženu ili dijete, određene podskupine ljudskog roda.

Problemi koje tako opsežan pothvat sa sobom donosi posve su industrijske naravi: kako jeftino i brzo usmrtiti velik broj krupnih, domišljatih životinja, osigurati da ni jedna ne izmakne te se u završnici riješiti brda mesa i kostiju. U svojem pionirskom pothvatu Turci nisu imali kvalifikacija za tako opsežan projekt kao ni neophodnu specijaliziranu mašineriju. Već četvrt stoljeća kasnije Nijemci će imati oboje u izobilju. Turci su jednostavno pokupili sve Armence koje su našli kod kuće ili tamo gdje su radili ili jeli ili se igrali ili molili ili školovali ili bilo što drugo, satjerali ih u polja, uskratili im hranu, vodu i zaklon, pucali na njih i mlatili ih dok se nije činilo da su svi mrtvi. Psima, lešinarima, štakorima i ostalima i napokon crvima pustili su da počiste za njima.

Moja majka, koja mi još nije bila majka, samo se pravila mrtvom ležeći među leševima.

Moj otac, koji još nije bio njezin muž, skrivao se u dreku i pišalini u zahodu iza škole u kojoj je predavao kad su vojnici stigli. Školski je dan bio završio, a moj je budući otac zaostao u zgradi pišući poeziju,

kako mi je jednom pričao. Tada je začuo vojnike kako dolaze i shvatio što namjeravaju. Otac nije nikada niti vidio niti čuo samo ubijanje. Za njega je tišina u selu, čiji je do mraka ostao jedini žitelj, sav prekriven drekom i pišalinom, ostala najstrašnije sjećanje vezano uz pokolj.

* * *

Iako su majčine uspomene iz starog svijeta jezivije od očevih, jer se našla na samom poprištu pokolja, nekako je uspjela prepustiti masakr prošlosti i pronaći u Sjedinjenim Državama puno toga privlačnog pa čak i sanjariti o obiteljskoj budućnosti ovdje.

Moj otac *nikada* nije.

* * *

Udovac sam. Moja supruga, rođena Edith Taft, druga takva žena u mom životu, umrla je prije dvije godine. Ostavila mi je ovu kućerinu od devetnaest soba na obali u East Hamptonu na Long Islandu koja je bila u vlasništvu triju generacija njene anglosaksonske obitelji iz Cincinnatija u Ohiju. Njeni preci sigurno nisu očekivali da će pasti u ruke nekome tako egzotična imena kao što je Rabo Karabekian.

Ako njihovi dusi i opsjedaju ovu kuću, čine to s toliko anglikanskog takta da ih još nitko nije primijetio. Kad bih susreo koju od tih utvara na glavnom stubištu i kad bi ona natuknula kako nemam prava na ovu kuću, odvratio bih njemu ili njoj: „Krivite za to Kip slobode.”

* * *

Draga Edith i ja bili smo sretno oženjeni dvadeset godina. Ona je bila pranečakinja Williama Howarda Tafta, dvadeset i sedmog predsjednika Sjedinjenih Država i desetog predsjednika Vrhovnog suda. Bila je udovica sportaša i bankara iz Cincinnatija zvanog Richard Fairbanks mlađi, potomka Charlesa Warrena Fairbanksa, senatora Sjedinjenih Država iz Indiane, a zatim i potpredsjednika pod Theodorom Rooseveltom.

Upoznali smo se davno prije smrti njena muža kad sam je nagovorio (i njega također), premda se radilo o njenu posjedu (ne o njegovu), da mi kao atelje iznajmi spremište za krumpir koje dotada nije bilo korišteno. Jasno da oni nikada nisu uzgajali krumpir. Samo su otkupili zemljište od susjednog farmera koji je živio na sjevernom dijelu udaljenom od plaže kako bi spriječili daljnju gradnju. Sa zemljištem dobili su i skladište krumpira.

Edith i ja nismo se dobro upoznali do smrti njena muža i do trenutka kad se od mene odselila Dorothy, moja prva žena, zajedno s naša dva sina Terryjem i Henrijem. Tada sam prodao našu kuću u selu Springs šest milja sjeverno odavde, i pretvorio Edithino skladište krumpira ne samo u atelje već i u dom.

To neobično prebivalište, usput budi rečeno, ne vidi se iz glavne zgrade u kojoj sada pišem.

* * *

Edith nije imala djece s prvim mužem, a bila je prestara za rađanje u trenutku kad sam je ja pretvorio iz gospođe Fairbanks u gospođu Karabekian.

Bili smo, dakle, iznimno majušna obitelj u toj golemoj kućerini s dva teniska terena i bazenom, spremištem za kočiju i skladištem za krumpir - i 300 metara privatne plaže koja gleda na otvoreni Atlantik.

Čovjek bi pomislio kako će moja dva sina, Terry i Henri Karabekian (koje sam nazvao po svom najbližem prijatelju Terryju Kitchenu i umjetniku kojem smo Terry i ja najviše zavidjeli, Henriju Matisseu), uživati što mogu doći živjeti ovdje sa svojim obiteljima. Terry sad već ima dva sina. Henri ima kćer.

Ali oni ne razgovaraju sa mnom.

„I neka im! I neka!” vičem u ovoj manikiranoj pustinji. „Koga briga!”

Oprostite na ovom ispadu.

* * *

Draga Edith utjelovljivala je mnogostrukost svih božanskih majki Zemalja. I kad smo tu bili samo nas dvoje i posluga, uspijevala je ispuniti ovu viktorijansku arku ljubavlju, veseljem i istinskim domaćim ugođajem. Unatoč povlasticama koje je uživala čitav život, kuhala je s kuharom, vrtlarila s vrtlarom, sama kupovala hranu za nas, hranila sve kućne ljubimce i ptice sklopivši intimna prijateljstva i s divljim zečevima i vjevericama i rakunima.

No često smo i pozivali ljude na tulum i primali brojne goste, od kojih su neki znali ostati i po nekoliko tjedana - uglavnom *njeni* prijatelji i rođaci. Već sam rekao u kakvim sam odnosima bio i ostao sa svojim malobrojnim krvnim srodnicima - sve samim otuđenim potomcima. A što se mojih umjetno stvorenih rođaka iz vojske tiče, neki od njih poginuli su u bitci u kojoj sam ja bio zarobljen i koja me

koštala jednog oka. Oni koji su preživjeli nisu mi se nikad poslije javili. Može biti da ja njima nisam bio tako drag kao oni meni.

Događa se.

Pripadnici moje druge umjetne obitelji, apstraktni ekspresionisti, većinom su mrtvi, a dotuklo ih je svašta - od obične starosti do samoubojstva. Nekolicina preživjelih, kao ni moji krvni srodnici, ne razgovaraju sa mnom.

„I neka im! I neka!” vičem u ovoj manikiranoj pustinji. „Koga briga! Oprostite na ovom ispadu.

* * *

Sva naša posluga dala je otkaz ubrzo nakon Edithine smrti. Rekli su da im je ovdje postalo previše samotno. Unajmio sam druge za velike novce kako bi podnosili mene i svu ovu samoću. Dok je Edith bila živa, a s njome i kuća, ovdje su živjeli i vrtlar, dvije sluškinje i kuharica. Sada je u kući ostala još samo kuharica i, kako je zovem, ona druga kuharica. Samo ona i njena petnaestogodišnja kći imaju na raspolaganju sve služinske prostorije na trećem katu jednog krila zgrade. Kuharica je razvedena žena rođena u East Hamptonu, četrdesetogodišnjakinja po mojoj procjeni. Njena kćerka Celeste nije zaposlena u kući, nego ovdje samo živi i jede moju hranu uveseljavajući svoje bučno i besramno neuko društvo na mojem teniskom terenu, u mojem bazenu i na mojoj privatnoj obali oceana.

I ona i njeni prijatelji ignoriraju me kao da sam neki senilni veteran iz nekog zaboravljenog rata koji baulja kroz ovo malo života što mu je još preostalo kao kustos po muzeju. Zašto bi me to vrijeđalo? Ova kuća moj je dom, ali uz mene udomljuje i najvažniju privatnu kolekciju apstraktno ekspresionističkih slika, a s obzirom na to da već desetljećima nisam napravio ništa korisno, što sam drugo nego li kustos?

Pa tako kao što bi i svaki plaćeni kustos morao i ja se trudim najbolje što mogu odgovoriti na jedno te isto pitanje koje mi na različite načine postavlja posjetitelj za posjetiteljem, a to je naravno: „Što bi ove slike trebale *značiti?*”

* * *

Ove slike, koje ne govore apsolutno ni o čemu osim o sebi samima, bile su u mojem vlasništvu davno prije nego što sam se oženio Edith. Vrijede barem isto koliko i nekretnine, dionice i obveznice koje mi je

Edith ostavila uključujući i četvrtinu udjela u ragbi momčadi *Cincinnati Bengals*. Prema tome ne može me se prokazati kao američkog lovca na blago.

Bio sam doduše šugav slikar, ali kakav sam samo *sakupljač* ispao!

2

Ovdje je strašno samotno otkako je Edith umrla. Prijatelji koje smo imali bili su njeni, ne moji. Slikari me se klone jer je sprdnja, koja se zasluženno obrušila na moje slike, dala filistrima pravo ustvrditi kako su gotovo svi slikari sajmišne varalice ili budale. Ali ja mogu podnijeti samoću, ako moram.

Podnio sam je kao dječak. Podnio sam i više godina samoće u New Yorku za vrijeme Velike krize. A kad me 1956. ostavila prva žena zajedno s naša dva sina i kad sam digao ruke od sebe kao slikara, krenuo sam u potragu za samoćom i pronašao je. Živio sam kao pustinjač osam godina. Kako vam to zvuči kao stalan posao ranjenog veterana?

* * *

Da znate, ja zapravo *imam* prijatelja koji je moj, samo moj. On je Paul Slazinger, romanopisac i ranjena podrtina iz Drugog svjetskog rata kao i ja. Spava sam u kući do moje bivše kuće u Springsu.

Namjerno kažem da tamo *spava* jer je, naime, *ovdje* skoro svaki dan, a vjerojatno je i ovog trenutka negdje na imanju i gleda teniski meč ili sjedi na plaži piljeći na pučinu ili se karta s kuharicom u kuhinji ili se skriva od svega i svakoga ili čita u nekom kutu kamo nitko ne zalazi, s onu stranu skladišta za krumpir.

Mislim da ne piše više baš puno, a ja, kako rekoh, ne slikam više ništa. Odbijam čak i črčkati po blokiću pokraj telefona u prizemlju. Prije par tjedana, ulovivši se kako baš to radim, namjerno sam odlomio vršak olovke, prelomio olovku i odbacio njeno tijelo u koš za smeće, kao tijelo mlade čegrtuške koja me pokušala *otrovati*.

* * *

Paul uopće nema novca. Četiri do pet puta tjedno večera ovdje sa mnom, a ne ustručava se ni poslužiti onim što nađe u frižideru ili u zdjelama s voćem preko dana, tako da sam mu ja očito glavno nalazište hrane. Mnogo sam mu puta nakon večere rekao: „Paul, zašto ne prodaš svoju kuću pa da imaš za džeparac i ne useliš se ovamo? Gledaj koliko *mjesta* imam! Nikada više neću imati ni ženu, ni intimnu prijateljicu, a nećeš ni ti. Bože! Tko bi nas htio? Izgledamo kao dvije nastrijeljene iguane! Pa useli se onda! Ja te neću gnjaviti, a nećeš ni ti mene! Što je logičnije od toga?”

Njegov odgovor uvijek je svediv na ovaj: „Samo doma mogu pisati.” I to mu je neki dom, stan s raspadnutim frižiderom, stan u kojem nikad nema nikoga osim njega.

Jednom mi je za ovu kuću rekao: „Tko može pisati u muzeju?”

Pa dobro - sad ću saznati može li se ili ne. Ja *pišem* u ovom muzeju.

Da, istina je, ja, stari Rabo Karabekian, osramotivši se na polju slikarstva spreman sam okušati se u književnosti. Pa ipak, kao pravo dijete Velike krize, igram na sigurno i za svaki slučaj zadržao sam i posao muzejskog čuvara.

Ali što je potaklo ovaj nevjerojatan zaokret u karijeri čovjeka u tim godinama? *Cherchez lafemme!*

Nepozvana, gotovo posve nepozvana, koliko se ja sjećam, energična i svojeglava i putena i relativno mlada žena uselila se k meni!

Rekla je da joj ide na živce gledati me i slušati kako ne radim ništa pod milim bogom po cijeli dan - pa zašto ne počnem nešto, *bilo što?* Kad već ne mogu smisliti drugu zanimaciju, zašto ne napišem autobiografiju?

Zaista, zašto ne?

Tako je autoritativna!

Gledam sebe kako radim ono što mi ona kaže. U dvadeset i jednu godinu našeg braka, draga Edith ni jedan se jedini put nije sjetila ičega što bih ja trebao napraviti. U vojsci sam upoznao nekoliko pukovnika i generala poput ove nove žene u mom životu, ali oni su bili *muškarci*, a mi smo bili nacija u ratu.

Je li ova žena prijatelj? Nemam pojma koji je ona vrag. Samo znam da neće otići dok joj ne puhne i znam da mi se pred njom tresu *gaće* od straha.

Upomoć.

Zove se Circe Berman.

* * *

Udovica je. Bila je udana za neurologa iz Baltimorea gdje još uvijek ima kuću, veliku i praznu kao što je ova. Njen muž Abe umro je prije šest mjeseci od izljeva krvi u mozak. Četrdeset i tri su joj godine, a ovu je kuću odabrala kao ugodno mjesto na kojem će živjeti i raditi dok bude pisala muževu biografiju.

U našem odnosu nema ni traga erotici. Stariji sam od gde. Berman dvadeset i osam godina, a i postao sam toliko ružan da bi me i pas jedva zavolio. Zaista izgledam kao nastrijeljena iguana, a još sam i jednook. Što je previše, previše je.

Sreli smo se ovako. Jednoga popodneva došetala se sama na moju privatnu plažu ne znajući da je privatna. Za mene nikada nije čula jer mrzi modernu umjetnost. U Hamptonu nije nikoga poznavala, a odsjela je u pansionu Maidstone u selu dva kilometra odavde. Odanle se došetala do javne plaže i od tamo zašla preko moje granice.

Krenuo sam na popodnevni kupanac i ugledao je gdje sjedi potpuno odjevena i radi isto što i Paul najčešće: sjedi na pijesku i pilji na pučinu. Jedini razlog zbog kojeg mi je smetalo što je ona tamo, ili što je bilo tko ikad tamo, bilo je moje nakaradno tijelo i to što bih morao skinuti povez prije ulaska u vodu. A ispod je priličan urnebes nemalo nalik kajgani. Bilo me sram da me itko vidi izbliza.

Usput budi rečeno, Paul Slazinger kaže da se ljudsko stanje uopće može svesti na jedan jedini pojam, a to je: *posramljenost*.

* * *

Stoga sam odlučio da neću plivati, nego ću se sunčati malo dalje od nje.

Ali ipak sam odlučio prići dovoljno blizu da joj kažem: „Dobar dan.”

Uslijedio je neobičan odgovor: „Reci mi kako su umrli tvoji roditelji?”

Koja jeziva žena! Možda je vještica! Tko bi me osim vještice uspio nagovoriti da napišem autobiografiju?

Upravo je provirila u sobu da mi kaže kako je vrijeme da krenem u New York u kojem nisam bio otkako je Edith umrla. Nisam skoro nigdje bio otkako je Edith umrla.

Vraćam se, NewYorče, tebi! Ovo je strašno!

* * *

„Reci mi kako su umrli tvoji roditelji?” rekla je. Nisam mogao vjerovati vlastitim ušima.

„Molim?” pitao sam.

„A čemu služi ‘dobar dan’?” pitala je.

Prekinula mi je nit. „Uvijek sam smatrao da je ‘dobar dan’ bolje nego ništa”, odgovorio sam, „ali može biti da griješim.”

„Što ‘dobar dan’ znači?” pitala je.

A ja sam odgovorio: „Živio sam u uvjerenju da znači ‘dobar dan’.”

„E pa ne znači”, rekla je, „znači ‘smješkam se, ali vas ionako ne slušam pa se možete slobodno pokupiti’.”

Potom je ustvrdila kako joj je dosadilo samo se pretvarati da upoznaje ljude. „Daj samo sjedni tu”, rekla je, „i reci *mamici* kako su ti roditelji umrli.”

„Reci *mamici!*” Što još!?

Imala je ravnu crnu kosu i velike smeđe oči kao moja majka - ali bila je puno viša od nje, a i malo viša od mene, kad smo već kod toga. Bila je i puno ljepše građena od moje majke koja si je dopustila da se prilično odeblja, i kojoj nije bilo stalo do toga kako joj kosa stoji, a niti odjeća. Mami nije bilo stalo jer tati nije bilo stalo.

A gđi. Berman rekao sam o svojoj majci sljedeće: „Umrkla je kad sam imao dvanaest godina od tetanusa kojim se očito zarazila radeći u kalifornijskoj tvornici konzervi. Tvornica je bila izgrađena na mjestu gdje je nekad bila konjušnica, a bakterije tetanusa znaju naseliti konjska crijeva, a da konju ne naškode. Kad ih životinja izbaci iz probavnog trakta, bakterije se pretvaraju u trajne spore, u majušne oklopljene sjemenke. Jedna od spora koje su vrebale u prljavštini oko i ispod tvornice nekako se izvukla i počela kružiti. Nakon dugog, dugog sna probudila se u raj, gdje bismo svi mi željeli jednog dana stići. Raj je bio porezotina na ruci moje majke.”

„Pa, pa, mamice”, rekla je Circe Berman.

Opet je rekla *mamica*.

„Barem nije morala preživljavati Veliku krizu koja nas je zadesila već godinu dana kasnije”, rekao sam.

I barem nije morala dočekati svog sina jedinca koji se iz Drugog svjetskog rata vratio kao kiklop.

„A kako ti je otac umro?” pitala je.

„U kinu Bijou u San Ignaciju 1938.”, rekao sam, „otišao je sam pogledati film. Nikada mu nije palo napamet ponovno se ženiti.”

Još je živio iznad dućančića u Kaliforniji koji mu je poslužio kao prvo uporište pri usponu ekonomskom ljestvicom Sjedinjenih Američkih Država. Ja sam tada već pet godina živio na Manhattanu - i radio kao crtač u marketinškoj tvrtki. Kad je film završio, upalila su se svjetla i svi su se razišli kućama osim oca.

„Koji film je gledao?”

Odgovorio sam: „*Kapetan Hrabrost*, sa Spencerom Tracyjem i Freddijem Bartholomewom.”

* * *

Što je ocu mogao značiti film o ribarima koji love bakalar na sjevernom Atlantiku, sam Bog zna. Možda nije stigao vidjeti ništa od filma prije nego što je umro. Ako je nešto i vidio, mora da mu je nešto otužnog zadovoljstva pružilo to što ništa u filmu nije imalo apsolutno nikakve veze ni s čime i ni s kime koga je ikad poznao. Zahvalno je prihvaćao svaki dokaz da je planet koji je kao dječak poznao i volio zaista netragom nestao.

To je bio *njegov* način odavanja počasti svim svojim prijateljima i rođacima koje je izgubio u pokolju.

* * *

Moglo bi se reći da je s godinama postao sam svoj Turčin zlostavljajući se i pljujući sam po sebi. Mogao je studirati engleski i postati cijenjenim učiteljem u San Ignaciju, nastaviti pisati pjesme ili čak prevesti na engleski armenske pjesnike koje je toliko volio. Ali to nije bilo dovoljno *ponižavajuće*. Nije bio zadovoljan sve dok nije, uza sve svoje obrazovanje, postao isto što su bili i njegov djed i njegov otac, a to je postolar.

Bio je vješt u tom zanatu koji je izučio kao dječak i kojemu je mene kao dječaka učio. Ali kako se samo *žalio!* Barem se sažalijevao na armenskom tako da smo ga razumjeli samo majka i ja. U krugu od 100 kilometara oko San Ignacija nije bilo ni jednog drugog Armenca.

„*Tražim Williama Shakespearea, vašeg najvećeg pjesnika*”, rekao bi dok je radio, „*jeste li uopće čuli za njega?*” Poznao je svaki redak Shakespearea na armenskom i često ga citirao. „Biti ili ne biti..na primjer, za njega je glasilo: „*Linei kam člinel...*”

„*Iščupajte mi jezik ako me ulovite da govorim armenski*”, rekao bi. To je bila kazna koju su Turci uveli u 17. stoljeću za one koji bi se služili nekim drugim jezikom osim turskog: čupanje jezika.

„*Tko su ovi ljudi i što ja radim ovdje?*” uzviknuo bi gledajući kauboje, Kineze i Indijce vani na ulici.

„*Kad će San Ignacio podići spomenik Mesrobu Maštocu?*” volio se zapitati. Mesrob Maštoc izumio je armensko pismo, koje ne nalikuje ni jednom drugom na svijetu, oko 400. g. pr. Kr. Usput budi rečeno,

Armenci su prvi narod koji je kršćanstvo prihvatio kao nacionalnu religiju.

„*Jedan milijun, jedan milijun, jedan milijun*”, ponavljao bi. To je opće prihvaćena brojka za Armence pobijene u turskom masakru kojem su moji roditelji izmakli. Milijun čini dvije trećine svih turskih Armenaca i oko polovice Armenaca na čitavom svijetu. Sad nas je oko šest milijuna, uključujući moja dva sina i troje unučadi koji za Mesroba Maštoca nikada nisu čuli niti bi ih bilo briga da jesu.

„*Musa Dagh!*” rekao bi. To je ime mjesta u Turskoj u kojem se mala četa armenskih civila suprotstavila turskim rezervistima prije nego što su ih istrijebili - dok su upravo negdje u tom trenutku moji roditelji, sa mnom u majčinu truhu, stizali živi i zdravi u San Ignacio.

* * *

„*Zahvaljujem ti, Vartane Mamigonjane*”, katkad bi rekao. To je ime znamenitog armenskog nacionalnog junaka koji je u 5. stoljeću poveo vojsku na Perzijance, u poraz. Ali Vartan Mamigonjan na kojeg je moj otac mislio bio je armenski postolar u Egiptu, u čiju su poliglotsku metropolu Kairo moji roditelji izbjegli poslije masakra.

Upravo je on, koji je preživio prošli masakr, uvjerio moje lakovjerne roditelje, koje je sreo na cesti za Kairo, kako će šetati zlatom popločanim ulicama uspiju li pronaći put do - od svih mjesta na svijetu - San Ignacija u Kaliforniji. Ali to je priča koju ću ispričati neki drugi put.

„*Ako je itko otkrio gdje leži smisao života*”, rekao bi otac, „*prekasno je. Više nisam zainteresiran.*”

„*Gdje rijetko ćeš čuti obeshrabrujuću riječ i gdje sunce po čitav dan sja*”, znao je reći. To su naravno stihovi američke pjesme „Dom u preriji” koju je preveo na armenski. Bila mu je idiotska.

„*I Tolstoj je radio cipele*”, znao je reći. A to je, naravno, činjenica: najveći od ruskih pisaca i idealista neko je vrijeme izrađivao cipele, trudeći se raditi nešto društveno korisno. Dodao bih samo da bih i ja mogao, kada bi morao, napraviti cipele.

* * *

Circe Berman kaže da bi ona mogla napraviti *hlače* kad bi morala. Kao što mi je rekla kad smo se sreli na plaži, njen je otac imao tvornicu hlača u Lackawanni, u državi New York, dok nije bankrotirao i objesio se.

* * *

Da je moj otac kojim slučajem preživio film *Kapetan Hrabrost*, sa Spenserom Tracyjem i Freddijem Bartholomewom u glavnim ulogama, i da je doživio vidjeti slike koje sam napravio nakon rata, od kojih su neke privukle nezanemarivu pozornost kritike, a od kojih sam pak neke prodao za velike novce u ono vrijeme, otac bi se bez sumnje pridružio američkoj većini koja je moje slike dočekala s podsmijehom i porugom. Ne bi se izrugivao samo meni. Ismijao bi i sve moje apstraktno ekspresionističke drugove - Jacksona Pollocka i Marka Uothkoa i Terryja Kitchena i tako dalje - slikare koji su, za razliku od mene, danas priznati kao najgenijalniji umjetnici ne samo Amerike nego i čitavog prokletog svijeta. Ali ono što me sada boli kao trn u mozgu, a što mi godinama nije palo na pamet, jest sljedeće: otac ne bi ni trenutka oklijevao ispljuvati vlastitog sina, ispljuvati mene.

I tako zahvaljujući razgovoru koji je na plaži započela gđa. Berman prije manje od dva tjedna, divljam sada zahvaćen vihorom ogorčenja na oca koji je pokopan prije pedeset godina! Pustite me van iz ovog paklenog vremeplova!

Ali nema izlaska iz ovog paklenog vremeplova. Moram razmisliti o činjenici, premda je to zadnja stvar o kojoj bih želio razmišljati da mogu birati, da bi se moj vlastiti otac grohotom smijao koliko i svi drugi kad bi sve moje slike, zahvaljujući nepredviđenoj kemijskoj reakciji između ljepila na mojim platnima, akrilik boje za zidove i obojenih selotejpa koje sam na njih polijepio - same sebe uništile.

Mislím - ljudi koji su za moje slike platili petnaest ili dvadeset ili čak trideset tisuća dolara odjednom su zurili u prazna platna pripravna za novu sliku i u uvojke obojenih traka i nešto nalik pljesnivim rižinim pahuljicama na podu.

* * *

Dokrajčilo me poslijeratno čudo. Možda bih trebao pojasniti mlađim čitateljima, ako uopće imam kojeg, kako je Drugi svjetski rat prema obećanjima imao mnogo sličnosti s Armagedonom, konačnom bitkom Dobra i Zla, tako da su nakon njega morala uslijediti čuda. Instant kava bila je jedno, DDT bilo je drugo. DDT je trebao istrijebiti sve kukce i gotovo je uspio. Nuklearna energija struju je trebala učiniti toliko jeftinom da više ne bi bilo potrebe za brojilima. A nove

ratove trebala je učiniti nezamislivima. Kakav kruh i ribe! Antibiotici će ukloniti sve bolesti. Lazar nikada neće ni umrijeti: odličan projekt kojim bi se uklonila potreba za Sinom Božjim.

A servirane su nam i čudesne stvari za doručak i po jedan helikopter za svaku obitelj. Izumili su i čudesne nove tkanine koje se mogu prati čak i u hladnoj vodi i koje ne treba peglati! To je rat za koji je vrijedilo boriti se!

Za vrijeme rata izmislili smo riječ za izuzetan, ljudskom rukom stvoren poremećaj - *idon*, kraticu od „izjeban do neprepoznatljivosti“.

E pa do danas je cijeli svijet postao *idon* poslijeratnim čudesima, ali u ranim 60-ima ja sam bio među prvima kojega je jedno od njih dokrajčilo - akrilna boja koja je trebala, prema ondašnjoj reklami, nadživjeti osmijeh Mona Lise“.

Boja se zvala Saten Dura-Luxe. Mona Lisa još uvijek se smješka. A prodavač u dućanu s bojama u vašem kvartu, ako je duže u poslu, nasmijati će vam se u lice zatražite li Dura-Luxe.

* * *

„Tvoj otac pati od sindroma preživjelih“, rekla mi je Circe Berman toga dana na plaži. „Sramio se što nije umro kao i svi njegovi prijatelji i rođaci.“

„Sramio se što i ja nisam mrtav“, rekao sam.

„Pokušaj to shvatiti kao plemenit osjećaj koji je pošao u krivo“, rekla je.

„Jako me uznemirivao kao otac“, rekao sam. „Nije mi drago što si me podsjetila na njega.“

„Kad smo ga već izvukli na površinu“, rekla je, „zašto ne iskoristiš priliku i ne oprostiš mu?“

„Već sam mu tisuću puta opraštao“, rekao sam. „Ovaj ću put biti pametan i uzeti račun.“ Potom sam ustvrdio kako je majka imala više prava na sindrom preživjelih jer se našla usred pokolja ležeći kao mrtva pod hrpom leševa, podnoseći vriskove i krv svuda oko sebe. A nije bila mnogo starija od kuharičine kćeri Celeste.

Dok je majka tako ležala, gledala je ravno u lice leša neke bezube starice, udaljenog tek par centimetara od njenog nosa. Staričina su usta zjapila, a u njima i na tlu pod njom ležalo je pravo bogatstvo u dragom kamenju izvađenom iz nakita.

„Da nije bilo tih dragulja”, rekao sam gđi. Berman, „ja danas ne bih bio građanin ove velike zemlje i ne bih bio u poziciji da vas obavijestim kako ste neovlašteno stupili na privatni posjed. Ono s onu stranu dina moja je kuća. Biste li zamjerali ako bi vas osamljen i bezopasan stari udovac pozvao k sebi na piće, ako pijete, a zatim na večeru zajedno s mojim, jednako bezopasnim, prijateljem?” Mislio sam na Paula Slazingera.

Prihvatila je. A nakon večere zatekao sam sam sebe kako govorim: „Ako biste radije odsjeli ovdje nego u pansionu, posve ste dobrodošli.” Obećao sam joj isto što sam mnogo puta obećao Slazingeru: „Uvjeravam vas da vam neću smetati.”

Budimo, dakle, iskreni. Rekao sam malo prije da nemam pojma kako se uselila ovamo. Budimo iskreni. Pozvao sam je.

3

Ta je žena okrenula naglavačke i mene i ovo kućanstvo!

Trebao sam shvatiti kakva je manipulatorica već po prvim riječima koje mi je uputila: „Recite mi kako su vam umrli roditelji?” Mislim, te riječi može izgovoriti samo netko tko je navikao vrtiti ljude u kojem god smjeru, kao da su matice, a on univerzalni ključ.

Iako sam propustio uočiti znakove upozorenja na plaži, za večerom ih je bilo i više nego dovoljno. Ponašala se kao da je mušterija u skupom restoranu - frknula je nosom otpivši vino koje sam i ja kušao netom prije i zaključio da je posve pitko, junetinu je proglasila prekuhanom naredivši Slazingeru da zajedno s njenom porcijom u kuhinju vrati i svoju te izjavila da će, dok je ovdje, ona planirati obroke jer su moj i Paulov krvožilni sustav očito posve zakrčeni kolesterolom sudeći prema našem bljedunjavom tenu i mlitavoj gestikulaciji.

* * *

Kakav skandal! Sjedi pred Jacksonom Pollockom, za kojega mi je baš nedavno anonimni sakupljač iz Švicarske ponudio dva milijuna dolara, pa kaže: „Meni to ne bi stajalo u kući!”

Namignuvši Slazingeru, zajedljivo sam je priupitao kakva bi joj slika više godila.

Odgovorila je kako nije na ovom planetu da bi joj se ugađalo, nego poučilo. „Trebam podatke kao što trebam vitamine i minerale”, rekla je. „Sudeći prema ovim slikama, zazirete od podataka kao od otrova.”

„Pretpostavljam da biste više uživali gledajući Georgea Washingtona kako prelazi Delaware”, rekao sam.

„Tko ne bi?” rekla je. „Ali reći ću vam što bih zaista najviše voljela vidjeti, s obzirom na naš razgovor na plaži.”

„A to bi bilo...?” upitao sam podignutih obrva namigujući još jednom Slazingeru.

„Svidjela bi mi se slika s travom i zemljom u dnu”, odgovorila je.

„Smeđe i zeleno”, predložio sam.

„Može”, potvrdila je, „i nebo pri vrhu.”

„Plavo”, rekoh.

„S kojim oblakom možda”, rekla je.

„Nema problema”, rekao sam.

„A između neba i zemlje...”, rekla je.

„Patkica?” pitao sam. „Ili orguljaš s majmunom? Ili mornar i njegova draga na klupi u parku?”

„Ni patkica, ni orguljaš, ni mornar, ni njegova draga”, rekla je, „nego golema hrpa leševa koja prekriva svaki pedalj tla. A u prvom planu lice prelijepe djevojke od kojih šesnaest ili sedamnaest godina. Prikliještena je pod tijelom muškarca, ali još živa, pilji u razjapljena usta mrtve starice čije lice leži tek nekoliko centimetara od njezina. Iz tih krezubih ustiju izviru dijamanti, smaragdi i rubini.”

Tišina.

A onda je dodala: „Mogao bi temeljiti čitavu novu, i to prijeko potrebnu, religiju na takvoj slici.” Odmahnula je prema Pollocku. „A onakva bi jedino mogla poslužiti kao ilustracija neke reklame za lijek protiv mamurluka ili tablete protiv mučnine.”

* * *

Slazinger ju je pitao što ju je ponukalo da dođe u Hampton s obzirom da ovdje nikoga ne poznaje. Odgovorila je da se nadala pronaći mir i tišinu kako bi se mogla u potpunosti posvetiti pisanju biografije svoga muža, neurokirurga iz Baltimorea.

Slazinger se počeo šepiriti s jedanaest romana koje je napisao i patronizirati je kao zadnjeg amatera.

„Skoro svi smatraju da bi mogli biti pisci”, rekao je lagano ironično.

„Nemojte mi reći da je grijeh pokušati”, rekla je.

„Grijeh je misliti da je lako”, rekao je. „Ali ako tome ozbiljno pristupite, i sami ćete ubrzo uvidjeti da nema teže stvari na svijetu.”

„A posebno ako nemaš apsolutno ništa reći”, rekla je. „Ne čini vam se da je to glavni razlog zbog kojega je ljudima teško pisati? Ako znaju složiti potpunu rečenicu i služiti se rječnikom, nije li to *jedina* poteškoća: to što ili ne znaju ništa ni o čemu ili ih nije briga?”

Tada je Slazinger oteo jednu rečenicu piscu Trumanu Capoteu, koji je umro pred pet godina i imao kuću par kilometara zapadno odavde.

„Čini mi se da govorite o *tipkanju*, a ne o *pisanju*”, rekao je.

Istoga je časa razotkrila izvor njegove mudre dosjetke: „Truman Capote”, rekla je.

Slazinger se vješto izvukao. „Opće poznata stvar”, rekao je.

„Da nemate tako milo lice”, rekla je, „pomislila bih da mi se rugate.”

Ali pazite ovo što mi je tek rekla jutros za doručkom. Samo slušajte pa mi vi recite tko se poigravao s kime te večeri prije dva tjedna. Gđa. Berman nije amaterka koja piše biografiju svog pokojnog muža. To je bila samo priča koja je trebala sakriti njen pravi identitet i razlog njena dolaska ovamo. Morao sam joj prisegnuti na tajnost, a zatim mi je priznala da je zapravo u Hamptonu kako bi sakupila podatke za roman o mladeži iz radničkih obitelji što žive u odmaralištima koja su ljeti prepuna sinova i kćeri multimilijardera.

To joj neće biti ni prvi roman. Bit će to dvadeset i prvi u nizu šokantno iskrenih i nevjerojatno popularnih romana za mlade, a prema nekima su već snimljeni i filmovi. Napisala ih je pod imenom *Polly Madison*.

* * *

Ovu ću tajnu *svakako* sačuvati, ako ništa drugo onda barem da spasim život Paulu Slazingeru. Ako sada sazna tko je ona, nakon svog onog glumatanja u liku profesionalnog pisca, učinit će isto što i Terry Kitchen, drugi najbolji prijatelj kojeg sam ikada imao. Ubit će se.

S obzirom na komercijalnu vrijednost na književnom tržištu, Circe Berman se prema Paulu Slazingeru odnosi kao *General Motors* prema tvornici bicikla u Albaniji.

Teta je faca!

* * *

Te je prve večeri spomenula i da skuplja slike.

Pitao sam je kakve, a ona je odgovorila: „Viktorijanske kromolitografije djevojčica na ljuljačkama.” Rekla je da ih ima više od stotinu, da su sve različite, ali da sve prikazuju djevojčice na ljuljački.

„Vama je to sigurno strašno”, rekla je.

„Ni najmanje”, rekao sam, „dok god ih držite sigurno zaključane u Baltimoreu.”

* * *

Prvu je noć, sjećam se, pitala Slazingera i mene, a zatim i kuharicu i njenu kćer također, znamo li koju istinitu priču o ovdašnjim curama iz relativno siromašnih obitelji udanima za sinove bogataša.

Slazinger je rekao: „Mislim da takvih priča nema više ni na *filmu*.”

Celeste mu je odgovorila: „Bogati se žene za bogatašice, pa gdje vi živite?”

* * *

Vratimo se u prošlost, jer bi ova knjiga morala biti o tome. Moja je majka pokupila dragulje koji su mrtvoj starici ispali iz usta ostavivši one koji su bili zaglavljani unutra. Kad god bi prepričavala taj događaj, posebno bi naglašavala: ništa nije iščepkala iz ženinih ustiju. Što god je ostalo unutra, i dalje je bilo njeno privatno vlasništvo.

Majka je ispuzala za mraka, kad su se ubojice razišle kućama. Nije bila iz istog sela kao otac pa ga je upoznala tek kad su oboje prešli slabo čuvanu perzijsku granicu stotinjak kilometara udaljenu od poprišta pokolja.

Primili su ih perzijski Armenci. Kad su odlučili zajedno krenuti u Egipat, otac je uglavnom morao komunicirati za oboje jer je majka imala puna usta dragulja. U Perzijskom zaljevu prodala je prvi od njihovih izvora blaga kako bi platili prijevoz malim tegljačem u Kairo preko Crvenoga mora. Upravo su tamo sreli zločinca Vartana Mamigonjana, čovjeka koji je preživio raniji masakr.

„Nikada ne vjeruj preživjelima”, otac me znao upozoravati misleći pri tom na Vartana Mamigonjana, „dok ne saznaš što su učinili da prežive.”

* * *

Ovaj se Mamigonjan obogatio izrađujući čizme za englesku i za njemačku vojsku koje će se uskoro međusobno ubijati u Prvom svjetskom ratu. Mojim je roditeljima ponudio najslabije plaćene i najprljavije poslove. Bili su dovoljno glupi da mu kažu za majčine dragulje, jer ipak je on Armenac koji je preživio masakr kao i oni, pa su mu ispričali i kako se namjeravaju vjenčati i pridružiti velikoj i visoko kultiviranoj zajednici Armenaca u Parizu.

Mamigonjan je postao njihov najrevniji savjetnik i zaštitnik žustro tražeći mjesto gdje bi mogao pohraniti njihove dragulje na sigurno od bezobzirnih lopova po kojima je Kairo poznat. Ali oni su ih već bili položili u banku.

Tako je Mamigonjan mora o razraditi izmaštani krajolik kako bi ga razmijenio za dragulje. Kalifornijski gradič San Ignacio mora da je našao u atlasu s obzirom na to da niti jedan Armenac nije tamo nogom stupio i da nikakvi podaci o ovom sanjivom ratarskom gradiću ni u kojem obliku nisu mogle stići do Bliskog istoka. Mamigonjan je

tvrdio da u San Ignaciju ima brata. Krivotvorio je pisma koja to dokazuju. Pisma su još k tome svjedočila i o bogatstvu njegova brata koje je stekao u nevjerojatno kratkom roku. I kako tamo živi još mnogo Armenaca, a svi dobrostojeći. Traže učitelja za svoju djecu koji bi tečno govorio armenski i bio upoznat sa svom značajnijom književnošću na tom jeziku.

Kao dodatni poticaj takvom bi učitelju prodali kuću i osam hektara voćnjaka za djelić njegove stvarne vrijednosti. Mamigonjanov je „bogati brat“ priložio fotografiju kuće i gruntovnicu.

Ako Mamigonjan slučajno poznaje dobrog učitelja u Kairu kojeg bi ova ponuda mogla zanimati, piše nepostojeći brat, Mamigonjan je ovlašten prodati mu gruntovnicu na kuću. To bi ocu osiguralo učiteljski posao i učinilo ga jednim od imućnijih zemljoposjednika u idiličnom San Ignaciju.

4

Toliko se dugo bavim umjetnošću i tržištem umjetnina da mogu snatriti nad vlastitom prošlošću kao da gledam niz slika u nekoj velikoj galeriji kao što je Louvre, dom „Mona Lise”, čiji je osmeh za tri desetljeća nadživio poslijeratno čudo zvano Saten Dura-Luxe. Slike, u vjerojatno posljednjoj galeriji mog života, stvarne su. Mogu ih dodirnuti ako hoću, a mogu ih, prema preporuci udove Berman znane i kao Polly Madison, i prodati najboljem ponuđaču ili ih se na koji drugi način, da citiram njene obazrive riječi, „riješiti jednom za svagda”.

U zamišljenim galerijama dalje prošlosti izložene su moje vlastite apstraktno ekspresionističke slike čudesno uskrsele kako bi stupile pred Velikog Kritičara na Sudnji dan pa slijede slike Europljana koje sam kupio za par dolara, čokoladicu ili najlonke dok sam bio vojnik, a zatim i neka vrsta oglasa koje sam skicirao i ilustrirao prije nego što sam otišao u vojsku - upravo negdje u to vrijeme obavijestili su me i o očevoj smrti u kinu Bijou u San Ignaciju.

Još dalje u prošlosti vise i novinske ilustracije Dana Gregoryja čiji sam šegrt bio od sedamnaeste godine pa do trena kad me izbacio. Za mjesec dana trebao sam navršiti dvadesetu kad sam izletio. Iza galerije Dana Gregoryja izvješene su neuramljene slike koje sam napravio kao dječak, kao jedini umjetnik bilo koje dobi ili rase što je ikada živio u San Ignaciju.

U svom ovom senilnom slinjenju izložbena dvorana, najudaljenija od sadašnjega mene, iako je bila odmah iza vrata kroz koja sam kročio 1916., posvećena je jednoj fotografiji, a ne slici. Prikazuje bijelu, plemenitašku kuću s dugačkim vijugavim prilazom i natkrivenim ulazom, navodno u San Ignaciju, za koju je Vartan Mamigonjan rekao mojim roditeljima da je mogu kupiti većinom majčinih dragulja.

Ta fotografija, zajedno s krivotvorenom gruntovnicom išaranom nizom potpisa i poprskanom pečatnim voskom, godinama je stajala na noćnom ormariću mojih roditelja - u malenom stanu iznad očeve postolarske radionice. Pretpostavljao sam da ih je bacio zajedno s toliko drugih uspomena nakon majčine smrti. Ali dok sam se penjao na vlak 1933. kako bih potražio sreću u New Yorku za vrijeme Velike

krize otac mi ju je darovao. „Ako ikad naletiš na ovu kuću”, rekao je na armenskom, „javi mi gdje je. Gdje god da jest, moja je.”

* * *

Nemam više tu sliku. Vraćajući se u New York iz San Ignacija, u kojem nisam bio pet godina, s očeva sprovoda na kojem sam bio kao jedan od troje ožalošćenih, poderao sam je u komadiće. Poderao sam je jer sam bio bijesan na svog mrtvog oca. Zaključio sam da je i sebe i majku izvarao mnogo gore nego što ih je izvarao Vartan Mamigonjan. Nije ih Vartan Mamigonjan natjerao da ostanu u San Ignaciju umjesto da se presele u Fresno, na primjer, gdje zaista postoji armenska kolonija čiji se članovi međusobno podupiru i održavaju stari jezik i običaje i religiju pa su tako mogli s vremenom postati sve sretniji i sretniji što žive u Kaliforniji. Otac je ponovo mogao postati voljenim učiteljem!

A ne - nije ga Mamigonjan varkom pretvorio u najnesretnijeg i najosamljenijeg postolara kojeg je svijet ikada vidio.

* * *

Armenci su postigli nevjerojatne uspjehe u kratko vrijeme što su u ovoj zemlji. Moj je zapadni susjed F. Donald Kasabian, izvršni potpredsjednik *Metropolitan Lifea*, tako da ovdje u ekskluzivnom East Hamptonu, baš uz samu plažu, imamo dva Armenca jednog do drugog. Bivše imanje J. P Morgana u Southhamptonu sada je u posjedu Kevorka Hovanessianina koji je bio i vlasnik *Twentieth Century Foxa* dok ga nije prodao prošli tjedan.

No Armenci nisu požnjeli uspjeh samo na polju ekonomije. Veliki pisac William Saroyan bio je Armenac, kao i dr. George Mintouchian, novi predsjednik čikaškog sveučilišta. Dr. Mintouchian znamenit je šekspirolog, što je mogao postati i moj otac.

A Circe Berman upravo mi je upala u sobu i pročitala što je vidjela u pisačem stroju, dakle deset gornjih rečenica. Izašla je. Opet je rekla da mi je otac *očito* bolovao od sindroma preživjelih.

„Svi koji su živi su preživjeli, a svi koji su mrtvi nisu”, rekao sam. „Prema tome bi svatko živ trebao bolovati od sindroma preživjelih. Ili boluje ili je mrtav. Zlo mi je od ljudi koji mi s ponosom objašnjavaju da su preživjeli! Devet od deset njih su ili ljudožderi ili milijunaši!”

„Još niste oprostili svom ocu što je živio svoju sudbinu”, rekla je. „Zato se sada derete.”

„Ne derem se”, rekao sam.

„Čuje vas se u Portugalu”, rekla je. Tamo bi završio onaj tko bi isplovio s moje privatne plaže i zaplovio nošen vjetrom put istoka, provjerila je na globusu u knjižnici. Završio bi u Oportu, na portugalskoj obali.

„Zavidite ocu na kušnjama koje je proživio”, rekla je.

„Proživio sam ja vlastite kušnje!” rekao sam. „U slučaju da niste primijetili, nemam jedno oko.”

„Sami ste rekli da skoro uopće nije boljelo i da je odmah zaraslo”, odgovorila je, i to je činjenica. Ne sjećam se pogotka, nego samo pamtim bijeli njemački tenk i njemačke vojnike u bijelom kako mi prilaze preko snježnobijele livade u Luksemburgu. Dok su me zarobljavali, bio sam u nesvijesti u kojoj su me morfijem zadržali dok se napokon nisam probudio u njemačkoj vojnoj bolnici, u crkvi s onu stranu granice, u Njemačkoj. Imala je pravo: u ratu nisam podnio ništa više boli nego što je svaki civil otrpi u zubarskoj stolici.

Rana je zarasla toliko brzo da su me odmah prebacili u kamp kao svakog drugog bezveznog zarobljenika.

* * *

Svejedno je ustrajala na tome da imam pravo na sindrom preživjelih kao i moj otac pa mi je postavila dva pitanja. Prvo je bilo: „Doživljavate li sebe katkad kao dobru osobu u svijetu u kojem su gotovo svi drugi dobri ljudi mrtvi?”

„Ne”, odgovorio sam.

„Čini li vam se katkad da mora da ste zli s obzirom na to da su svi dobri ljudi mrtvi te da je smrt jedini način da sperete ljagu sa svog imena?”

„Ne”, odgovorio sam.

„Možda imate pravo na sindrom preživjelih, ah ga niste dobili”, rekla je. „Hoćete li da vas radije testiramo na tuberkulozu?”

* * *

„Otkud vam sve to o sindromu preživjelih?” pitao sam je. Nije to bilo bezobzirno pitanje jer mi je već pri našem prvom susretu na plaži rekla da ni ona ni njen muž, iako oboje Zidovi, ne znaju ni za kakve rođake koje bi imali u Europi i koji bi mogli stradati u holokaustu. Oboje dolaze iz obitelji koje već nekoliko generacija žive u

Sjedinjenim Državama i koje su izgubile svaki kontakt sa svojim europskim srodnicima.

„Napisala sam roman o tome”, rekla je. „Točnije - pisala sam o ljudima kao što si ti: o djeci čiji su roditelji preživjeli neki oblik masovnog pokolja. Zove se *Podzemlje*

Naravno da nisam pročitao ni taj ni bilo koji drugi roman Polly Madison, premda sad kad sam se počeo ogledavati za njima, vidim da su dostupni koliko i žvakaće.

* * *

A nije ni da tih morao izaći iz kuće da dođem do *Podzemlja*, ili bilo koje druge knjige Polly Madison, kaže mi gđa. Berman. Kuharičina kći Celeste ima sve do jedne.

Gđa. Berman, najzakletiji neprijatelj privatnosti kojeg sam ikad sreo, otkrila je također da Celeste, premda joj je tek petnaest godina, već uzima kontracepcijske tablete.

* * *

Strašna udovica Berman prepričala mi je sadržaj *Podzemlja* koji ide ovako. Tri djevojčice, jedna crnkinja, druga Židovka, a treća Japanka zbližavaju se i izdvajaju od ostatka razreda, a da ni same ne znaju objasniti zašto. Osnuju mali klub koji nazovu, opet iz razloga kojih nisu svjesne, „Podzemlje”.

Ali onda se uspostavi da svaka od tri djevojčice ima roditelja ili baku i djeda koji su preživjeli neku katastrofu čiji su krivci drugi ljudi. Oni su nesvjesno na djevojčice prenijeli ideju da samo zli žive na svijetu dok su dobri mrtvi.

Crnkinja je potekla iz obitelji koja je preživjela pokolj plemena Ibo u Nigeriji. Japankini su preci preživjeli pad atomske bombe na Nagasaki. Židovkini su preživjeli nacistički holokaust.

„*Podzemlje* je odličan naslov za takvo djelo”, rekao sam.

„Naravno da je”, rekla je. „Jako sam ponosna na svoje naslove.” Ona zaista misli da je popila svu pamet svijeta dok su svi ostali tupi, tupi, tupi!

* * *

Kaže da bi slikari trebali unajmljivati pisce da im imenuju slike. Radovi koji ovdje vise zovu se „Opus deveti”, „Plavo i terakotnarančasto” i tako dalje. Čak i moja najpoznatija slika, koja više ne

postoji, a bila je nekad dvadeset metara duga i dva i pol metra visoka kraseći predvorje GEFFCo-a na Petoj aveniji, zvala se jednostavno „Windsorska plava broj sedamnaest“. Windsorska plava jedna je od nijansi Saten Dura-Luxa, ravno iz limenke.

„Ti naslovi *namjerno* ne komuniciraju s gledateljem“, rekao sam. „Zašto uopće živjeti“, rekla je, „ako ne misliš *komunicirati*?“

Još uvijek nimalo ne poštuje moju zbirku umjetnina iako je u pet tjedana što boravi u ovoj kući vidjela nezamislivo ugledne ljude iz udaljenih dijelova svijeta kao što su Švicarska ili Japan koji se ovim slikama dive kao da su skoro pa božanstva. Bila je prisutna kad sam prodao Rothkoa ravno sa zida u ruke čovjeka iz muzeja Getty za milijun i pol dolara.

Na to je rekla samo: „Odlična cijena za odvratno smeće. Izjedala ti je mozak jer nije bila ni o čemu. Sad ove druge možeš slobodno na ho-ruk pa van.“

* * *

Sad me baš pitala, dok smo razgovarali o sindromu preživjelih, je li moj otac čeznuo za osvetom Turcima zbog onoga što su učinili Armencima.

„To sam ga i ja pitao negdje s osam godina misleći valjda da bi život bio uzbudljiviji kad bismo ga posvetili traganju za osvetom ili nečim“, rekao sam.

„Otac je na to odložio alat, sjedio je u svojoj maloj radionici, i zagledao se kroz prozor“, rekao sam, „pa sam i ja pogledao van. Sjećam se, tamo je stajala nekolicina Indijanaca iz plemena Luma. Lume su živjeli u rezervatu udaljenom tek nekoliko kilometara pa su neki ljudi koji nisu bili odavde znali pomisliti da sam i ja indijanski dječak. To mi je bilo super. Tada sam mislio da je sto puta bolje biti Indijanac nego Armenac.“

„Otac je na koncu odgovorio na moje pitanje ovako: 'Jedino što ja želim od Turaka je priznanje da im je sad kad nas više nema zemlja ružnija i sumornija.'“

* * *

Danas poslije ručka zaputio sam se na muževno izviđanje rubom svog posjeda i sreo susjeda na zajedničkom nam dijelu granice koja prolazi negdje šest metara na sjever od mog skladišta za krumpir. Zove se John Karpinski. Rodom je odavde. Uzgaja krumpir kao i

njegov otac iako se vrijednost njegovih polja sada već popela na nekih dvjesto tisuća dolara po hektaru jer bi s prvog kata kuća koje bi tamo nikle pucao pogled na ocean. Tri generacije Karpinskijevih odrasle su na tom imanju tako da je ono za njih, armenskim rječnikom rečeno, važno kao njihovim precima gruda zemlje u podnožju planine Ararat.

Karpinski je golem muškarac, stalno hoda u radnom kombinezonu i svi ga zovu Veliki John. I Veliki John je izranjavan veteran kao i Slazinger i ja, ali kako je mlađi od nas, njegov rat nije naš rat. Njegov je Korejski rat.

A njegov je sin Mali John stradao od nagazne mine u Vijetnamskom ratu.

Po jedan rat za svaku mušteriju.

* * *

Moje skladište za krumpir i dva i pol hektara što su došla uz nju pripadali su nekad ocu Velikog Johna, a on ga je prodao Dragoj Edith i njezinu prvom mužu.

Veliki John pokazao je zanimanje za gđu. Berman. Objasnio sam mu kako je naš odnos čisto platonski, i kako se više manje gotovo sama pozvala, i da će mi biti drago kad se vrati u Baltimore.

„Zvuči kao medvjed”, rekao je. „A kad ti medvjed uđe u kuću, nema ti druge nego se preseliti lijepo u motel dok se medvjed sam ne odluči krenuti dalje.”

Nekad je Long Island bio prepun medvjeda, ali danas ih posve sigurno više nema. Rekao je kako je sve što zna o tim životinjama naučio od svog oca kojega je u šezdesetoj godini medvjed u parku Yellowstone natjerao uz drvo. Nakon toga Johnov je otac pročitao svaku knjigu o medvjedima koju je uspio naći.

„A što da vam kažem”, kaže Veliki John, „bogme je taj medvjed starog vratio knjizi.”

* * *

Gda. Berman je odvratno znatiželjna! Mislim - uđe u sobu i pročita što vidi u pisaćem stroju ne pitajući me za dopuštenje.

„Kako to da nikad ne koristiš točku sa zarezmom?” rekla bi. Ili: „Kako to da sve izrezuckaš na male odlomke umjesto da pustiš da teče i teče?” Takve stvari.

Dok slušam kako se kreće po kući, ne čujem samo njene korake: čujem i otvaranje i zatvaranje ladica i ormarića također. Istražila je svaki kutak, uključujući i podrum.

Jedan se dan vratila iz podruma i rekla: „Znaš li da dolje imaš 286 litara Saten Dura-Luxa?” *Prebrojala* ih je.

Nije legalno baciti Saten Dura-Luxe na obično smetlište jer su otkrili da s vremenom degradira u iznimno smrtonosan otrov. Da bih ga se legalno riješio, morao bih kante poslati na posebno odlagalište kraj Pitchforka u Wyomingu, a nekako se dogodilo da to nikad nisam učinio. Tako da još stoje u podrumu nakon svih tih godina.

* * *

Jedino mjesto na čitavom posjedu koje nije istražila jest moj atelje, moje skladište za krumpir. Radi se o dugom i uskom zdanju bez prozora, s kliznim vratima i trbušastim željeznim pećima na svakom kraju, sazdano za pohranu krumpira i ni za što drugo. Ideja je bila sljedeća: peći i vrata omogućile bi farmeru održavanje iste temperature u skladištu, bez obzira na vremenske uvjete, kako se krumpiri ne bi ni smrznuli ni prokljali prije nego što ih farmer bude spreman dati na tržište.

Zdanje tako neobičnih dimenzija u kombinaciji s onda još strašno jeftinim zemljištem u mojoj je mladosti privuklo mnoge slikare, pogotovo one koji su radili na iznimno velikim platnima. Nikada ne bih uspio istodobno raditi na osam ploha, od kojih se sastojala Windsorska plava broj sedamnaest, da nisam iznajmio skladište za krumpir.

* * *

Gđa. Berman, njuškalo poznato i kao Polly Madison, ne može ući u moj atelje, a niti proviriti izvana zato što zgrada nema prozora, a i zato što sam prije dvije godine, odmah nakon ženine smrti, osobno zakucao vrata s jedne strane čavlima od petnaestak centimetara, a druga sam zabravio izvana od vrha do dna sa šest golemih lokota i teških zasuna.

Ni sam odonda nisam ulazio. I da, nešto jest unutra. Nisu to puste priče. Kad umrem, i kad me pokopaju do moje drage Edith, i kad izvršitelji oporuke konačno otvore ta vrata, neće ih dočekati prazna prostorija. A neće zateći ni neki patetičan simbol, kao što je

prelomljeni kist ili moje Grimizno srce na inače praznom i pometenom podu.

A ne krijem ni otrcanu šalu, kao što bi bila slika krumpira koja bi simbolizirala povratak spremišta krumpirima, ili kao slika Djevice Marije s polucilindrom na glavi i lubenicom u ruci, niti išta slično.

A nije ni autoportret.

I nema religioznu poruku.

Primamljivo? Evo natuknice: veće je od kutije za kruh, a manje od Jupitera.

* * *

Čak ni Paul Slazinger nije ni približno mogao dokučiti što je unutra, a više nego jednom napomenuo je da ne vidi kako se naše prijateljstvo može nastaviti ako mu ne mogu povjeriti tajnu na čuvanje.

Moje je spremište postalo prilično popularno u umjetničkim krugovima. Nakon što posjetiteljima pokažem kolekciju izloženu u kući, većina ih pita mogu li vidjeti i ono što je u skladištu. Na to im kažem da skladište mogu razgledati izvana, ako žele, jer da je njegov vanjski zid odigrao važnu ulogu u povijesti umjetnosti. Prvi put kad je Terry Kitchen koristio štrcaljku za boju, meta mu je bila šperploča koju je prislonio uza zid spremišta.

„A što se tiče onoga unutra”, kažem im, „to je tek bezvrijedna tajna blesavog starca o čemu će se čitav svijet osvjedočiti jednom kad otputujem na veliku aukciju gore na nebu.”

5

Jednom je jedan umjetnički časopis ustvrdio kako *točno* zna što je unutra: najvrednija od svih slika apstraktnog ekspresionizma, koju sam sklonio s tržišta kako bih podigao cijenu relativno nevažnih djela u kući.

Netočno.

* * *

Zahvaljujući tom članku, moj mi je armenski susjed ovdje u Southhamptonu, Kevork Hovanissian, ozbiljno ponudio tri milijuna dolara za sve što se nalazi u skladištu - na neviđeno.

„Ne želim te prevariti”, rekao sam mu. „Bilo bi to nearmenski od mene.”

Da sam mu uzeo novce, bilo bi kao da sam mu prodao Brooklynski most.

* * *

Jedna od reakcija na taj članak nije mi bila duhovita. Čovjek čije ime nisam prepoznao napisao je u pismu uredniku da me poznavao za vrijeme rata, što je očito istina. Bez svake je sumnje poznavao moju umjetničku postrojbu koju je točno opisao. Znao je i za zadatak koji smo dobili nakon poraza njemačkog zrakoplovstva kada više nije bilo potrebe za urnebesnim kamuflažnim šalama koje smo zbijali. Ta je misija bila kao da djecu bez nadzora pustite u radionicu igračaka Djeda Božićnjaka: trebali smo procijeniti i katalogizirati sve zaplijenjene umjetnine.

Ovaj je čovjek tvrdio da je služio u Glavnom stožeru savezničkog ekspedicijskog korpusa pa sam s vremena na vrijeme očito s njime dolazio u doticaj. Vjerovao je, kako je napisao, da sam ukrao remek-djela koja su trebala biti vraćena pravim vlasnicima u Europi. U strahu od tužbi zakonitih vlasnika, tvrdio je, slike sam zaključao u skladište.

Krivo.

* * *

U krivu je što se tiče sadržaja skladišta. Ali moram priznati da je malčice u pravu što se tiče moje zlouporabe neuobičajenih ratnih prigoda. Nisam mogao ukrasti nijednu sliku koju su nam predale vojne snage kad su ih zaplijenile. Morao sam im izdati potvrdu za svaku, a redovno su nas nadzirali iz financijske službe.

Ali naša su nam lutanja s onu stranu crte bojišnice doista omogućila poznanstva s ljudima u očajnim životnim situacijama koji su imali umjetnina za prodaju. Dobivali smo nevjerojatne *popuste*.

Nitko iz naše čete nije se dokopao ni jednog starog majstora, ili ičeg što je očigledno bilo ukradeno iz crkve ili muzeja ili znamenite privatne kolekcije. Ili barem ja tako mislim. Ne mogu to tvrditi sa sigurnošću. I u umjetničkom svijetu oportunisti su oportunisti, a kradljivci su kradljivci.

Ali s druge strane ja recimo *jesam* od jednog civila otkupio nepotpisanu skicu ugljenom koja mi je izgledala kao Cezanne i kojoj je poslije autentičnost dokazana. Sada je u stalnom postavu Fakulteta za dizajn na Rhode Islandu. A kupio sam i Matissea, meni najdražeg slikara, od udovice koja je tvrdila da ju je njen muž dobio od samog umjetnika. Ali snašao me i lažni Gaugin, pravo mi budi.

Sve kupljeno poslao sam na čuvanje jedinom čovjeku u cijelim Sjedinjenim Američkim Državama kojemu sam još mogao vjerovati.

Bio je to Sam Wu, Kinez zaposlen u praonici rublja u New Yorku, koji je radio kao kuhar za mojeg bivšeg učitelja, ilustratora Dana Gregorya.

Zamislite kako mi je bilo boriti se za zemlju u kojoj je jedini civil kojeg sam poznao bio kineski perač rublja!

A zatim smo jednoga dana ja i moja četa umjetnika poslani u borbu da zadržimo, ako uspijemo, posljednji njemački prodor u Drugom svjetskom ratu.

* * *

Ali ništa od toga ne nalazi se u skladištu, pa čak ni u mojem vlasništvu. Sve sam rasprodao vrativši se iz rata što mi je priskrbilo pravi mali kapital koji sam uložio u dionice. Odustao sam od dječaćkog sna o umjetničkoj karijeri. Upisao sam kolegije iz računovodstva, ekonomije, poslovnog prava, marketinga i sličnog na njujorškom sveučilištu. Spremao sam se postati poslovnim čovjekom.

O svom odnosu prema umjetnosti zaključio sam sljedeće: u crtežu mogao sam postići sličnost sa svime što sam vidio - strpljivošću te najboljim priborom i materijalima. Na kraju krajeva ipak sam bio sposoban šegrt najpedantnijeg ilustratora ovog stoljeća, Dana Gregoryja. Ali i fotoaparati mogu ono što je on mogao i što sam ja

mogao. Bio sam svjestan da je upravo to saznanje potaklo impresioniste i kubiste i dadaiste i nadrealiste na njihove prilično uspješne pokušaje da stvore dobre slike kakve fotoaparati i ljudi poput Dana Gregoryja neće moći kopirati.

Zaključio sam da mi je um toliko običan, što znači isprazan, da nikad ne bih mogao postati ništa drugo do relativno pristojna fotoaparata. Stoga sam se odlučio zadovoljiti raširenijim i prihvaćenijim dostignućem nego što je ozbiljna umjetnost, a to je novac. Nije me to ražalostilo. Zapravo mi je *laknulo!*

Ali još uvijek sam uživao u baljezganju o umjetnosti, jer ako ih već nisam mogao naslikati, barem sam o slikama mogao pričati jednako dobro kao i bilo tko drugi. Noću sam obilazio barove oko kampusa njujorškog sveučilišta i lako se sprijateljio s nekoliko slikara koji su bili uvjereni da u skoro svemu imaju pravo, ali ipak nisu očekivali da će ikad biti posebno priznati. Mogao sam filozofirati kao najbolji od njih, a popiti koliko i svi. Što je najbolje od svega, na kraju večeri mogao sam sam platiti zajednički račun zahvaljujući novcu zarađenom na burzi, vladinoj stipendiji koju sam primao za vrijeme studija i doživotnoj mirovini kojom me obdarila zahvalna nacija u zamjenu za oko dano za slobodu.

Pravim se slikarima činilo da sam bunar para bez dna. Koristili su me ne samo za piće već i za stanarine, otplatu auta, djevojčin pobačaj, ženin pobačaj. Samo reci. Koliko god su trebali i za što god su trebali, uvijek su se mogli obratiti dijamantnom Rabu Karabekianu.

* * *

Pa što ako sam kupio prijatelje. Moj bunar novca nije uistinu bio bez dna. Do pod kraj mjeseca potpuno bi me iscijedili. Ali tada bi se moj maleni bunar opet napunio.

Što je pošteno, pošteno je. Izrazito sam uživao u njihovu društvu, posebno zato što su se ponašali prema meni kao da sam i sam slikar. Pripadao sam im. I eto nove obitelji koja će nadomjestiti izgubljenu četvu.

A dugove i nisu vraćali tek druženjem. Podmirivali bi ih i svojim slikama koje nitko drugi nije htio.

* * *

Skoro sam zaboravio napomenuti: bio sam oženjen, a žena mi je u to doba bila u drugom stanju. Dva će je puta oploditi neusporedivi ljubavnik Rabo Karabekian.

* * *

Upravo sam se vratio pisaćem stroju s bazena, tog javnog rekreacijskog objekta za mladež, do kojeg sam navratio pitati Celeste i njene prijatelje jesu li ikada čuli za Modrobradog. Htio sam ga spomenuti u knjizi. Zanimalo me moram li objasniti tko je on radi mlađih čitatelja.

Nikad čuli. Usput sam ih pitao znače li im što imena Jackson Pollock, Mark Rothko, Terry Kitchen, Truman Capote, Nelson Algren, Irwin Shaw ili James Jones - sve važna imena ne samo u povijesti umjetnosti ili književnosti već i u povijesti Hamptona. Opet ništa. Toliko o dosezanju besmrtnosti uz pomoć slikarstva i književnosti.

Dakle Modrobradi je izmišljeni lik iz prastare dječje priče, moguće okvirno temeljen na pradavnom krvožednom plemiću. U bajci, ženio se više puta. Oženi se on po tko zna koji put i dovede mladu u svoj zamak. Kaže da joj je dopušteno razgledati sve sobe osim jedne te joj pokaže zabranjena vrata.

Modrobradi je bio ili bijedan psiholog ili blistav. Postigao je, naime, da njegova nova žena ne može prestati razmišljati o tome što bi se moglo kriti iza vrata. Napokon odluči zaviriti u odaju dok misli da joj muža nema kod kuće, iako on zapravo *nije* izašao.

Zatekne je kako užasnuto zuri u leševe njegovih prijašnjih žena koje je sve osim prve ubio jer su pogledale u odaju. Prvu je ubio zbog nečeg drugog.

* * *

Dakle - od svih ljudi koji znaju za moje skladište za krumpir, Circe Berman tajnovitost svakako najteže podnosi. Po cijele me dane progoni da joj kažem gdje se nalazi tih šest ključeva i ja joj svaki puta ponavljam da se nalaze u zlatnom kovčegu u podnožju planine Ararat.

Zadnji put kad me pitala, prije otprilike pet minuta, rekao sam joj: „Gledaj, misli o nečemu drugome, bilo čemu drugom. Ja sam Modrobradi, a moj je atelje za tebe zabranjena odaja.”

6

Bez obzira na priču o Modrobradom u mome spremištu nema leševa. Prva od mojih dviju žena, koja je bila i jest Dorothy, preudala se ubrzo poslije našeg razvoda, *sretno* se preudala prema svim izvorima. Dorothy je sada udovica u stambenoj zgradi s pogledom na more, u Sarasoti na Floridi. Njen je drugi muž bio ono što smo mislili da ću ja postati odmah nakon rata: sposoban i naočit prodavač osiguranja. Sad svaki ima svoju plažu.

Moja druga žena, draga Edith, pokopana je na obližnjem groblju Green River, gdje ću i sam vjerojatno biti pokopan - tek nekoliko metara od Jacksona Pollocka i Terryja Kitchena.

Ako sam u ratu nekoga i ubio, što je sasvim moguće, moglo je to biti jedino u nekoliko sekundi koje su prethodile iznenadnoj eksploziji granate koja me onesvijestila i oduzela mi jedno oko.

* * *

Dok sam još bio dvoook dječak, bio sam najbolji crtač ikad zapažen u jednoličnu sustavu javnog školstva u San Ignaciju, što ne znači bogznašto. Nekolicina mojih učitelja bila je toliko impresionirana da su predložili mojim roditeljima da me pošalju u umjetnike.

Ali taj se savjet mojim roditeljima učinio u toj mjeri nepraktičnim da su zamolili učitelje da mi prestanu puniti glavu takvim idejama. Vjerovali su da umjetnici žive u neimaštini i da prvo moraju umrijeti da bi im djela postala cijenjena. Naravno da su što se toga tiče generalno bili u pravu. Slike mrtvih umjetnika koji su čitav život proveli u bijedi najvredniji su primjerci u mojoj zbirci.

A umjetniku koji zaista želi nabiti cijene svojim djelima predlažem sljedeće: samoubojstvo.

* * *

Ali 1927., kada sam imao jedanaest godina i baš sam bio na najboljem putu da postanem jednako dobar postolar kao i moj otac, moja je majka pročitala negdje nešto o američkom slikaru koji je zarađivao koliko i filmske zvijezde i tajkuni, a sa zvijezdama je i tajkunima prijateljvao na ravnoj nozi, i imao jahtu - i farmu konja u Virginiji, i kuću na plaži u Montauku nedaleko odavde. Majka će poslije napomenuti, ali ne mnogo poslije jer joj je preostala tek jedna godina života, da nikada ne bi pročitala taj članak da nije ugledala

fotografiju tog bogatog umjetnika na svojoj jahti. Jahta je nosila ime planine Armencima svete kao Fudijama Japancima: Ararat.

„Ovaj čovjek mora da je Armenac”, pomislila je. I bio je. U časopisu je pisalo da je rođen pod imenom Dan Gregorjan u Moskvi, gdje mu je otac radio kao trener konja i gdje je šegrtovao kod glavnog gravera ruske Carske tiskare novca.

U ovu je zemlju stigao 1907. kao običan imigrant, a ne kao prognanik koji je izmakao nekakvom pokolju i promijenio ime u Dan Gregory postavši ilustratorom: članaka u časopisima, reklama te knjiga za mlade. Autor članka rekao je da je vjerojatno najbolje plaćen umjetnik u povijesti Amerike.

Možda je još uvijek tako, što se Dana Gregoryja tiče, odnosno „Gregorjana”, kako su ga moji roditelji uporno zvali, ako bismo preračunali njegov dohodak iz 1920-ih, osobito iz doba Velike krize, u današnje deprecirane dolare. Još je uvijek prvak, živ ili mrtav.

* * *

Moja majka bila je, za razliku od oca, pronicljiva u vezi Sjedinjenih Država. Shvatila je kako je najrasprostranjenija američka boljka osamljenost te kako od nje pobolijevaju čak i ljudi na samom vrhu pa znaju pokazati iznenađujuće veliko razumijevanje za prijateljski raspoložene i simpatične Strance.

Tako da mi je rekla, lica toliko prepredenog i vještičjeg da je gotovo nisam prepoznao: „*Moraš* pisati tom Gregorjanu. *Moraš* mu reći da si i ti Armenac. *Moraš* mu reći da želiš postati umjetnikom upola toliko dobrim kao što je on i da smatraš da je najveći umjetnik koji je ikada živio.”

* * *

Tako sam i sastavio to pismo, odnosno dvadesetak takvih, dječjim rukopisom dok zadovoljna majka konačno nije mamac proglasila neodoljivim. Ovaj sam težak posao radio obavijen zajedljivim oblakom očeva zanovijetanja.

Govorio je nešto kao: „Promijenivši ime, prestao je biti Armenac.” ili „Ako je odrastao u Moskvi, onda je Rus, a ne Armenac.” i „Znaš kako bih ja shvatio takvo pismo? ‘U sljedećem će tražiti novaca’.”

A majka mu je na armenskom odgovarala: „Zar ne vidiš da pecamo? Ako budeš pričanjem dizao takvu galamu, rastjerat ćeš ribu.”

Zanimljivo je da su u turskoj Armeniji, kako su nam rekli, žene ribari, a ne muškarci.

A što je samo zagrizlo na moj mamac!

Zakvačila se ljubavnica Dana Gregoryja, bivša plesačica u ansamblu Ziegfried Follies, Merilee Kemp.

Ona će biti prva žena s kojom sam ikad vodio ljubav - s *devetnaest* godina! Joj, Bože, kakav sam to blentav stari kenjac postao kad se hvalim tom seksualnom inicijacijom kao da je Chryslerov toranj dok petnaestogodišnja kćer moje kuharice već uzima kontracepcijske tablete!

* * *

Merilee Kemp napisala je da je pomoćnica g. Gregoryja te da su oboje duboko dirnuti mojim pismom. G. Gregory je, kao što mogu zamisliti, veoma zaposlen pa ju je zamolio da umjesto njega napiše odgovor. Bilo je to pismo od četiri lista ispisana švrakopisom gotovo jednako djetinjim kao što je bio moj. Imala je tada samo dvadeset i jednu godinu i bila je kći nepismena rudara iz Zapadne Virginije.

S trideset i sedam bila je grofica Portomaggiore s ružičastom palačom u Firenci u Italiji. U pedesetoj postala je najveći distributer Sonyja za Europu i najveća sakupljačica američke poslijeratne moderne umjetnosti na starom kontinentu.

* * *

Moj je otac rekao kako moraš biti lud da bi napisao tako dugo pismo neznancu, a još k tome i dječaku koji živi negdje daleko.

Majka je rekla da je vjerojatno strašno osamljena, i bila je u pravu. Gregory ju je držao za kućnog ljubimca jer je bila nevjerojatno lijepa, a katkad bi mu poslužila i kao model. Ali mu ni u kojem slučaju nije bila pomoćnica u poslu. Ni o čemu ga nije zanimalo njeno mišljenje.

Niti ju je ikada pozvao na svečanu večeru, odveo na putovanje, u kazalište, u restoran, na zabavu, niti je upoznao s bilo kim od svojih slavni prijatelja.

* * *

Između 1928. i 1933. Merilee Kemp napisala mi je sedamdeset i osam pisama. Mogu ih točno prebrajati jer ih još uvijek imam, čuvam ih u ručno izrađenom kožnom uvezu u knjižnici. Uvez je dar moje drage Edith za našu desetu godišnjicu braka. Gđa. Berman ih je

pronašla, kao što je pronašla i sve drugo u ovoj kući stoje od ikakva emotivnog značaja, osim ključeva od skladišta.

Pročitala je sva pisma ne upitavši me jesu li možda privatna, što svakako jesu. I rekla mi je, zadivljena po prvi put: „Jedno od pisama ove žene govori divnije stvari o životu nego sve slike u ovoj kući zajedno. Ova su pisma priča prezrene i zlostavljane žene koja otkriva da je velika spisateljica zato što je upravo to *postala*. Nadam se da to znaš.”

„Znam to”, rekao sam. To je u svakom slučaju bila istina: svako novo pismo bilo je dublje, izražajnije, samopouzdanije i punije samopoštovanja od prethodnoga.

„Kakvo je obrazovanje imala?” pitala je.

„Prvi razred srednje škole”, odgovorio sam.

Gđa. Berman u čudu je odmahнула glavom. „Kakva to mora da je bila školska godina”, rekla je.

* * *

Što se tiče moga doprinosa našoj prepisci, moja glavna poruka bili su moji crteži, koje sam vjerovao da će pokazati Danu Gregoryju, i kratke popratne bilješke.

Kad sam obavijestio Marilee da mi je majka umrla od tetanusa kojim se zarazila u tvornici konzervi, pisma su joj postala izrazito majčinska iako je od mene bila tek devet godina starija. Prvo od tih majčinskih pisama nije stiglo iz New Yorka, nego iz Švicarske, kamo je, kako je napisala, otišla na skijanje.

Tek kad sam je posjetio u njenoj firentinskoj palači poslije rata, rekla mi je istinu: Dan Gregory samu ju je poslao u tamošnju kliniku da se riješi fetusa koji je nosila.

„Trebala sam Danu zahvaliti na tome”, rekla mi je u Firenci, „tamo sam se počela zanimati za strane jezike.” Nasmijala se.

* * *

Gđa. Berman mi je upravo rekla da kuharica nije imala samo jedan pobačaj kao Merilee Kemp, nego tri - i to ne u Švicarskoj, nego u liječničkoj ambulanti u Southamptonu. To mi je bilo mučno, ali s druge strane mučno mi je gotovo sve vezano za moderan svijet.

Nisam je pitao kad je stigla nositi Celeste punih devet mjeseci između svih tih pobačaja. Nisam htio znati, ali me gđa. Berman

unatoč tome izvijestila. „Dva pobačaja prije Celeste i jedan poslije”, rekla je.

„To vam je kuharica rekla?” pitao sam.

„Celeste mi je rekla”, odgovorila je. „ A još mi je i rekla da joj majka razmišlja o tome da si dade podvezati jajnike.”

„Baš mi je drago da sad to sve znam”, rekao sam, „za svaki slučaj.”

* * *

Natrag u prošlost vraćam se dok me sadašnjost grize za članke poput bijesnog foksterijera.

Majka mi je umrla vjerujući da sam postao štíćenik Dana Gregoryja, koji mi se nikad osobno nije javio. Prije nego li se razboljela, predvidjela je da će me „Gregorjan” poslati na slikarsku akademiju, da će „Gregorjan” uvjeriti sve časopise da me prime za ilustratora čim budem imao dovoljno godina, da će me „Gregorjan” upoznati sa svim svojim bogatim prijateljima koji će i mene naučiti kako da se obogatim ulažući u dionice novac koji ću zaraditi kao umjetnik. Godine 1928. činilo se da cijene dionica na burzi samo rastu i rastu, baš kao i na burzi danas. Hura!

Tako da ne samo da nije dočekala slom burze godinu dana poslije nego je bila pošteđena i saznanja s kojim smo se morali suočiti nekoliko godina poslije pada burze - da nisam ni neizravno bio u kontaktu s Danom Gregoryjem, da on vjerojatno nije ni znao da postojim, da izljevi pohvala crtežima koje sam slao na procjenu nisu stizali od najbolje plaćenog umjetnika u američkoj povijesti, nego od osobe za koju je otac na armenskom rekao: „...Možda mu je to spremačica, možda mu je kuharica, a možda i kurva.”

7

Pamtim popodne kad sam se vratio kući iz škole, imao sam oko petnaest godina. Otac je sjedio u našoj kuhinjici, a Marileenina pisma na kupu pred njim na stolu prekrivenom voštanim platnom. Sva ih je iznova pročitao.

Nije time narušio moju privatnost. Pisma su i tako bila obiteljsko vlasništvo - ako se dvoje ljudi može nazvati obitelj. Bila su kao obveznice koje smo sakupili, kao vrijednosni papiri pozlaćena ruba koji će mi biti isplaćeni kad i one i ja za to dozremo. A kada mi ih isplate, moći ću i pomoći ocu, kojemu je bez sumnje trebala pomoć. Njegova je ušteđevina isparila propašću štedno-kreditne zadruge okruga Luma, koju su svi u okolici tada prozvali „El banco busto”. U ono doba nisu još postojale federalne police osiguranja za bankovne štediša.

K tome „El banco busto” držala je i hipoteku na malu zgradu u čijem je prizemlju bila očeva radionica, a na katu naš dom. Otac je bio vlasnik kuće zahvaljujući bankovnom kreditu. Kad je banka propala, stečajni su upravitelji unovčili svu njenu aktivu i zaplijenili sve nekretnine pod hipotekom onih vlasnika koji su kasnili s otplatom, što je bila većina. Pogađate li zašto su kasnili s otplatom? Gotovo svi su bili dovoljno glupi da svoju ušteđevinu polože u „El banco busto”.

Tako da je otac, kojeg sam zatekao kako čita Marileenina pisma, to poslijepodne postao podstanar u kući čiji je bio vlasnik. A što se tiče radionice u prizemlju, bila je napuštena jer si nije mogao priuštiti da i nju iznajmi. I tako su mu svi strojevi rasprodani na dražbi kako bismo skupili neki sitniš za ljude koji su bili dovoljno glupi da svoju ušteđevinu polože u „El banco busto” za nas.

Kakva komedija!

* * *

Kad sam ušao noseći školske knjige, otac je podigao pogled s Marileeninih pisama i rekao: „Znaš li ti što je ova žena? Obećala ti je sve, ali ti nema što dati.” Zatim je imenovao armenskog sociopata koji je njega i majku nasamario u Kairu. „Ona je novi Vartan Mamigonjan”, rekao je.

„Kako to misliš?” pitao sam.

Odgovorio mi je baš kao da se radi o mjenicama ili policama osiguranja ili tako nešto, a ne o rukom pisanim pismima: „Upravo

sam pročitao ono pisano sitnim slovima." Zatim mi je ukazao na to da su prva Marileenina pisma prepuna fraza kao „gosp. Gregory kaže” ili „gosp. Gregory smatra” ili „gosp. Gregory me ovlastio da ti kažem”, ali da nakon trećeg pisma ti izrazi potpuno nestaju. „Ona je nitko i ništa”, rekao je, „nitko koji nikada neće postati netko, ali tko se svejedno pokušava nekoga dočepati potkradajući Gregorjanov ugled!”

Nisam bio šokiran. Jedan dio mene to je već primijetio u pismima. Drugi dio mene uspješno je zakopao porazne, porazne zaključke.

* * *

Upitao sam oca što ga je potaklo na istragu upravo sada. Ukazao mi je na deset knjiga koje su mi stigle od Marilee nedugo nakon što sam otišao u školu. Naslagao ih je na cjedilo pokraj sudopera, sudopera prepuna prljavih tanjura i tava. Proučio sam ih. Bili su to onodobni klasici dječje književnosti: *Otok s blagom*, *Robinson Crusoe*, *Švicarska obitelj Robinson*, *Pustolovine Robina Hooda i njegove vesele družbe*, *Priče iz Tanglewoda*, *Gulliverova putovanja*, *Priče iz Shakespearea* i tako dalje. Desetci galaksija dijelili su priče koje su mladi ljudi čitali prije Drugog svjetskog rata od neželjenih trudnoća, incesta, robovanja za minimalnu nadnicu, izdajničkih srednjoškolskih prijatelja i sličnih stvari iz romana Polly Madison.

Marilee mi je poslala ove knjige jer ih je živopisno ilustrirao Dan Gregory. Ne samo da su bile najljepša djela u našem stanu - bile su najljepša stvar u cijeloj Lumi i ja sam ih tako i doživio. „Kako lijepo od nje!” uzviknuo sam. „Vidi ovo! Pa vidiš li ti to?”

„Vidio sam”, rekao je.

„Zar nisu predivne?” rekao sam.

„Jesu”, rekao je, „predivne su. Ali možda bi mi ti mogao objasniti zašto gosp. Gregorjan, koji o tebi misli toliko dobra, nije potpisao barem jednu od njih dopisavši možda koji redak ohrabrenja mojemu nadarenom sinu?”

Sve je to izgovorio na armenskom. Nakon stečaja „El Banco Busto” u kući nije govorio osim armenskim.

* * *

U to mi doba nije bilo pretjerano važno jesu li savjeti i ohrabrenja stizali od Gregoryja ili Marilee. Moram reći da sam do tada već postao odličan crtač, barem za te godine. Bio sam toliko umišljen u

vezi svojih životnih mogućnosti, sa ili bez pomoći iz New Yorka, da sam Marilee branio većinom da razvedrim oca.

„Ako ta Marilee, tko god da jest, što god da jest, misli da su ti crteži toliko dobri”, rekao je, „zašto neke ne proda i ne pošalje ti novac?”

„I ovako je već dosta velikodušna”, odgovorio sam. I zaista, bila je, velikodušno mi je darivala svoje vrijeme, ali i najbolje slikarske materijale igdje dostupne. Nisam imao pojma koliko točno vrijede, a nije ni ona. Uzela ih je bez dopuštenja iz spremišta sa zalihama u podrumu Gregoryjeve palače. I sam ću vidjeti tu prostoriju nekoliko godina poslije i u njoj je bilo dovoljno svega da zbrine sve Gregoryjeve potrebe u dvanaest života ma koliko plodan umjetnik bio. Nije mislila da će mu ikad nedostajati ono što mi je poslala, a dopuštenje nije tražila jer ga se strašno bojala.

Često ju je tukao i pljuskao.

Ali što se točne vrijednosti tih materijala tiče, boje koje sam koristio nisu bile Saten Dura-Luxe. Imao sam Mussini ulja i Horadam vodene boje iz Njemačke. Moje je kistove proizveo Winsor & Newton u Engleskoj. Moje pastele, olovke u boji i tuševi stigli su iz Lefebvre-Foineta iz Pariza. Moja platna izrađena su kod Claessena u Belgiji. Ni jedan umjetnik zapadno od Stjenjaka nije imao toliko skupocjen slikarski materijal!

Inače Dan Gregory je jedini ilustrator za kojeg sam ikad čuo koji je očekivao da će njegovi radovi stajati bok uz bok velikih umjetničkih blaga ovoga svijeta i koji je koristio materijal kojemu bi zaista moglo uspjeti ono što je Saten Dura-Luxu navodno trebalo uspjeti: nadživjeti osmijeh „Mona Lise”. Ostali ilustratori bili su zadovoljni ako bi im radovi preživjeli put do tiskare. Obično bi s podsmijehom tvrdili da to crnčenje odrađuju samo radi novca te da je to umjetnost za one koji o umjetnosti ništa i ne znaju - ali ne i Dan Gregory.

* * *

„Iskorištava te”, rekao mi je otac.

„Za što?” pitao sam.

„Da bi se osjećala kao velika zvjerka!” odgovorio je.

* * *

Udovica Berman slaže se da me Marilee iskorištavala, ali ne onako kako je to zamišljao moj otac. „Bio si joj *publika*”, rekla je. „Pisci bi ubili da dođu do publike.”

„Jednočlana publika?” pitao sam.

„Nije joj trebalo više od toga”, rekla je. „Nikome ne treba više. Pogledaj samo koliko joj se rukopis proljepšao i rječnik narastao. Pogledaj o čemu ti je sve počela pisati kad je shvatila da željno upijaš svaku riječ. Nije mogla pisati za tog odvratnog Gregoryja. A nije baš imala puno ni od pisanja kući. Pa njeni nisu ni znali čitati! Zaista si joj povjerovao kad ti je napisala da ti opisuje prizore koje vidi oko sebe po gradu zato što bi ih mogao poželjeti naslikati?”

„Da...”, rekao sam, „očito jesam.” Marilee je pisala duge opise redova za kruh u kojima su čekali ljudi koji su ostali bez posla zbog Velike krize, i o ljudima u finim odijelima koji su očigledno nekad imali novca, ali sada prodaju jabuke na uglu, i o čovjeku bez noge na nekakvom skateboardu, koji je ili bio veteran iz Prvog svjetskog rata ili se pravio da jest, koji prodaje olovke na Glavnom kolodvoru, i o ljudima iz visokog društva koji su uživali visjeti u ilegalnim točionicama u društvu gangstera - i o sličnome.

„U tome je tajna kako i uživati u pisanju i držati se visokih standarda”, rekla je gđa. Berman. „Ne pišeš za cijeli svijet, ni za deset ljudi, a ni za dvoje. Pišeš za samo jednu osobu.”

* * *

„Tko je ta jedna osoba za koju ti pišeš?” pitao sam.

A ona je rekla: „Ovo će možda čudno zvučati, jer bi čovjek pomislio da će to biti vršnjak mojih čitatelja, ali nije. Mislim da je to tajni sastojak mojih knjiga. Zato se mladim ljudima čine toliko snažnima i pouzdanima i zato ne zvučim kao kakav glupavi tinejđer koji se obraća drugome. Na papir ne stavljam ništa što Abeu Bermanu ne bi bilo zanimljivo i istinito.”

Abe Berman je naravno njen neurokirurg koji je prije sedam mjeseci umro od moždanog udara.

* * *

Opet me tražila ključeve od skladišta. Rekao sam joj da ako još jednom samo *spomene* skladište, da ću svima reći da je ona zapravo Polly Madison - i pozvati lokalne novine da je dođu intervjuirati i tome slično. Da to kojim slučajem zaista učinim, ne bih samo skrhao Paula Slazingera, već bih nam na prag navukao razjarenu gomilu vjerskih fundamentalista.

Neku sam večer slučajno gledao televizijskog propovjednika koji je rekao da se Sotona obrušio na američku obitelj četverokrakim zlom - komunizmom, drogom, rock'n'rollom i knjigama Sotonine sestre koja se zove Polly Madison.

* * *

Da se vratim na svoju prepisku s Marilee Kemp. Moje su se bilješke ohladile otkako ju je otac prokazao kao novog Vartana Mamigonjana. Nisam s njome više računao ni u kom pogledu. Jednostavno kao dio procesa odrastanja nisam želio da mi i dalje pokušava zamijeniti majku. Postajao sam muškarac i majka mi više nije trebala, ili sam barem tako mislio.

Zapravo sam i bez njene pomoći počeo zarađivati kao umjetnik, tako mlad i baš u bankrotiranom gradiću San Ignacio. Otišao sam u lokalne novine *Luma County Clarion* tražeći bilo kakav posao za poslije škole pa sam usput spomenuo i da prilično dobro crtam. Urednik me pitao bih li mogao nacrtati talijanskog diktatora Benita Mussolinija, inače junaka nad junacima Dana Gregoryja, pa sam to i učinio u dvije-tri minute ne gledajući fotografiju.

Zatim mi je dao da nacrtam prelijepog ženskog anđela pa sam i to učinio.

Potom mi je rekao da nacrtam Mussolinija kako ulijeva litru nečega anđelu u usta. Na bocu sam morao napisati RICINUSOVO ULJE, a na anđela MIR U SVIJETU. Mussolini je volio kažnjavati ljude tako da ih natjera da popiju litru ricinusova ulja. To zvuči kao duhovit način da se nekome očita bukvice, ali nije. Žrtve su obično povraćale i srale do smrti. Onima koji su preživjeli, utroba je ostala posve raskopana.

Tako sam postao plaćeni politički karikaturist još u nježnoj dobi. Radio sam po jedan crtež tjedno prema detaljnim urednikovim uputama.

* * *

Na moje veliko iznenađenje otac je također procvao kao umjetnik. Nagadajući odakle mi umjetnički talent, uvijek sam u jedno bio siguran: nisam ga naslijedio od oca niti od ikoga s njegove strane obitelji. Dok smo još imali postolarsku radionicu, nikada nisam vidio da je od ostataka, kojih je posvuda bilo, napravio išta maštovito, kao

zanimljiv remen za mene ili torbicu za majku. Bio je ozbiljan postolar i to je to.

Ali onda je, kao u transu, najosnovnijim alatom, počeo izrađivati savršene, predivne kaubojske čizme koje je prodavao od vrata do vrata. Nisu bile samo čvrste i udobne, bile su blistav ukras za muževna stopala i listove cakleći se zlatnim i srebrnim zvijezdama, orlovima, cvijećem i mustanzima koji se propinju - izrađenim od naravnatih limenki i čepova.

Ali ovo novo razdoblje u njegovu životu nije mi bilo toliko ugodno koliko ste možda pomislili.

Zapravo sam se ježio, jer kad bih mu se zagledao u oči, tamo više nikoga nije bilo.

* * *

Gledao sam kako se ista stvar događa Terryju Kitchenu godinama poslije. Bio mi je najbliži prijatelj. A onda je odjednom počeo stvarati slike zbog kojih ga i danas mnogi nazivaju najvećim među apstraktnim ekspresionistima - većim i od Pollocka i od Rothkoa.

To je sve bilo super, valjda, osim kad bih mu se zagledao u oči, a tamo više nikoga nije bilo.

A joj, opet ja sa svojim...

Nego tamo negdje oko Božića 1932. Marileenina su novija pisma ležala gdje koje, uglavnom nepročitana. Dojadilo mi je biti njena publika.

A onda je stigao brzojav, naslovljen na mene.

Prije nego što smo ga otvorili, otac je istaknuo kako je to prvi brzojav koji je naša obitelj ikad primila.

Poruka je glasila ovako.

BUDI MOJ ŠEGRT PLAĆAM

PRIJEVOZ PLUS SOBA,

SMJEŠTAJ, SKROMAN PRIHOD, STRUČNA POUKA.

DAN GREGORY.

8

Prva osoba kojoj sam rekao za ovu nevjerojatnu priliku bio je stari urednik u novinama za koje sam crtao karikature. Zvao se Arnold Coats i rekao mi je sljedeće:

„Ti zaista jesi umjetnik i zato moraš pobjeći odavde ili ćeš se smežurati kao groždica. Ne brini se za oca. On je savršeno zadovoljan i samodovoljan zombi, da prostiš na izrazu.”

„New York će za tebe i tako biti samo usputna stanica”, nastavio je. „U Europi su ti oduvijek bili jedini pravi slikari, a uvijek će i biti.”

Tu je bio u krivu.

„Nikada prije nisam molio, ali noćas ću moliti za tebe da te nikada u Europu ne pošalju kao vojnika. Nikada nas više naivne ne smiju uvjeriti da trebamo služiti kao živo meso njihovim ljubljenim topovima i strojnicama. Svakog su ti oni trena spremni za rat. Gledaj samo kako im golema vojska buja usred Velike krize!”

„Ako gradovi još budu čitavi kad stigneš u Europu”, rekao je, „i ako ćeš sjediti satima u nekoj kavani pijuckajući kavicu ili vino ili pivo raspravljajući o slikarstvu i glazbi i književnosti, nemoj smetnuti s uma da se svi ti Europljani oko tebe, koje smatraš toliko uljuđenijima od Amerikanaca, raduju samo jednome: vremenu kad će se legalno međusobno ubijati i sve iznova porušiti.”

„Da je po mome”, rekao je, „u američkim bi zemljopisnim udžbenicima pisala prava imena tih europskih zemalja: 'Sifilitično Carstvo', 'Samoubilačka Republika', 'Dementia Praecox', koja naravno graniči s predivnom 'Paranojom'.”

„Eto!” rekao je. „Zgadio sam ti Europu, a još je ni vidio nisi. A možda sam ti i umjetnost zgadio, ali nadam se da ipak nisam. Ne mislim da umjetnike treba kriviti zato što njihova prelijepa i obično prostodušna ostvarenja iz nekog razloga Europljane čine još nesretnijima i još krvožednijima.”

* * *

To je u ono doba bio uobičajen način izražavanja svakog domoljubnog Amerikanca. Nevjerojatno je koliko nam se rat bio smučio. Hvalili smo se kako nam je mala vojska i mornarica, kako nam generali i admirali i nemaju nekog utjecaja u Washingtonu. Proizvođače oružja zvali smo „trgovcima smrću”.

Možete li vi to zamisliti?

* * *

Danas nam je, naravno, skoro jedina solventna industrija upravo *trgovina smrću* koju financiraju naši unuci tako da glavna poruka koju odašilju najistaknutije grane naše umjetnosti, filmovi, televizija, politički govori i novinski stupci za dobro naše ekonomije jednostavno *mora* glasiti: rat je pakao, naravno, ali ipak dječak može postati muškarcem jedino u pucnjavi, a poželjno je, ali ni u kom slučaju obvezno, da to bude na bojištu.

* * *

I tako sam otišao u New York kako bih se preporodio.

Za većinu Amerikanaca oduvijek je bilo i bit će jednostavno otići nekamo početi iznova. Nisam bio kao moji roditelji. Nisam imao navodno sveti komad zemlje ili jato prijatelja i rođaka koji bi ostali za mnom. Nigdje ništica ne nosi toliko filozofskih konotacija koliko u Sjedinjenim Državama.

„Nije to ništa!” odmahnut će Amerikanac prije nego što se odrazi s najviše skakaonice.

I da, nosio sam sa sobom sjećanja koliko i embrio prelazeći ovaj velik kontinent u luksuznom Pullmanovu vagonu udobnom poput maternice. Kao da San Ignacio nikada nije ni postojao. I da, kad se vlak *Twentieth Century Limited* iz Chicaga sručio u tunel pod New Yorkom, stijenki prožetih cijevima i žicama, izletio sam iz maternice u porođajni kanal.

Deset minuta kasnije rodio sam se na glavnom kolodvoru odjeven u prvo odijelo koje sam ikad imao, s kartonskim koferom i mapom svojih najboljih crteža u ruci.

Koga je tamo bilo da dočeka ovako šarmantno armensko dijete?

Ni žive duše, ni žive duše.

* * *

Bio bih savršena ilustracija Dana Gregorija za priču o seljaku koji se našao samcat u velikom gradu kakav u životu nije vidio. Odijelo mi je bilo stiglo poštom iz Sears&Roebucka, a nitko nije crtao jeftina odijela iz kataloga kao Dan Gregory. Cipele su mi bile stare i ispucale, ali sam ih bio ulaštio i sam stavio nove gumene pete. Bio sam i provukao nove vezice, ali je jedna pukla negdje kod Kansas Cityja. Pažljiv bi promatrač uočio neuredan čvor na jednoj vezici.

Nitko nije bio u stanju opisati ekonomsko i duhovno stanje lika pomoću njegovih cipela kao Dan Gregory.

Moje lice, međutim, nikako ne bi prošlo kao lice seljaka u onodobnoj novinskoj priči. Gregory bi me ipak morao nacrtati kao Anglosasa.

* * *

Moje je lice mogao nacrtati jedino u priči o Indijancima. Prošao bih kao Hiawatha. Jednom je ilustrirao luksuzno izdanje *Hiawathe*, a kao model mu je poslužio sin Grka iz pečenjarnice.

U filmovima iz onoga vremena gotovo svaki čovjek s malo širim nosom, s precima s mediteranskih obala ili s Bliskog istoka i s malčice glumačkog dara mogao je igrati pobješnjelog Siouxa ili tako nekog. Publika je bila i više nego zadovoljna.

* * *

Kako li sam samo čeznuo vratiti se na vlak! Tamo sam bio tako *sretan!* Kako li sam obožavao taj vlak! Sam Bog Otac Svemogući mora da je bio oduševljen kad su ljudska bića tako smiješala željezo i vodu i vatru da dobiju željeznicu!

Danas, naravno, sve mora biti izrađeno od plutonija, i to laserima.

* * *

A kako li je samo Dan Gregory crtao vlakove! Radio bi prema nacrtima koje su mu slali proizvođači tako da pogrešno postavljena zakovica ne bi pokvarila užitak gledanja nekom željezničaru. A da je napravio crtež *Twentieth Century Limiteda* na dan kad sam ja stigao, kemijskom bi se analizom moglo dokazati da mrlje i prašina na oplati potječu upravo s poteza Chicago - New York. Nitko nije crtao čađu kao Dan Gregory.

Ali gdje je on? Gdje je bila Marilee? Zašto nisu nekoga poslali pred mene u Gregoryjevu blještavom sportskom autu s kromiranim ukrasima?

* * *

Znao je točno kad stižem. On je i odabrao datum, i to datum koji se lako pamti. Bilo je Valentinovo. U pismima iskazao mi je toliko ljubavnosti, i to ne preko Marilee ili nekog drugog puzavog sluga. Sva su pisamca bila pisana njegovim rukopisom. Bila su štura, ali nevjerovatno velikodušna. Trebao sam kupiti toplo odijelo ne samo za sebe već i za oca.

A bila su i toliko suosjećajna! Nije želio da se uplašim u vlaku ili napravim budalu od sebe tako da mi je napisao točno kako se trebam ponašati u Pullmanovim spavaćim kolima, a kako u vagon-restoranu i kolike napojnice da ostavim konobarima i nosačima i kako da presjednem u Chicagu. Ljubazniji ne bi mogao biti ni prema vlastitom sinu, da ga je odlučio imati.

Čak se i pomučio poslati mi novac za troškove poštanskim novčanim doznakama, a ne čekovima, što znači da je znao za propast jedine banke u San Ignaciju.

Ali ono što ja još nisam znao u prosincu kad mi je poslao brzojav, bilo je to da Marilee leži u bolnici slomljenih obiju nogu i s prijelomom jedne ruke. Gurnuo ju je u svom ateljeu tako da je odletjela unatrag pa niz stube. Kad se stropoštala do dna, činilo se da je mrtva, a dvoje slugu slučajno se našlo - pri dnu stuba.

Tako da se Gregory uplašio i odmah zažalio. Kad je prvi put posjetio Marilee u bolnici, posramljenog izraza lica, rekao joj je da mu je žao i da je voli toliko da bi joj dao što god joj padne na pamet - *što god*.

Vjerojatno je mislio da će zaželjeti dijamante ili nešto takvo, ali ona je zaželjela ljudsko biće. Zaželjela je mene.

* * *

Circe Berman upravo je sugerirala da sam možda bio zamjena za armensko dijete koje su joj izvadili iz utrobe u Švicarskoj.

Moguće.

* * *

A zatim je Marilee izdiktirala Gregoryju što da napiše u brzojavu pa zatim i u pismima i koliko novca da mi pošalje i za što i tako dalje i dalje. Kad sam stigao u New York, bila je još u bolnici, ali sigurno nije mogla ni zamisliti da bi me ostavio na kolodvoru sama.

Ali jest.

Opet je postajao zao.

* * *

Ali ni to nije čitava priča. Neću čuti *čitavu* priču sve dok ne posjetim Marilee u Firenci poslije rata. Inače, u to je doba Gregory već ležao mrtav i pokopan u Egiptu punih deset godina.

Tek mi je nakon rata Marilee, preporođena u liku grofice Portomaggiore, rekla kako je radi mene sletjela niza stube davne

1932. Štitila me od te informacije kako me ne bi posramila, a štitio me i Dan Gregory, ali bez sumnje iz posve drukčijih motiva.

Ali te noći kad ju je skoro ubio, došla je u atelje nagovoriti ga da konačno po prvi put ozbiljno posveti pažnju mojim slikama. Svih tih godina što sam slao crteže u New York nikada niti jedan nije pogledao. Marilee je mislila da bi te večeri moglo biti drukčije jer je bio sretniji nego što ga je ikad vidjela. Zašto? Toga je poslijepodneva primio pismo zahvale od čovjeka kojega je smatrao najnadarenijim vođom na svijetu, od talijanskoga diktatora Mussolinija, čovjeka koji je svoje neprijatelje tjerao da piju ricinusovo ulje.

Mussolini mu je zahvalio za svoj portret koji mu je Gregory poslao na dar. Mussolinija je naslikao kao generala alpinističkih postrojbi kako stoji na planinskom vrhuncu u zoru, a možete se kladiti da je svaki komad kože i svaki gajtan i kićenka i puce i nabor i svako odlikovanje bilo na mjestu. Nitko nije slikao uniforme kao Dan Gregory.

Zanimljivo je da će osam godina poslije Britanci upucati Gregoryja u Egiptu dok bude nosio baš talijansku uniformu.

* * *

Ali bitno je sljedeće. Marilee je crteže rasprostrla po stolu u njegovu ateljeu i on je odmah znao koji su to. Kao što se i nadala, došetao se do njih što je blagonaklonije mogao. Ali čim ih je pogledao izbliza, obuzeo ga je nezamisliv gnjev.

Ali nije ga razbjesnila priroda mojih slika, nego kvaliteta materijala koje sam koristio. Ni jedan dječji umjetnik u Kaliforniji nije si mogao priuštiti tako skupe uvozne boje, papire i platna. Mora da ih je Marilee uzela iz njegovih zaliha.

I tako ju je gurnuo, a ona je pala natraške niz stube.

* * *

Moram ovdje negdje ubaciti priču o odijelu koje sam naručio za oca iz Sears&Roebucka zajedno s mojim. Otac i ja uzeli smo jedan drugome mjeru za odijela, što je već samo po sebi bilo neobično jer se ne sjećam da smo se ikad prije dotakli.

Ali kad su odijela stigla, bilo je očito da je netko negdje ispustio neku decimalu u vezi s očevim hlačama. Koliko god imao kratke noge, hlače su bile još kraće. Koliko god štrkljav bio, nije ih mogao zakopčati oko struka. Sako je, međutim, bio savršen.

Pa sam mu rekao: „Žao mi je za hlače. Morat ćemo ih poslati da ti ih zamijene.”

A on je odgovorio: „Neću. Baš mi se sviđaju. Ovakvo će mi odijelo biti odlično za pogreb.”

A ja sam rekao: „Kako to misliš ‘za pogreb’?” Već sam ga vidio kako ide na tuđe sahrane bez hlača - nije doduše nikada bio ni na čijem pogrebu osim majčinom, koliko ja znam.

A on je na to rekao: „Ne moraš imati hlače na svom pokopu.”

* * *

Kad sam se vratio u San Ignacio na njegov pogreb pet godina poslije, ležao je u kovčegu u *sakou* tog odijela, ali kako je donji dio poklopca na lijesu bio spušten, morao sam pitati pogrebnika ima li mi otac hlače.

Uspostavilo se da ipak ima i da mu dobro pristaju. To znači da se otac potrudio nabaviti hlače prave veličine iz Sears&Roebucka.

Ali u razgovoru s pogrebnikom neočekivano su iskrsnule dvije stvari koje su me zaintrigirale. Igrom slučaja to nije bio onaj isti koji mi je pokopao majku. Taj je bankrotirao i otišao dalje trbuhom za kruhom. Ovaj koji mi je pokapao oca stigao je u potrazi za kruhom u San Ignacio gdje su ulice popločene zlatom.

Iznenadila me vijest da se oca spremaju pokopati u kaubojskim čizmama koje je imao na sebi u kinu kad je umro.

Drugo što me iznenadilo bilo je to što je grobar zaključio da je otac musliman. To mu je bilo baš uzbudljivo. Bio je do tada najveći izazov nekritičnoj pobožnosti kakvu je prakticirao u ovoj suludo pluralističnoj demokraciji.

„Vaš će otac biti prvi musliman kojeg ću zbrinuti”, rekao je. „Nadam se da bar do sada nisam ništa pogriješio. Nije bilo ni jednog muslimana u blizini da ga pitam za savjet. Morao bih ići sve do Los Angelesa.”

Nisam mu htio kvariti zabavu pa sam mu rekao da meni sve izgleda savršeno. „Samo nemoj jesti svinjetinu preblizu kovčega”, rekao sam.

„I to je sve?” pitao je.

„To...” rekao sam, „i, naravno, moraš reći ‘Slava Alahu’ kad budeš zatvarao lijes.”

To je i učinio.

9

Koliko su zapravo dobre bile moje slike koje je Dan Gregory tek letimično pogledao prije nego što je gurnuo Marilee niza stube? Tehnički, ako ne i duhovno, bile su genijalne za klinca mojih godina - klinca koji se samostalno učio zanatu kopirajući, potez po potez, ilustracije Dana Gregoryja.

Očito sam se rodio s darom da crtam bolje od većine, baš kao što su udova Berman i Paul Slazinger očito rođeni da bi pričali priče bolje od drugih. Neki treći ljudi očito su rođeni da bi pjevah, plesali, tumačili zvijezde, izvodili mađioničarske trikove, bili veliki vođe, sportaši i tako dalje.

To sve vjerojatno potječe još iz doba kad su naši preci živjeli u manjim grupama krvnih srodnika - od možda pedeset do najviše sto ljudi. A evolucija ili Bog ili netko treći, u želji da olakša život tim malim zajednicama i da ih malo razvedri, genetski je osigurao da svi imaju nekoga da im priča priče uz vatru noću, nekoga da oslika zidove špilje pa i nekog tko se ničega ne boji i tako dalje.

Tako se meni čini. A naravno da je takvo uređenje u međuvremenu izgubilo svoj smisao jednostavno zato što su tisak, radio, televizija, sateliti i slično obezvrijedili umjereni talent. Umjereni talentiran pojedinac, koji bi prije tisuću godina još bio blago svoje zajednice, danas se mora ostaviti umjetnosti i posvetiti nečemu drugom jer njega ili nju moderni oblici komunikacije iz dana u dan prisiljavaju da se natječe s ni više ni manje nego svjetskim prvacima.

Čitavom planetu posve je dovoljno dvanaestak prvaka iz svakog područja ljudske nadarenosti. Umjereni talentiran pojedinac mora potiskivati svoj dar dok se, metaforički rečeno, jedne večeri ne napije na vjenčanju i ne zapleše step na stolu kao Fred Astaire ili Ginger Rogers. Imamo i ime za takve. Zovemo ih „egzibicionistima”.

A čime nagrađujemo takvog egzibicionista? Iduće mu jutro kažemo: „Ajme, kako si se *oblio* jučer!”

* * *

Tako da sam postavši učenikom Dana Gregoryja ušao u ring sa svjetskim prvacima komercijalne umjetnosti. Zbog njegovih su ilustracija vjerojatno mnogi nadareni mladi umjetnici odustali od umjetnosti misleći: „O Bože, nikada neću moći napraviti nešto *tako* predivno.”

Sad uviđam koliko sam bio drsko samouvjeren kao klinac. Od samoga sam si početka govorio, otkad sam počeo kopirati Gregoryja, nešto u smislu: „Ako budem dovoljno radio, Bože moj, pa i ja ću to moći!”

* * *

Ali eto mene na glavnom njujorškom kolodvoru i izgleda mi kao da se svi uokolo osim mene međusobno ljube i grle. Sumnjao sam da će me Dan Gregory dočekati, ali gdje je Marilee?

Zna li uopće kako izgledam? Naravno da zna. Poslao sam joj mnoge autoportrete, a i neke svoje fotografije koje je majka snimila.

Otac je, naprotiv, odbijao taknuti fotoaparatus tvrdeći da bilježi samo staru kožu i nokte na nogama i kosu, ono što ljudi odbace. Vjerojatno je smatrao da su fotografije jedan nadomjestak za sve ljude stradale u pokolju.

Pa čak i da nije vidjela sve te slike, lako bi me bila uočila jer sam bio uvjerljivo najtamnopotiji putnik u ijednom od Pullmanovih vagona. U ono vrijeme svakom bi putniku tamnijem od mene po običaju bio zabranjen pristup Pullmanovim vagonima - i gotovo svim hotelima i kazalištima i restoranima.

* * *

Ali jesam li ja mogao biti siguran da bih prepoznao Marilee na stanici? Bizarno je, ali ne bih. Tokom godina poslala mi je devet slika sebe i danas ih držim uvezane s njenim pismima. Najboljim materijalima naslikao ih je sam Dan Gregory, koji bi lako uspio i kao fotograf. Gregory ju je, međutim, svaki puta kostimirao i postavio u pozu nekog od likova iz priče koju je ilustrirao - carica Josephine, emancipirana djevojčica iz E Scott Fitzgeralda, spiljska žena, žena nekog od prvih doseljenika, repata sirena i tome slično. Bilo mi je i ostalo teško povjerovati da se ne radi o devet različitih žena.

Na peronu je bilo mnogo ljepotica, jer ipak je Twentieth Century Limited bio najglamurozniji vlak svoga doba. Tako da sam se zagledavao u oči jedne žene za drugom u nadi da ću ugledati lampicu prepoznavanja kako se pali u glavi neke od njih. Ali bojim se da je jedino što sam postigao bilo da sam svakoj pojedinoj ženi potvrdio njeno uvjerenje da su svi tamnopotući muškarci požudni voajeri i nekako ipak bliži gorilama i čimpanzama nego bijelci.

* * *

Polly Madison, znana i kao Circe Berman, upravo je došla i otišla pročitavši ono što mi je bilo u pisaćem stroju, a ne upitavši smeta li mi to. Jasno da mi smeta!

„Usred rečenice sam”, reko.

„Tko nije?” odvrati. „Samo me zanimalo je li ti jezivo pisati o ljudima iz tako daleke prošlosti?”

„Nisam primijetio”, rekao sam. „Uzrujale su me mnoge stvari koje mi godinama nisu pale na pamet, ali to je u biti to. Jezivo? Ne baš.”

„Razmisli malo”, rekla je. „Znaš za sve strašne stvari koje će pogoditi te ljude pa i tebe sama. Kad bi mogao, ne bi li želio uskočiti u vremeplov i vratiti se da ih upozoriš?” Opisala je sablastan prizor na kolodvoru u Los Angelesu 1933. „Armenski dječak s kartonskim koferom i portfeljem oprašta se od svoga oca, useljenika. Sprema se otići okušati sreću u velikom gradu udaljenom 4000 km. Starac s povezom preko oka, koji je upravo vremeplovom stigao iz 1987., neodlučno mu prilazi. Što starac kaže?”

„Morao bih razmisliti malo”, rekao sam. Odmahnuo sam glavom. „Ništa. Zaboravi vremeplov.”

„Ništa?” pitala je.

Odgovorio sam ovako: „Želim ga što je duže moguće ostaviti u uvjerenju da će postati veliki slikar i dobar otac.”

* * *

Samo pola sata kasnije opet je uletjela i izletjela. „Samo sam se sjetila nečega što bi mogao upotrijebiti u knjizi”, rekla je. „Palo mi je napamet kad si opisivao maloprije ono kad ti je otac počeo izrađivati divne kaubojke, ali kad bi mu se zagledao u oči, tamo više nikoga nije bilo. I ono kad je onaj tvoj prijatelj Terry Kitchen počeo slikati svoje najbolje radove štrcaljkom za boju, ali kad bi mu se zagledao u oči, ni tamo više nikoga nije bilo.”

Odušao sam. Isključio sam električni pisaći stroj. Gdje sam uopće naučio tipkati sa svih deset prstiju? Završio sam tečaj poslije rata dok sam mislio da ću biti poslovan čovjek.

Zavalio sam se u stolici i sklopio oči. Svaka ironija joj prođe kroz jedno uho unutra, a na drugo van, pogotovo ona koje se odnosi na privatnost, ali sam ipak pokušao s jednom. „Pretvorio sam se u uho”, rekao sam.

„Nikada ti nisam ispričala koje su bile posljednje Abeove riječi pred smrt, je li da nisam?” rekla je.

„Nikad”, složio sam se.

„O tome sam razmišljala onaj prvi dan, kad smo se sreli na plaži”, rekla je.

„Dobro”, rekao sam.

Pred sam kraj njen neurokirurg više nije mogao govoriti, ali je još bio u stanju naškrabati kratke poruke lijevom rukom, iako je inače bio dešnjak. Lijeva ruka ostala je jedini dio tijela koji mu je još malo radio.

Prema Circe, posljednja mu je izjava bila: „Bio sam serviser radioprijemnika.”

„Ili je njegov oštećen mozak bio uvjeren kako je to doslovno istina”, rekla je, „ili je došao do zaključka da su svi mozgovi koje je operirao zapravo tek prijamnici signala iz nekog drugog izvora. Razumiješ koncept?”

„Mislim da razumijem”, rekao sam.

„Samo zato što glazba dolazi iz kutijice koju zovemo radio”, rekla je kucnuvši me po tikvi kao da je radio, „to ne znači da je simfonijski orkestar unutra.”

„Kakve to veze ima s ocem i Terryjem Kitchenom?” pitao sam.

„Možda su, kad su počeli raditi nešto što nisu radili nikada prije, i kad su im se i osobnosti izmijenile...”, rekla je, „možda su počeli primati signale s druge postaje, koja je imala druge ideje o tome što bi trebali govoriti i raditi.”

* * *

U međuvremenu sam Paulu Slazingeru ponudio tu teoriju o ljudskim bićima kao radio prijemnicima pa se neko vrijeme njome i poigravao. „To bi značilo da je groblje Green River puno pokvarenih radija”, zamislio se, „a da odašiljači na koje su bili podešeni i dalje šalju iste signale.”

„Prema toj teoriji”, potvrdio sam.

Rekao je da njegova glava zadnjih godina prima samo bijeli šum i nešto što zvuči kao vremenska prognoza na nekom stranom jeziku koji nikad nije čuo. A dodao je i da se pod kraj braka njegova žena Barbira Mencken, glumica, ponašala „kao da nosi slušalice i sluša *Svečanu uvertiru 1812.* na stereu. Tada je baš postajala prava

glumica, a nije više bila samo nekakva zgodna djevojka koja se svima sviđa. Čak više nije bila ni Barbara. Odjednom je bila 'Bar - biii - raaa!'

Kaže da je prvi put čuo za promjenu imena za vrijeme brakorazvodne parnice kad ju je odvjetnik nazvao „Barbira” te ime slovo po slovo ponovio sudskom zapisničaru.

Kasnije na hodniku pred sudnicom Slazinger ju je upitao: „A Barbaru si odbacila?”

Rekla je da je Barbara mrtva!

Na to joj je Slazinger odvratio: „Pa zašto smo onda, za Boga miloga, spiskali sve te novce na odvjetnike?”

* * *

Rekao sam mu da sam gledao kako se ista stvar događa Tenyju Kitchenu dok se prvi put igrao štrcaljkom ispucavajući mlazove crvene boje za automobile na stari komad šperploče koju je prislonio na zid skladišta za krumpir. Odjedanput je izgledalo baš kao da i on sluša neku savršeno divnu radio postaju, koju ja ne mogu čuti.

Imao je samo crvenu boju za igru. Dobili smo dvije kantice crvene uz štrcaljku, koju smo kupili kod automehaničara u Montauku par sati prije. „Daj *vidi* ovo! Vidi kako je *super!*” vikao je iza svakog mlaza.

„A baš se spremio odustati od slikarstva i početi raditi u odvjetničkoj tvrtki svoga oca, a onda smo kupili štrcaljku”, rekao sam.

„Barbira se baš spremala odustati od glume i imati dijete umjesto toga”, rekao je Slazinger. „A onda je dobila ulogu sestre u *Staklenoj menažeriji* Tennesseeja Williamsa.”

* * *

Zapravo sad kad se sjetim, osobnost Terryja Kitchena prošla je temeljnu preobrazbu već u trenutku kad je ugledao štrcaljku na prodaju, a ne kad je ispalio prve mlazove crvene na šperploču. Slučajno sam ugledao štrcaljku i rekao kako je vjerojatno preostala iz rata, jer je bila jednaka onima kojima smo se u vojsci služili za kamuflažu.

„Kupi mi je”, rekao je.

„Što će ti?” pitao sam.

„Kupi mi je”, ponovio je. Sad ju je baš morao imati, a ne bi ni znao što je da mu ja nisam rekao.

Nikad nije imao novaca iako je bio iz stare i bogate obitelji, a svi novci koje sam ja imao trebali su otići na kolijevku i dječji krevetić za kuću u Springsu koju sam kupio. U to sam vrijeme bio u procesu seljenja obitelji, uglavnom protiv njihove volje, iz grada na selo.

„Kupi mi je”, još je jednom ponovio.

A ja sam rekao: „U redu, smiri se, evo, evo.”

* * *

A sada uskočimo opet u vjeran nam vremeplov te se vratimo u 1932.

Jesam li bio bijesan što me nitko nije dočekao na glavnom kolodvoru? Ni najmanje. Dok sam vjerovao da je Dan Gregory najveći živući umjetnik nisam mu ništa mogao zamjeriti. A do trenutka kad završimo jedan s drugim imat ću mu oprostiti puno gore stvari od toga što nije došao pred mene na vlak.

* * *

Kako to da se Gregory nikada nije uspio niti približiti statusu velikana, iako čudesniji tehničar od njega nikada nije postojao? Mnogo sam razmišljao o tome, a svaki razlog koji ću navesti odnosi se i na mene. Ja sam bio daleko najvještiji tehničar među apstraktnim ekspresionistima pa ipak nikada nisam postigao bogznašto, niti sam mogao - nije to skrivio moj fijasko sa Saten Dura-Luxom. Bio sam naslikao dovoljno slika prije Saten Dura-Luxa, a popriličan broj i poslije njega, ali jednostavno nisu valjale.

Zaboravimo sad na trenutak mene i posvetimo se slikama Dana Gregorija. Bile su vjerodostojne što se materijalnih stvari tiče, ali lagale su o vremenu. Veličao je trenutke: djetetov prvi susret s Djedom Božićnjakom u trgovini, pobjedu gladijatora u Circus Maximusu, svečano zabijanje zlatnog klina koje obilježava završetak radova na transkontinentalnoj željeznici, čovjeka koji se spušta na koljena kako bi zaprosio svoju dragu. Ali nedostajalo mu je muda ili mudrosti, ili možda talenta, da bi nekako naznačio da vrijeme teče, da niti jedan trenutak nije važniji od drugoga i da svi trenuci nezaustavljivo otječu.

Da kažem na drugi način: Dan Gregory je bio stručnjak za prepariranje. Napunio bi i uglavio na postolje i prelakirao i impregnirao protiv moljaca navodno velike trenutke koji bi se ubrzo pretvorili u depresivne skupljače prašine, kao i losova glava kupljena

na dražbi na ladanju ili golema sabljarka na zidu zubarske čekaonice.

Jasno?

Da kažem na još jedan način: Život, po definiciji, nikada ne miruje. Kamo ide? Od rođenja prema smrti, bez usputnih stanica. Čak i slika zdjele s kruškama na kariranom stolnjaku teče u vremenu ako ju je na platno nanio kist majstora. Da, i to nekim čudom koje ja sigurno nisam uspio postići kao slikar, a nije ni Dan Gregory, ali koje su postigli najveći apstraktni ekspresionisti, jer u zaista velikim slikama rođenje i smrt uvijek postoje.

Rođenje i smrt bili su i na tom starom komadu šperploče koju je Terry Kitchen isprskao prividno bez reda prije toliko mnogo vremena. Ja ne znam kako su se tamo našli, a ne zna ni on.

Uzdah. „A, joj, opet ja”, kaže stari Rabo Karabekian.

10

Davne 1933.

Policajcu na glavnom kolodvoru rekao sam Gregoryjevu adresu. Odgovorio mi je da je to samo osam blokova dalje i da se ne mogu izgubiti jer je ovaj dio grada pravilan kao šahovska ploča. Bjesnjela je Velika kriza tako da su kolodvor i ulice vrvjeli beskućnicima, baš kao i danas. Novine su bile pune izvještaja o privremenim otpuštanjima radnika, zapljenama imanja i propalim bankama, baš kao i danas. Jedino što se promijenilo, po mome mišljenju, jest da mi danas, zahvaljujući televiziji, možemo *prikriti* veliku krizu. Možda skrivamo i treći svjetski rat.

Već nakon kratke šetnje našao sam se pred elegantnim hrastovim vratima koja je moj novi učitelj iskoristio za naslovnicu božičnog izdanja časopisa *Liberty*. Masivne željezne šarke bile su zahrđale. Nitko ne patvori hrđu i tragove hrđe na hrastovini kao Dan Gregory. Zvekir na vratima bio je u obliku Gorgonine glave, ogrlice i kose od isprepletenih otrovnica.

Prema predaji, tko se zagleda Gorgoni u oči skamenit će se. Danas sam to ispričao djeci kraj bazena. Nikad nisu čuli za Gorgonu. Čini mi se da nisu čuli ni za što što nije bilo na televiziji pred manje od tjedan dana.

* * *

Na naslovnici časopisa *Liberty*, kao i u stvarnom životu, crte Gorgonina zloćudna lica i pregibi izvijenih guja prekrivala je patina.

Nitko nije patvorio patinu kao Dan Gregory. Blagdanski je vijenac krasio zvekir na naslovnici, ali kad sam stigao već su ga skinuli. Neki su listovi bili smeđi po rubovima, neki prekriveni pjegama. Nitko nije patvorio biljne bolesti kao Dan Gregory.

Tako sam podigao tešku Gorgoninu ogrlicu i pustio da padne. Taj je *boom* odzvonio predvorjem, čiji su mi luster i stubište također bili stara stvar. Vidio sam ih na ilustraciji priče o basnoslovno bogatoj djevojci koja se zaljubila u obiteljskog vozača, u časopisu *Collier's*, čini mi se.

Iako mu nisam znao ime, poznavao sam lice čovjeka koji je odgovorio na moj *boom* jer je pozirao Gregoryju za mnoge slike - pa tako i za ilustraciju priče o bogatoj djevojci i vozaču. On je bio vozač koji će u priči spasiti tvrtku djevojčina oca, iako su ga prije toga svi

osim djevojke prezirali kao obična vozača. Zanimljivo je da je baš ta priča ekranizirana pod naslovom *Otpušten si!* kao drugi film koji je uz sliku nudio i zvuk. Prvi je bio *Pjevač jazza* s Al Jolsonom u glavnoj ulozi, inače prijateljem Dana Gregoryja, dok se nisu razišli nakon svađe oko Mussolinija, prve noći što sam je proveo tamo.

Čovjek koji mi je otvorio vrata imao je pravo lice za američkog junaka, a i bio je avijatičar u prvom svjetskom ratu. On je bio pravi Gregoryjev pomoćnik, što se Marilee tek pravila da jest, a ostat će mu i jedinim prijateljem koji ga neće napustiti do samog nesretnog svršetka. I njega će upucati u Egiptu u uniformi talijanske vojske, za vrijeme njegova, ne prvog, već drugog svjetskog rata.

Tako kaže ovaj jednooki armenski vještac, zagledan u kristalnu kuglu.

* * *

„Izvolite?” rekao je. Ni tračka prepoznavanja u njegovom pogledu iako je znao tko sam i da svakoga časa trebam stići na vrata. On i Gregory odlučili su priuštiti mi ledenu dobrodošlicu. Mogu samo zamisliti tijekom njihova vijećanja pred moj dolazak, ali mora da su se složili kako sam parazit kojega je Marilee dovukla u kuću, lopovčina koja je već ukrala slikarske materijale vrijedne stotine dolara.

A vjerojatno su već i sami sebe uvjerali kako je Marilee sama kriva za salto unatrag niz stube ateljea i kako je nepravедno okrivila Gregoryja. Kako rekoh, i sam ću tako vjerovati dok mi ne ispriča istinu poslije rata.

Tek da nekako počnem dokazivati da imam pravo stajati na ovom pragu, pitao sam za Marilee.

„Ona je u bolnici”, rekao je, još priječeći ulaz.

„Oh”, rekao sam. „Žao mi je.” I dodao kako se zovem.

„To sam i pretpostavljao”, rekao je, ali me nije pozvao unutra.

Zatim ga je Gregory, koji se našao negdje na pola puta niz zavojito stubište, upitao tko je na vratima, a čovjek zvan Fred Jones odgovorio mu je kao da je „šegrt” druga riječ za trakavicu: „Vaš šegrt.”

„Moj što?” pitao je Gregory.

„Vaš šegrt”, rekao je Jones.

Gregory se na to osvrnuo na problem koji je i mene mučio: što bi u moderno doba trebao raditi slikarev šegrt sad kad se kistovi i četke

ne moraju izrađivati baš u samoj slikarskoj radionici?

Rekao je sljedeće: „Potreban mi je šegrt koliko i paž ili trubadur.”

* * *

Njegov naglasak nije bio ni armenski ni ruski - a ni američki. Koristio se naglaskom britanske više klase. Da je tako odlučio, stojeći na zavojitom stubištu i gledajući u Freda, a ne u mene, mogao je progovoriti kao filmski gangster ili kauboj, ili njemački, irski, talijanski, švedski useljenik ili kao tko zna tko još? Nitko nije patvorio naglaske sa scene, filmskog platna ili radija kao Dan Gregory.

* * *

Bio je to tek početak šikaniranja koje su isplanirali s toliko ljubavi. Bilo je kasno poslije podne i Gregory se vratio na kat bez pozdrava dok me Fred Jones odveo u podrum gdje su mi za večeru poslužili hladne ostatke u služinskoj blagovaonici odmah do kuhinje.

Prostorija je zapravo bila posve ugodna, opremljena ranoameričkim antiknim pokućstvom koje je Gregoryju služilo za ilustracije. Sjetio sam se dugačkog stola i kutne vitrine pune kositrenog suda i rustikalnog kamina i starinske sačmarice pričvršćene klinovima na dimnjak s njegove ilustracije proslave Dana zahvalnosti u useljeničkoj koloniji u Plymouthu.

Posjeli su me na jedan kraj stola, jedući pribor nabacali kamo koji i to bez ubrusa. Još uvijek točno pamtim kako nije bilo ubrusa. S druge je strane, naprotiv, stol bio pažljivo postavljen za petoro, s platnenim ubrusima, kristalom, finim porculanom, uredno složenim srebrnim priborom za jelo i svijećnjakom u sredini. Sluge su spremale raskošnu večeru na koju šegrt nije bio pozvan. Nisu htjeli da se smatram jednim od njih.

Niti je itko od slugu razgovarao sa mnom. Kao da sam skitnica s ceste. Uza sve to, još mi je Fred Jones stajao za leđima dok sam jeo - poput mrkog zatvorskog čuvara.

Dok sam večerao, osamljeniji nego ikada u životu, kineski je perač rublja Sam Wu ušao noseći čiste košulje za Dana Gregoryja. *Pling!* Lampica prepoznavanja zažarila mi se u glavi. Poznajem ga! A sigurno i on mene zna! Tek mi je nekoliko dana kasnije sinulo zašto sam mislio da poznajem Sama Wu. Odjeven u svilene halje i s okruglom kapicom na glavi, ovaj ludo nasmiješeni perač rublja pozirao je Danu Gregoryju kao jedan od najmračnijih likova iz

književnosti, utjelovljenje same žute opasnosti, gospodar sviju zločinaca Fu Manču!

* * *

Sam Wu je s vremenom postao kuhar Dana Gregoryja, a zatim se vratio pranju rublja. Upravo ću njemu slati slike koje kupim u Francuskoj za vrijeme rata.

Odnos koji smo imali za vrijeme rata bio je neobičan i dirljiv. Slučajno sam naletio na Sama u New Yorku, netom prije odlaska preko oceana, pa je tražio da mu dam svoju adresu. Rekao mi je da je čuo na radiju kako vojnici s onu stranu oceana znaju biti strašno osamljeni pa da im treba često pisati. Rekao je i da sam ja jedini vojnik kojeg dobro poznaje pa da će pisati meni.

To je postao glavni vic u mom vodu svaki put kad bi izvikivali imena vojnika kojima su stigla pisma. Zapitkivali bi me: „Kakve su vijesti iz Kineske četvrti?” ili „Sam Wu se nije javio ovaj tjedan? Možda mu je netko otrovao *chow mein*,” i tako dalje.

Nakon što sam uzeo od njega slike poslije rata, nikada ga više nisam ni čuo ni vidio. Možda mu se nikada nisam ni posebno sviđao. Bio sam mu isključivo ratna zanimacija.

* * *

Vratimo se u 1933.

Nakon onako ružne večere ne bih bio iznenađen da su me odveli u sobicu bez prozora, tik do glavne peći i rekli mi da je to moja spavaonica. Međutim odveli su me tri kata više u najraskošniju prostoriju u kojoj je ijedan Karabekian ikad boravio te mi je rečeno da pričekam tamo dok Gregory ne nađe vremena da me primi, što će biti za oko šest sati, oko ponoći, prema procjeni Freda Jonesa. Gregory je spremao svečanu večeru u blagovaonici točno ispod mene na koju je između ostalih pozvao Ala Jolsona, komičara W C. Fieldsa i pisca, čije je priče Gregory nebrojeno mnogo puta ilustrirao, Booth Tarkingtona. Nikada neću upoznati ni jednog od njih jer više nikada neće kročiti u ovu kuću - nakon burne svađe s Gregoryjem oko Benita Mussolinija.

A što se tiče prostorije u koju me Jones smjestio, bila je to jedna od krivotvorina Dana Gregoryja, puna pravih francuskih antikviteta iz ložnice Napoleonove carice Josephine. Odaja je služila kao spavaonica za goste, a ne kao Gregoryjeva ili Marileenina soba.

Zatvoriti me tamo na šest sati bio je izraz vrhunski istančana sadizma. Kao prvo, Jones me posve ravnodušna lica obavijestio kako će ovo biti moja spavaonica za vrijeme mojeg šegrtovanja, kao da bi svakome osim ovako priprostem biću kao što sam ja ova prostorija bila uobičajeno mjesto za spavanje. Kao drugo, nisam se usuđivao ništa taknuti. Kako bi bio siguran da neću, Jones me ipak zamolio: „Molim vas da budete što tiši, te da ništa ne dirate.”

Čovjek bi mogao pomisliti da me se žele riješiti.

* * *

Među Celeste i njenim prijateljima na teniskom igralištu upravo sam proveo ovu kratku provjeru znanja: „Odredite tko su navedene povijesne osobe: ‘W. C. Fields, carica Josephine, Booth Tarkington, Al Jolson’.”

Jedino su pogodili W. C. Field sa jer su njegovi stari filmovi bili na televiziji.

Iako sam rekao da nikada nisam upoznao Fieldsa, te sam se prve večeri na prstima išuljao iz svog pozlaćenog kaveza do vrha zavojitog stubišta kako bih osluškivao dolazak slavni uzvanika. Čuo sam Fieldsovo prepoznatljivo nazalno zavlčenje dok je ovim riječima predstavljao Gregoryja djevojci s kojom je došao: „Ovo je, malo moje, Dan Gregory, nezakonito dijete sestre Leonarda da Vincija i patuljastog Arapaho Indijanca.”

* * *

Za sinoćnjom večerom požalio sam se Slazingeru i gđi. Berman kako se mladi ljudi danas pokušavaju provući kroz život sa što je manje podataka moguće. „Ne znaju ništa ni o Vijetnamskom ratu, nisu čuli ni za caricu Josephinu, ni za Gorgonu”, rekao sam.

Gđa. Berman ih je branila. Rekla je da oni više i tako ne mogu ništa učiniti u vezi Vijetnamskog rata, da postoje zanimljiviji načini da saznaju što je taština i moć seksa od proučavanja žene koja je živjela u nekoj drugoj zemlji prije stotinu i sedamdeset pet godina. „A sve što bi ljudi trebali znati o Gorgoni”, rekla je, „jest da takvo što *ne* postoji.”

Slazinger, koji još uvijek živi u uvjerenju da je ona tek polupismena, pokroviteljski joj se obratio biranim riječima: „Kako bi filozof George Santayana rekao: ‘Oni koji ne pamte prošlost, osuđeni su na to da je ponavljaju’.”

„Ma zar zbilja?” rekla je. „Pa evo novosti za g. Santayanu: osuđeni smo na ponavljanje prošlosti tako i tako. To znači biti živ. Prilično su tupava djeca koja to nisu dokučila do desete godine.”

„Santayana je slavan filozof s Harvarda”, napomenuo je Slazinger, harvardski đak.

A gđa. Berman je odvratila: „Većina djece ne može si priuštiti da odu na Harvard po dezinformacije.”

* * *

Neki sam dan ugledao u *New York Timesu* sliku francuskog *empire* sekretera prodanog na aukciji u Kuwaitu za tri četvrt milijuna dolara i gotovo sam siguran da je stajao u Gregoryjevoj gostinjskoj spavaonici 1933.

Dva sam anakronizma uočio u toj sobi, oba u Gregoryjevim slikama. Prvo, nad kaminom je stajala ilustracija onog prizora u romanu o Robinsonu Crusoeu kada pripovjedač nakon brodoloma ugleda otisak ljudskog stopala na plaži otoka na kojem je vjerovao da je sam. Drugo, nad sekreterom je visjela njegova ilustracija trenutka u kojem se Robin Hood i Mali John, stranci koji će postati najbolji prijatelji, sreću nasred debla koje služi kao most preko potoka, svaki naoružan dugim štapom, ni jedan spreman odstupiti kako bi ovaj drugi mogao stići kamo toliko želi.

Robin Hood završi na kupancu, naravno.

11

Zaspao sam na podu sobe. Da ne bih slučajno zgužvao posteljinu ili nešto poremetio. Sanjao sam da sam opet u vlaku i da opet slušam *tu-dum, tu-dum, tu-dum, cin-cin-cin* i *tuuuu*. *Cin-cin-cin* nije bio zvuk vlaka, naravno, nego signalizacije na cestovnim prijelazima preko pruge na kojima bi svakog tko nas ne bi propustio raznijeli u komadiće. Tako im treba! Oni su nitko i ništa. Mi smo jedini važni.

Mnogi koji su bili prisiljeni propustiti nas ili poginuti bili su farmeri i njihove obitelji koji su vozili svu svoju imovinu privezanu zbrda-zdola na skršena kola. Oluje ili banke otele su im farme, baš kao što je za života njihovih djedova konjica Sjedinjenih Država otela tu istu zemlju Indijancima. Farme koje je odnio vjetar, gdje su? Služe kao rasadnici hrane za ribe na dnu Meksičkog zaljeva.

Ovi poraženi bijeli Indijanci na prijelazima nisu mi bili ništa novo. Vidio sam mnoge dok su prolazili San Ignaciom pitajući ljude kao što smo bili ja i otac, pa čak i emotivno otupjele Luma Indijance, znamo li ikoga kome treba netko za bilo kakav posao.

A u ponoć me iz željezničkog sna trgnuo Fred Jones. Rekao je da će me gosp. Gregory sada primiti. Nije mu bilo čudno što spavam na podu. Kad sam otvorio oči, vršci njegovih cipela bili su mi tek centimetrima udaljeni od nosa.

Cipele su odigrale važnu ulogu u povijesti plemenitih Karabekiana.

* * *

Fred me odveo do dna stubišta niz koje je sletjela Marilee i koje me imalo dovesti do najsvetijeg od svih svetišta, do ateljea. Gore je bilo mračno. Sam sam se imao uspeti stubama. Ne bi mi bilo teško povjerovati da me gore čekaju vješala s omčom spremnom nad „propadalištem”.

Počeo sam se uspinjati. Zastao sam pri vrhu stubišta ugledavši nemoguće: šest samostojećih dimnjaka i kamina, a u svakom od njih sjaji užareni ugljen.

Dopustite da vam izložim arhitektonske razloge za to. Vidite, Gregory je kupio tri tipične njujorške kamene kuće, svaka je imala po tri prozora u širinu, išla tri kata u visinu i sedamnaest metara u dubinu, s po dva kamina na svakom katu. Mislio sam da je njegova jedino kuća s hrastovim vratima i zvekirom u obliku Gorgone prekrivene patinom. Posve sam nepripravan ugledao prostor na

najvišem katu, koji kao da se protivio svim zakonima vremena i prostora protežući se u nedogled. Na nižim katovima, pa tako i u podrumu, spojio je tri kuće vratima i lukovima. Na najvišem je katu pak do kraja porušio sve zidove koji su razdvajali kuće, od jednog kraja do drugog, ostavivši samo ovih šest samostojećih kamina.

* * *

Jedinu je svjetlost te noći isijavalo šest vatri iz kamina i blijede zebraste pruge na stropu. Pruge je stvarala svjetlost ulične svjetiljke - koju je na trake isjeklo devet prozora okrenutih na Istočnu 48. ulicu.

Gdje je Dan Gregory? Isprva ga nisam vidio. Bio je nepomičan i tih - bezobličan u širokom crnom kaftanu, okrenut leđima, prignut, sjedeći zgrbljeno na devinu sedlu pred središnjim kaminom nekih šest metara od mene. Uspio sam odrediti čak i što su predmeti na kaminu nad njim prije nego što sam ugledao njega samog. Bile su najbjele stvari u ovoj jami. Bilo je to osam ljudskih lubanja koje su poredane po veličini činile oktavu, od dječje lubanje najjednom kraju do pradjedove na drugom - kanibalska marimba.

Svirala je i glazba - monotona fuga za zdjele i tave, u izvođenju krovnog prozora koji je prokišnjavao Gregoryju zdesna. Prozora prekrivenog slojem snijega što se topio.

* * *

„Ker-plunk”. Tišina. „Plink-pank”. Tišina. „Plup”. Tišina. Tako je zvučala prozorska pjesma, a ja sam pogledom prelazio preko jedinog nedvojbenog remek-djela Dana Gregoryja, ovog ateljea - jedinog njegovog zapanjujuće originalnog ostvarenja.

Jednostavan inventar oružja, oruđa, idola, ikona, šešira, kaciga, modela brodova i aviona, prepariranih životinja, uključujući krokodila i uspravljenog polarnog medvjeda, koji su sačinjavali ovo remek-djelo, bio bi već dovoljno začudan. Ali zamislite sad ovo: postavio je i pedeset i dva zrcala iz svakog zamislivog razdoblja i svakog oblika - mnoga od njih visjela su na posve neočekivanim mjestima i pod luđačkim kutovima pa su čak i samog zapanjenog promatrača umnožavala u beskraj. Dok sam stajao na vrhu stuba, iako mi je Dan Gregory bio nevidljiv, moj je lik bio posvuda!

Znam da ima točno pedeset i dva ogledala jer sam ih izbrojio idući dan. Neke sam trebao laštiti svaki tjedan. S drugih nisam smio ni

obrisati prašinu pod prijetnjom *smrti*, riječima moga gospodara. Nitko nije patvorio odraze u prašnim zrcalima kao Dan Gregory!

Tada je progovorio pokrenuvši malo ramena tako da sam napokon vidio gdje je. A rekao je sljedeće: „Ni ja nisam nigdje nikada bio dobrodošao.” Opet je govorio britanskim naglaskom, kojim se jedininim i koristio osim u šali. Nastavio je: „Dobro je da sam bio nedobrodošao, da me učitelj nije cijenio jer pogledaj što sam postao.”

* * *

Rekao je da ga je njegov otac, dreser konja, gotovo ubio kao dojenče jer nije mogao podnijeti dječji plač. „Kad god bih zaplakao, učinio bi sve što je bilo u njegovoj moći da me natjera da prestanem istoga časa”, rekao je. „I sam je bio tek dječak, što čovjek lako zaboravi o svom ocu. Koliko je tebi godina?”

Prva riječ koju sam mu ikad uputio: „Sedamnaest.”

* * *

„Moj je otac bio tek godinu dana mlađi od tebe kad sam se rodio”, rekao je Dan Gregory. „Počneš li se odmah pariti i ti bi mogao do osamnaeste imati bučno derište, u ovako velikom gradu - tako daleko od kuće. Misliš da ćeš kao umjetnik preokrenuti ovaj grad naglavačke? E pa moj je otac mislio da će kao dreser konja preokrenuti čitavu Moskvu naglavačke, ali je dovoljno brzo uvidio da tamo svijetom konja vladaju Poljaci i da je najviši položaj do kojega će se vinuti, koliko god dobar bio, položaj zadnjeg stajskog sluge. Moju je majku oteo od njena naroda i svega što je poznavala kad je imala šesnaest godina obećavši joj da će uskoro biti bogat i slavan u Moskvi.”

Ustao je i okrenuo se licem prema meni. Nisam se ni pomakao s vrha stuba. Nove gumene pete koje sam stavio na svoje stare uništene cipele virile su u zrak s ruba zadnje stube, u toj se mjeri nisam mogao prisiliti da uđem dublje u ovaj složen okoliš prepun zbnunjućih odraza.

Od samog Gregoryja vidio sam samo lice i ruke, jer mu je kaftan bio crn. Glava mi je rekla: „Rođen sam u štalici kao Isus Krist, a zaplakao sam ovako.”

Iz grla mu se zaorilo stravično oponašanje plača neželjenog djeteta koje ne može drugo, nego plakati i plakati.

Naježila mi se svaka vlas na glavi.

12

Dana Gregoryja, odnosno *Gregorjana* kako se zvao u Starom svijetu, od roditelja je u petoj godini izbavila supruga umjetnika zvanog Beskudnjikov, koji je gravirao tiskovne ploče za carske mjenice i papirnati novac. Nije ga zavoljela. Za nju je bio tek šugava lualica kakve se povlače po gradu i nije mogla gledati kako ga zlostavljaju. Tako da je s njim učinila isto što i s mačkama i psima lualicama koje je znala donijeti kući - dala ga je slugama da ga operu i odgoje.

„Njena se posluga ponašala prema meni baš kao što se moja ponaša prema tebi”, rekao mi je. „Bio sam im samo dodatan posao, kao što je vađenje pepela iz peći ili čišćenje cilindara petrolejki ili isprašivanje tepiha.”

Rekao je da je pomno pratio što psi i mačke rade da bi se umilili pa je činio isto. „Životinje bi provodile mnogo vremena u Beskudnjikovoju radionici iza kuće”, rekao je. „Šegrti i kalfe dragali bi ih i hranili tako da sam se i ja tamo motao. A činio sam i ono što druge životinje *nisu* mogle. Naučio sam sve jezike koji su se tamo govorili. Beskudnjikov se školovao u Engleskoj i Francuskoj pa je volio svojim pomoćnicima izdavati naloge na jednom od ta dva jezika očekujući od svih njih da ga razumiju. Uskoro sam postao koristan prevodilac prenoseći im točno majstorove naredbe. Već sam znao poljski i ruski koje sam naučio od slugu.”

* * *

„I armenski”, nadopunio sam ga.

„Ne”, odvratio je. „Od svojih sam pijanih roditelja uspio naučiti samo njakati kao magare ili ćeretati kao majmun... ili režati kao vuk.”

Rekao mi je i da je savladao svaku vještinu kojom su se služili u radionici te da je kao i ja s lakoćom uspijevaao bilo koga i bilo što poprilično vjerno prenijeti na papir u par poteza. „U desetoj sam godini postao šegrt”, rekao je.

„Do moje petnaeste godine”, nastavio je, „svima je postalo jasno da sam genij. I sam Beskudnjikov osjetio se ugroženim pa mi je zadao zadatak za koji su se svi složili da je nemoguć. Unaprijedit će me u kalfu tek ako ručno nacrtam novčanicu od jednog rublja, i to prednju i stražnju stranu, dovoljno dobru da prevari najoštrookijeg trgovca na tržnici.”

Nacerio se: „U ono bi doba razotkrivenog krivotvoritelja objesili na toj istoj tržnici.”

* * *

Mladi je Dan Gregorjan šest mjeseci izrađivao novčanicu za koju su se i njegovi kolege složili da je savršen rubalj. Beskudnjikov ju je nazvao djetinjastim pokušajem i poderao je u male komadiće.

Tada je Gregorjan napravio bolju, opet u šest mjeseci. Beskudnjikov je zaključio da je gora od prve i bacio je u vatru.

Tada je Gregorjan napravio još bolju, za što mu je trebala puna godina dana. Za sve je to vrijeme, naravno, obavljao i sve svoje uobičajene dužnosti oko radionice i po kući. Kad je dovršio treću krivotvorinu, nju je, međutim, spremio u džep. Beskudnjikovu je umjesto nje pokazao pravi rubalj koji je kopirao.

Kao što je i očekivao, stari se i ovoj nasmijao. Ali prije nego što ju je Beskudnjikov uspio uništiti, mladi mu ju je Gregorjan istrgnuo iz ruke i otrčao s njom na tržnicu. Platilo je kutiju cigara pravim rubljem napomenuvši prodavaču kako je novčanica sigurno prava jer je šalje Beskudnjikov, graver tiskovnih ploča za carske novčanice.

Beskudnjikov je bio užasnut kad se dječak vratio s cigarama. Nikada ga nije namjeravao zaista pustiti da potroši krivotvorinu na tržnici. Unovčivost je naveo tek kao razinu vrsnosti koju je očekivao.

Raskolačene oči i znojem orošeno čelo i hvatanje daha dokazivale su da je bio pošten čovjek čiju je moć rasuđivanja zamaglila ljubomora. Samo zato što mu je rubalj predao njegov genijalan šegrt, iako se igrom slučaja radilo o njegovu vlastitu radu, Beskudnjikovu se uistinu činio lažnim.

Što je sad starac mogao učiniti? Prodavač duhana bez svake će sumnje otkriti da je novčanica lažna, a znat će i od koga je došla. A zatim? Zakon je zakon. Carski će graver i njegov šegrt visjeti na tržnici jedan do drugog.

„Svaka mu čast”, rekao je Dan Gregory, „sam je odlučio povratiti ono što je smatrao kobnim komadom papira. Zatražio je da mu dam rubalj koji sam kopirao. Ja sam mu naravno pružio svoju savršenu krivotvorinu.”

* * *

Beskudnjikov je trgovcu prodao apsurdnu priču o tome kako je rubalj koji je njegov šegrt potrošio na cigare za njega od velike

sentimentalne vrijednosti. Trgovcu je bilo zaista svejedno pa mu je dao pravu novčanicu za lažnu.

Stari se u radionicu vratio likujući. Pa ipak je, čim je ušao, Gregorjanu obećao batine koje će pamtiti. Do toga je trenutka Gregorjan uvijek mirno podnosio udarce, kako se i pristoji dobrom šegrtu.

Ovoga je puta dječak trkom odmakao na sigurnu udaljenost pa se nasmijao svom gospodaru.

„Kako mi se usuđuješ smijati u ovakvome trenutku?” izderao se Beskudnjikov.

„Usuđujem vam se smijati kako sada tako i do kraja života”, odgovorio mu je šegrt. Ispričao mu je što je učinio s pravom i lažnom novčanicom. „Više me nemate čemu naučiti. Daleko sam vas nadmašio”, rekao je. „Takav sam genij da sam uspio prijevarom natjerati gravera carskih novčanica da podmetne krivotvoreni rubalj na tržnici. Moje će posljednje riječi na ovoj zemlji biti priznanje vama. Dok budemo stajali jedan do drugoga na tržnici s omčama oko vrata, reći ću: ‘Ipak ste na kraju imali pravo. Nisam bio nadaren koliko sam mislio da jesam. Zbogom, okrutni svijete, zbogom’.”

13

Neustrašivi Dan Gregorjan napustio je toga dana službu kod Beskudnjikova i bez problema dobio posao kod drugog majstora koji se bavio graviranjem i svilotiskom, a dizajnirao je kazališne plakate i ilustrirao knjige za djecu. Krivotvorena novčanica nikada nije otkrivena, ili barem njen trag nikada vlasti nije doveo ni do Gregoryja ni Beskudnjikova.

„A sam Beskudnjikov bez sumnje nikome nije ispričao istinu o tome kako se razišao sa svojim najdarovitijim učenikom”, rekao mi je.

* * *

Rekao je i da mi je napravio uslugu učinivši da se ne osjećam dobrodošao. „S obzirom da si toliko stariji od mene u času kad sam nadmašio Beskudnjikova”, nastavio je, „nećemo tratiti vrijeme zadajući ti zadatke koji bi težinom odgovarali kopiranju rublja.” Pravio se da razmatra mnoge mogućnosti, ali siguran sam da je najđavolskije zamisliv zadatak smislio davno prije mog dolaska.

„Aha!” rekao je. „Sjetio sam se! Želim da štafelaj postaviš otprilike na mjestu gdje sad stojiš. Zatim ćeš naslikati ovu prostoriju tako da slika bude *nerazlučiva* od fotografije. Čini li ti se to poštenim? Nadam se da ne.”

Progutao sam knedlu. „Ne, gospodine”, rekao sam, „nikako nije pošteno.”

A on reče: „Odlično!”

* * *

Upravo sam se vratio iz New Yorka u kojem sam bio prvi put u dvije godine. Circe Berman se sjetila da bi bilo dobro da odem, i to da odem sam - kako bih si dokazao da sam još savršeno zdrav i samostalan čovjek, a ne nekakav invalid. Sad je sredina kolovoza. Ona je ovdje već preko dva mjeseca, što znači da ovu knjigu pišem već dva puna mjeseca!

Uvjerila me kako će me New York vratiti u mladost prošetam li putem kojim sam prošao onda davno kad sam prvi put stigao iz Kalifornije. „Mišići će ti dokazati da su elastični kao i tada”, rekla je. „Ako mu dopustiš”, nastavila je, „mozak će ti pokazati da može biti jednako neustrašiv i *uzbuđen* kao tada.”

Zvučalo je dobro. Ali pogodite što se zapravo zbivalo. Postavljala je stupicu.

* * *

Neko su se vrijeme stvari odvijale kako je i najavila, iako joj je vjerojatno pucao prsluk jesu li joj obećanja pusta ili nisu. Samo me se željela riješiti na neko vrijeme kako bi s imanjem mogla raditi što je volja.

Barem nije provalila u skladište za krumpir, što je i vlastoručno mogla da je imala dovoljno vremena - i polugu i sjekiru. A da se samo odšetala u garažu, našla bi i polugu i sjekiru.

* * *

Zaista sam se osjetio živahno i neustrašivo počevši pratiti svoje prve stope koje su me iznova povele s glavnog kolodvora do triju kuća od smeđeg kamena što su nekad sačinjavale rezidenciju Dana Gregoryja. Sada su opet bile tri zasebne kuće, što sam već i prije znao. Odvojili su ih već negdje u vrijeme kad mi je otac umro, tri godine prije ulaska Sjedinjenih Država u rat. Koji rat? Peloponeški rat, naravno. Zar se doista nitko osim mene ne sjeća Peloponeskog rata?

* * *

Idemo iz početka.

Rezidencija Dana Gregoryja raspala se na tri zasebne kuće ubrzo nakon što su on, Marilee i Fred Jones otišli u Italiju kako bi sudjelovali u Mussolinijevom velikom društvenom eksperimentu. Iako su i on i Gregory već debelo prešli pedesetu, zatražili su i dobili dopuštenje od samog Mussolinija da navuku uniforme talijanskog pješništva, bez oznaka čina i postrojbe, kako bi slikali talijanske trupe u akciji.

Ubit će ih točno godinu dana prije ulaska Sjedinjenih Država u rat - protiv Italije, usput budi rečeno, i protiv Njemačke, Japana i ostalih. Ubili su ih oko 7. prosinca 1940. u Sidi Barraniju, u Egiptu, kad je samo trideset tisuća Britanaca porazilo osamdeset tisuća Talijana, kaže *Encyclopaedia Britannica*, te zarobilo četrdeset tisuća Talijana i zaplijenilo četristo komada vatrenog oružja.

Govoreći o zaplijenjenome oružju, u enciklopediji se ne misli na pištolje ili puške. Misli se na prave, velike puščetine.

A s obzirom da su Gregory i njegov partner Jones bili zaljubljenici u oružje, recimo samo da su ih glave došli tenkovi Matilda te Stenfield, Bren i Enfield puške s bajunetama.

* * *

Zašto je Marilee otišla s Gregoryjem i Fredom Jonesom u Italiju? Bila je zaljubljena u Gregoryja, a i on u nju.

Kako li je to jednostavno.

* * *

Tek sam za ovog posjeta New Yorku otkrio da je najistočnija od triju kuća koje su nekada pripadale Gregoryju sada poslovna i stambena zgrada delegacije Salibaarskog emirata pri UN-u. Prvi put čujem za Salibaarski emirat, a ne spominje ga ni moja *Encyclopaedia Britannica*. Spominje se samo pustinjski gradić toga imena, gradić od jedanaest tisuća stanovnika koliko otprilike broji i San Ignacio. Circe Berman kaže da je vrijeme da kupim novu enciklopediju, a i nove kravate.

Velika hrastova vrata i masivne šarke ostali su isti, ali nema više zvekira u obliku Gorgone. Gregory ga je ponio sa sobom u Italiju pa sam ga ponovo ugledao nakon rata na ulaznim vratima Marileenine firentinske palače.

Možda se do sada već odselio dalje, nakon što je ljubimica Italije i moja ljubljena grofica Portomaggiore umrla u snu prirodnom smrću isti tjedan kad je preminula i moja ljubljena Edith.

Kakav li je to *tjedan* bio za starog Raba Karabekiana!

* * *

Središnja je kuća u međuvremenu podijeljena na pet stanova, po jedan na svakom katu uključujući i podrum. Saznao sam to pogledavši poštanske sandučice i zvonca u predvorju.

Samo mi ne spominjite predvorja! O tome za koji trenutak! Sve u svoje vrijeme.

* * *

U središnjoj je zgradi nekada bila i gostinjska soba u kojoj su me bili utamničili, dok se odmah ispod nje nalazila glavna blagovaonica, knjižnica na katu niže, a skladište slikarskog pribora u podrumu.

Najviše me ipak zanimao zadnji kat, koji je nekad bio dio Gregoryjeva ateljea s velikim krovnim prozorom koji je prokišnjavao. Htio sam saznati imaju li još uvijek taj krovni prozor i, ako imaju, jesu li pronašli načina da zaustave prokišnjanje ili još drže pod njim zdjele i lonce koji sviraju skladbe Johna Cagea za svake kiše ili snijega.

Ali kako nije naišao nitko koga bih to mogao pitati, nikada nisam saznao. Evo jednog pripovjedačkog neuspjeha samo za tebe, dragi Čitatelju. Nikada nisam saznao.

A evo i drugog. Sudeći prema poštanskim sandučićima i zvoncima, zapadna je zgrada očito pretvorena u jedan troetažni stan pri dnu i jedan dvoetažni koji zauzima više katove. Ta je zgrada nekad bila treći dio Gregoryjeva kućanstva u kojemu je živjela stalna posluga i u kojem su i meni dodijelili malu, ali vedru, spavaonicu. Inače Fred Jones je spavao u sobi odmah do Gregoryjeve i Marileenine spavaonice u Salibaarskom emiratu.

* * *

Neka žena izašla je iz kuće u kojoj su troetažni i dvoetažni stan. Premda je bila stara i drhtava, držala se uspravno i jasno se vidjelo da je nekada bila vrlo lijepa. Zagledao sam joj se u oči i u hipu je prepoznao. Ja sam znao *nju*, ali ne i ona *mene*. Nikada se nismo upoznali. Sjetio sam se da sam je kao mnogo mlađi gledao u filmovima. Trenutak kasnije sjetio sam se i imena. Bila je to Barbira Mencken, bivša žena Paula Slazingera. Njih dvoje već godinama nisu u kontaktu tako da nema pojma ni gdje ona živi. Strašno dugo nije igrala ni na filmu ni u kazalištu, ali ipak stanuje ovdje. Greta Garbo i Katherine Hepburn žive u širem susjedstvu.

Nisam je oslovio. Jesam li joj se trebao obratiti? Što bih joj rekao? „Paul je dobro i pozdravlja vas?” Ili ovo: „Recite mi kako su vam umrli roditelji?”

* * *

Večerao sam u klubu *Century*, čijim sam članom bio godinama. Imali su novog šefa sale pa sam ga pitao što se dogodilo njegovu prethodniku Robertu. Rekao mi je da ga je pred samim klubom pregazio glasnik na biciklu koji je vozio krivim smjerom jednosmjerne ulice.

Rekao sam kako je to strašno, a on se zdušno sa mnom složio.

Nisam ugledao nikoga poznatog, što i ne čudi s obzirom da su svi koje ja poznajem mrtvi. Ali u baru sam se upoznao s čovjekom znatno mlađim od mene, piscem romana za mlade kao što je i Circe Berman. Pitao sam ga je li čuo za romane Polly Madison, a on me umjesto odgovora upitao jesam li čuo za Atlantik.

Tako da smo večerali zajedno. Njegova je žena otputovala održati predavanje izvan grada, rekao je. Bila je istaknuta seksologinja.

Što sam obzirnije mogao, upitao sam opterećuje li ga vođenje ljubavi sa ženom toliko istančanih seksualnih tehnika i na koji način. Odgovorio je, kolutajući očima, da sam ga baš pogodio u bolnu točku. „*Neprekidno* je moram uvjeravati da je zaista volim”, rekao je.

* * *

Proveo sam neuzbudljivu večer gledajući pornografske programe na televiziji u sobi hotela Algonquin. Istodobno sam gledao i nisam gledao.

Namjeravao sam uloviti vlak iduće popodne, ali sam za doručkom sreo susjeda iz East Hamptona, Floyda Pomerantza. I on se spremao krenuti kući isto popodne pa mi je ponudio da me odveze u svojoj dugoj Cadillac limuzini. Spremno sam prihvatio.

Kakvo je to ugodno prijevozno sredstvo ispalo! Taj je Cadillac bio udobniji od maternice. Twentieth Century Limited je, kao što rekoh, bio udoban poput maternice, stalno u pokretu praćen raznovrsnim bubnjanjem i treskanjem iz nepoznatih izvora negdje vani. Ali ovaj je Cadillac bio poput *lijesa*. Pomerantz i ja bili smo kao *mrtvi* u njemu. K vragu s tim bebastim glupostima. Bilo mi je nevjerojatno udobno - samo nas dvojica u zajedničkom prostranom gangsterskom kovčegu. Svakoga bi trebali pokopati u društvu s nekim, s bilo kim, kad god je izvedivo.

* * *

Pomerantz je pričao nešto o tome kako pokušava sakupiti rasute komadiće vlastita života te ih iznova složiti. On je negdje godina Circe Berman, što znači da su mu četrdeset i tri. Pred tri mjeseca dobio je jedanaest milijuna dolara da odstupi s mjesta ravnatelja jedne velike TV mreže. „Većina života još je preda mnom”, rekao je.

„Da”, rekao sam. „Valjda jest.”

„Misliš li da je prekasno da se počnem baviti slikarstvom?” pitao je.

„Nikada nije prekasno”, odgovorio sam.

* * *

Znao sam da je već prije pitao Paula Slazingera je li prekasno da se počne baviti pisanjem. Činilo mu se da bi ljude mogla zanimati njegova strana priče o tome što mu se dogodilo na televiziji.

Slazinger mi je poslije razgovora s njim rekao da mora postojati način kako da ljudima poput Pomerantza, a Hampton je prepun ljudi kao što je Pomerantz, dokaže kako su iz privrede iznudili i više nego dovoljno novca. Predložio je da ovdje negdje izgradimo Dvoranu slavnih lovaša u kojoj bi izložili poprsja stručnjaka za arbitraže i nasilno preuzimanje tvrtki, poduzetnike, investitore, dobitnike zlatnih i platinastih otpremnina, svakog u vlastitoj niši sa statistikama uklesanima u kamen: koliko su milijuna legalno otuđili i u kako kratkom vremenu.

Pitao sam Slazingera zaslužujem li ja mjesto u Dvorani slavnih lovaša. Na trenutak se zamislio, a zatim zaključio da svakako spadam u nekakvu dvoranu slavnih, ali da sam sav novac stekao slučajno, a ne iz pohlepe.

„Ti spadaš u Dvoranu slavnih srećkovića”, rekao je. Na trenutak je pomislio da bi takvu dvoranu možda trebalo izgraditi u Las Vegasu ili Atlantic Cityju, ali se predomislio. „Mislim da bi Klondike ipak bio najpogodniji”, rekao je. „Oni koji bi željeli vidjeti bistu Raba Karabekiana u Dvorani slavnih srećkovića, morali bi doći na sanjkama koje vuku psi.”

Ide mu beskrajno na živce što sam naslijedio udio u Cincinnati Bengalsima i što me baš briga. Lud je za ragbijem.

14

Na kraju me vozač Floyda Pomerantza iskrcao na prvom kamenu mog vrtnog puteljka. Iskoprcao sam se iz našeg elegantnog lijesa kao grof Drakula, zaslijepljen zalazećim suncem. Napipao sam put do ulaznih vrata i ušao.

Da vam prvo opišem predsoblje kakvo sam s pravom očekivao vidjeti. Zidovi su trebali biti sivkasto-bijeli, kao i svaki pedalj svakog zida u cijeloj kući osim podrumskih zidova i onih u služinskim prostorijama. Slika Terryja Kitchena „Tajni prozor“ trebala se nadviti nada me poput Novog Jeruzalema. Meni s lijeva trebala je visjeti Matisseova slika žene koja drži crnu mačku na rukama pred ciglenim zidom prekrivenim žutim ružama što ju je Edith otvoreno i pošteno kupila u galeriji meni na dar za našu petu godišnjicu braka. Meni s desna trebao je stajati Hans Hofmann kojeg je Terry Kitchen dobio od Phillipa Gustona u zamjenu za jednu od njegovih slika i kojeg mi je poklonio nakon što sam platio novi prijenosnik za njegov drekastosmeđi kabriolet Buick Roadmaster.

* * *

Oni koje žele saznati nešto više o mome predsoblju neka samo iskopaju časopis *Architect & Decorator* iz veljače 1981. Predsoblje je na naslovnici, snimljeno kroz otvorena vrata s vrtnog puteljka u ono doba s obje strane obrubljenog sljezom. Glavni članak u broju hvali čitavu kuću kao vrhunski primjer uspješnog preuređenja viktorijanske kuće u prikladan prostor za izlaganje djela moderne umjetnosti.

O samom predsoblju kaže: „Več predvorje kuće Karabekianovih sadrži djela koja bi bila dostatan temelj stalnog postava kakvog omanjeg muzeja moderne umjetnosti. Premda čudesno samo po sebi, zapravo je tek predjelo koje nas uvodi u nevjerojatnu umjetničku gozbu koja čeka u prostorijama visokih stropova i sjajnih bijelih zidova što slijede.”

Jesam li ja, veliki Rabo Karabekian, genijalan um zaslužan za ovaj sretan brak starog i novog? Ne. Edith je. Ona je predložila da svoju zbirku izvučem iz skladišta. Na kraju krajeva ova je kuća ipak obiteljsko blago Taftovih i prepuna je Edithinih uspomena na sretna ljeta koja je ovdje provodila u djetinjstvu, ali i na njen uspješan prvi brak. Kad sam se doselio ovamo iz skladišta za krumpir, pitala me osjećam li se ugodno u ovako staromodnom okruženju. Iskreno sam

joj odgovorio da ovo mjesto volim iz sveg srca ovako kakvo jest te da radi mene ne mora ništa mijenjati.

Tako da nitko nema prava sumnjati da je Edith svojevrijedno pozvala radnike, natjerala ih da žderu sve tapete i posve ogole zidove, da skinu lustere i zamijene ih pomičnim reflektorima te da hrastove podne letvice, drvene ornamente, vrata, prozorske okvire i zidove oboje u sivkasto-bijelu.

Kad su radovi dovršeni, činila se dvadeset godina mlađom. Rekla je da je skoro otišla u grob ne shvativši kakav samo dar ima za preoblikovanje i uređenje prostora. A zatim je rekla: „Zovi ‘Dome, slatki dome’, poduzeće za selidbe i skladištenje.” U njihovu je naime skladištu moja zbirka stajala dugi niz godina. „Reci im da kažu tvojim veličanstvenim slikama, dok ih budu iznosili na svjetlo dana, ‘Idete domu svome!’”

* * *

Međutim kad sam ušao u predvorje vrativši se iz posjeta New Yorku, zatekao sam toliko stravičan prizor da sam, časne mi riječi, pomislio da je ovdje netko unakažen sjekrom. Ne šalim se! Činilo mi se da gledam krv i razasute udove! Trebala mi je cijela minuta da uspijem razabrati što uistinu vidim: tapete s crvenim ružama veličine kupusa na crnoj podlozi, podne letvice, drveni ukrasi i sva vrata obojana u drekastosmeđu i šest kromolitografija malih djevojčica na ljuljačkama s paspartuima od ljubičastog baršuna u pozlaćenim okvirima koji mora da su težili koliko i limuzina koja me dovezla do ove katastrofe.

Jesam li vikao? Kažu mi da jesam. Što sam vikao? Kasnije su mi morali prepričati što sam vikao. Oni su me čuli, ali ja sam sebe ne. U trenutku kad su dotrčale kuharica i njena kćer, koje su se prve našle na poprištu, kažu mi da sam samo ponavljao: „U krivoj sam kući! U krivoj sam kući!”

Samo zamislite, ovo što sam zatekao bila je zabava iznenađenja kojoj su se svi radovali čitav dan. A sada, unatoč svom dobru kojim sam ih velikodušno obasipao, jedva su se suzdržavali da se na glas ne počnu smijati mojoj neizdrživoj agoniji!

Kakav svijet!

* * *

Čim sam postao svjestan vlastitih riječi, obratio sam se kuharici:
„Tko je ovo učinio?”

„Gđa. Berman”, rekla je. Držala se kao da joj nije jasno u čemu je problem.

„Kako ste to mogli dopustiti?” rekao sam.

„Ja sam samo kuharica”, odvratila je.

„Nadao sam se da ste mi i prijateljica”, rekao sam.

„Mislite što vam drago”, rekla je. Istini za volju, nikada nismo bili bliski. „Meni se ovako sviđa”, rekla je.

„Ma nemojte!” rekao sam.

„Bolje je nego prije”, rekla je.

Tako da sam se okrenuo njenoj kćeri. „I ti misliš da izgleda bolje nego prije?”

„Da”, odgovorila je.

„Baš divno”, rekao sam, „istog trenutka kad sam izašao, gđa. Berman je pozvala ličioce i tapetare, je li?”

Odmahnule su glavama. Kažu da je gđa. Berman sve obavila sama, jer da je i svog muža doktora upoznala dok mu je postavljala tapete u ordinaciji. Bila je tapetar po zanimanju! Što još neću saznati?

„Kad je završila s ordinacijom”, rekla je Celeste, „dao joj je da mu tapecira kuću.”

„Ima sreće da i njega nije ulijepila tapetama”, rekao sam.

A Celeste je rekla: „Znate da vam je pao povez?”

„Palo što?” pitao sam.

„Povez s oka”, rekla je. „Pao vam je na pod i sad stojite na njemu.”

Istina je! Toliko sam se uzrujao da sam u nekom trenutku, najvjerojatnije dok sam čupao kosu, strgnuo i povez s oka. Dakle upravo pilje u ožiljak koji ni Edith nikada nisam pokazao. Moja ga se prva žena doduše nagledala, ali ona je radila kao medicinska sestra u vojnoj bolnici u Fort Benjamin Harrisonu gdje je nakon rata plastični kirurg pokušao skrpati što se na meni skrpati dalo. Morao je još puno operirati da mi omogući nošenje staklenog oka pa sam se umjesto toga odlučio za povez.

A sad taj povez leži na podu!

* * *

Moja najnakaznija tajna bila je izložena pogledima kuharice i njene kćeri! A zatim je i Paul Slazinger ušetao u predvorje baš na vrijeme da i on vidi.

Prilično su hladnokrvno podnijeli taj prizor. Nisu ni prestravljeno ustuknuli ni ispustili uzvike gađenja. Gotovo kao da im izgledam posve isto sa i bez poveza.

Vrativši povez na oko, obratio sam se Slazingeru: „Ti si bio ovdje dok se ovo događalo?”

„Pa da”, rekao je. „Ne bih to ni za što propustio.”

„Jesi li znao kako ću seja osjećati kad ovo vidim?” pitao sam.

„Upravo zbog toga ne bih to ni za što propustio”, rekao je.

„Nije mi jasno”, rekao sam. „Odjednom mi svi zvučite kao neprijatelji.”

„Ne znam za ove dvije”, reče Slazinger, „ali ja ti, boga mi, jesam neprijatelj. Zašto mi nisi rekao da je ona Polly Madison?”

„Kako si saznao?” pitao sam.

„Sama mi je rekla”, rekao je. „Vidio sam što namjerava, pa sam je preklinjao da odustane - bojao sam se da bi te moglo dotući. Ona je tvrdila da će te to pomladiti deset godina.”

„Meni se ipak činilo da se radi o životu i smrti”, nastavio je, „te da fizički moram krenuti u akciju.” Govorimo, naime, o čovjeku koji je odlikovan Srebrnom zvijezdom jer je jednom zaštitio svoje drugove na Okinawi bacivši se na šišteću japansku ručnu granatu.

„Tako da sam skupio što sam više rola tapeta mogao”, rekao je, „otrčao u kuhinju i sakrio ih u duboko smrzavanje. To je prijateljstvo, moraš priznati.”

„Bog te *blagoslovio!*” uzviknuh.

„A ti, *proklet* bio!”, rekao je. „Dotrčala je za mnom tražeći da joj kažem gdje su nestale tapete. Rekao sam joj da je luda vještica, a ona meni da sam muktaroš i ‘ispljuvana pištaljka američke književnosti’. ‘Tko si ti da sudiš o književnosti?’ pitao sam je. Pa mi je odgovorila.”

Rekla mu je sljedeće: „Moji su se romani prodali u sedam milijuna primjeraka samo u Sjedinjenim Državama prošle godine. Prema dva moja romana upravo se snimaju visokobudžetni filmovi, a film snimljen prošle godine prema mojem romanu nagrađen je Oscarom za kameru, za najbolju sporednu žensku ulogu i za najbolju glazbu.

Priđi gubitniče i pruži ruku Polly Madison, prvakinji svijeta u srednjoj književnoj kategoriji! A zatim mi vrati tapete da ti ne polomim ručice!

* * *

„Kako si mogao toliko dugo gledati kako radim budalu iz sebe, Rabo”, rekao je, „odajući joj male tajne velike igre zvane pisanje?”

„Čekao sam pravi trenutak”, rekao sam.

„E pa debelo ti je promakao, gade odvratni”, rekao je.

„I tako niste u istoj ligi”, rekao sam.

„Točno”, rekao je, „ona je bogatija i bolja.”

„Bolja nije sigurno”, rekao sam.

„Ta je žena čudovište”, rekao je, „ali su joj knjige predivne! Ona je novi Richard Wagner, jedan od najodurnijih ljudi koji su ikad živjeli.”

„Otkud ti znaš za njene knjige?” pitao sam.

„Celeste ih sve ima pa sam ih pročitao”, rekao je. „Kakva ironija! Sjedim tu cijelo ljeto čitajući njene knjige, divim im se do besvijesti, a istodobno se ponašam prema autorici kao da je retardirana ne znajući da je to ona.”

Dakle tako je *on* proveo ovo ljeto: čitao je romane Polly Madison!

* * *

„Saznavši tko je ona”, rekao je, „i da si mi ti to tajio, postao sam zagrijaniji od nje za preuređenje predvorja. Rekao sam joj da ako te zaista želi usrećiti mora obvezno svu drveninu obojiti u drekastosmeđu.”

Dobro je znao da sam doživio najmanje dvije neugodnosti vezane za nijansu smeđe koju svi zovu *drekastosmeđa*. Čak i u San Ignaciju, dok sam bio dječak, svi su je zvali *drekastosmeđa*.

Prva od niza neugodnosti dogodila mi se još davno pri izlasku iz dućana Brooks Brothers u kojem sam kupio jako zgodno ljetno odijelo prekrojeno po mojoj mjeri te sam odlučio u njemu odšetati do doma. Tada sam još bio oženjen Dorothy, još smo živjeli u gradu i još smo vjerovali tla ću postati biznismen. Čim sam izašao, dohvatila su me dva policajca i počela me grubo ispitivati. Ubrzo su me pustili uz ispriku objasnivši mi kako je netom prije neki čovjek opljačkao banku u istoj ulici sa ženskom najlonkom na glavi. „Sve što nam bilo tko može reći o tom čovjeku”, požalio mi se jedan od njih, „jest to da nosi drekastosmeđe odijelo.”

Moja druga neugodna asocijacija na tu boju ima veze s Terryjem Kitchenom. Otkad smo se Terry i ja i još neki iz naše klike preselili ovamo radi jeftinog zemljišta i skladišta krumpira, Terry je popodneвно pijančevanje obavljao po birtijama koje su inače bile rezervirane za lokalne radnike. Inače, govorimo o čovjeku koji je završio pravo na Yaleu, bio tajnik suca Vrhovnog suda Johna Harlana i bojnika 82. zračno-desantne brigade. Ne samo da sam ga većim dijelom izdržavao nego je mene zvao (ili bi netko nazvao u njegovo ime) iz birtije kad god bi se napio tako da se nije bio u stanju dovesti kući.

I tako je Kitchen, vjerojatno najvažniji slikar koji je ikada stvarao u Hamptonu, možda uz Winslowa Homera, ostao zapamćen po lokalnim birtijama kao „onaj tip u drekastosmeđem kabrioletu“.

15

„Gdje se gđa. Berman sada nalazi?“, zahtijevao sam.

„Na katu je - uređuje se za važan izlazak“, odgovorila je Celeste. „Super izgleda. Sad ćete vidjeti.“

„Izlazak?“ rekao sam. Nije ni s kim izašla sve vrijeme što živi ovdje. „A s kime to, molim lijepo?“

„Upoznala je psihijatra na plaži“, rekla je kuharica.

„Vozi Ferrari“, rekla je njena kćer. „Pridržavao joj je ljestve dok je lijepila tapete. Vođi je na svečanu večeru kod Jackie Kennedy u Southhampton, a onda idu plesati u Sag Harbor.“

U tome se trenutku gđa. Berman pojavila u predsoblju, dostojanstvena i veličanstvena poput najljepšeg motornog broda ikad izgrađenog, velikog francuskog putničkog broda *Normandija*.

* * *

Dok sam još crnčio kao crtač u marketinškoj agenciji prije rata, morao sam nacrtati Normandiju za turistički plakat. A baš kad sam se spremao ukrcati kao vojnik na brod za sjevernu Afriku 9. veljače 1942. i dok sam Samu Wuu davao adresu na koju mi može pisati, nebo nad njujorškom lukom zaklanjao je gust oblak dima.

Kako to?

Radnici koji su prepravljali prekooceanski putnički brod u vojni skrivili su požar koji je izmakao nadzoru u trbuhu najljepšeg motornog broda ikad izgrađenog. Ime mu je bilo, počivala u miru, *Normandija*.

* * *

„Ovo je krajnji bezobrazluk“, rekao sam gđi. Berman.

Nasmiješila se. „Kako izgledam?“ pitala je. Bila je nevjerojatno erotična - naglašene raskošne obline zanosile su je lijevo-desno dok je balansirala na visokim potpeticama zlatnih plesnih cipela. Pripijena večernja haljina duboka izreza besramno je pogledu izlagala njene bujne grudi. Kakva seksualna zlostavljačica!

„Koga briga kako vi izgledate!“ rekao sam.

„Nekoga bi moglo zanimati“, odvrátila je.

„Što je ovo što ste učinili s *predvorjem*?“ rekao sam. „To me više zanima, a fućka mi se za vašu *odjeću*!“

„Budite kratki“, rekla je, „netko svakog časa treba doći po mene.“

„Nema problema”, rekao sam. „Ovime što ste učinili s predvorjem niste se samo ogriješili o povijest umjetnosti, nego ste pljunuli na grob moje pokojne *supruga!* Dobro ste znali da je ona uredila ovu prostoriju, a ne ja. Mogao bih sada reći mnogo toga o duševnom zdravlju suprotstavljenom duševnom poremećaju, obzirnosti suprotstavljenoj vandalizmu, prijateljstvu suprotstavljenom bjesnoći. Ali kako ste *vi*, gđo. Berman, zatražili da se izrazim kratko i jasno, jer svakoga trenutka očekujemo vašeg pohotnog psihića u Ferrariju, reći ću samo ovo: Gonite se odavde, da vas više nikad ne vidim!”

„Sranje kroz gusto granje”, rekla je.

„Sranje kroz gusto granje”, posprdno sam ponovio. „Pretpostavljam da to i jest razina intelektualnog diskursa koji se može očekivati od autorice romana Polly Madison.”

„Ne bi vam škodilo da *pročitajte* koji”, rekla je. „Govore o životu u današnjem svijetu.” Pokazala je na Slazingera. „Vi i ovaj vaš bivši prijatelj nikada se niste izvukli iz Velike krize i Drugog svjetskog rata.”

Nosila je zlatni ručni sat ukrašen dijamantima i rubinima koji nisam prije vidio i sad je pao na pod.

Kuharičina se kćer nasmijala, a ja sam je s visoka upitao što joj je smiješno.

Odgovorila je: „Pa svima danas samo ispadaju stvari.”

Tako da je Circe, podižući sat s poda, upitala kome je još što palo pa joj je Celeste rekla za moj povez.

Slazinger je iskoristio priliku da se naruga onome što je vidio pod povezom. „Jao, trebali ste vidjeti ožiljak”, rekao je. „Najodurniji je *na svijetu!* U životu nisam vidio nešto tako stravično unakaženo.”

Ne bih to otrpio ni od koga drugoga, ali od njega sam morao. Naime on ima ožiljak tako širok da mu trbuh izgleda kao karta doline Missisipija. Ručna ga je granata rasporila od prsne kosti do medunožja.

* * *

Ima samo jednu bradavicu, a jednom mi je postavio ovu zagonetku: „Što to ima tri oka, tri bradavice i dva šupka?”

„Odustajem”, rekao sam.

A odgovor je glasio: „Paul Slazinger i Rabo Karabekian.”

* * *

U predvorju mi je rekao: „Dok ti nije spao povez, nisam imao pojma koliko si *umišljen*. Imaš posve prihvatljiv mig ispod njega.”

„E pa sad kad to znaš, nadam se da ćete i ti i Polly Madison pokupiti svoje prnje odavde i nikad se ne vratiti. Kako ste zlorabili moje gostoprimstvo!”

„Ja sam svoje platila”, rekla je gđa. Berman. To je točno. Od samog je početka ustrajala u tome da daje novac za kuharicu, hranu i piće.

„Vi meni dugujete toliko toga što nije mjerljivo novcem”, nastavila je, „da mi ne bi mogli uzvratiti u milijun godina. Kad odem, shvatit ćete koliko sam vam uslugu učinila samo preuredivši predvorje.”

„Uslugu? Vi to zovete *uslugom*?” podrugljivo sam odvratio. „Pa znate li vi što ove slike predstavljaju za svakoga tko je makar mrvicu upućen u umjetnost? Predstavljaju *negaciju* umjetnosti! Nisu samo neutralne. To su crne rupe iz kojih ne izbija ni tračak inteligencije ili vještine. Još gore, one usisavaju dostojanstvo i samopoštovanje svakog nesretnika koji se u njih zagleda.”

„Tako majušne sličice, a toliko zla su skrivile”, rekla je bezuspješno pokušavajući ponovo zakopčati sat oko zapešća.

„Radi li?” pitao sam.

„Ne radi već godinama”, rekla je.

„Pa zašto ga onda nosite?” rekao sam.

„Da bih izgledala što ljepše mogu”, odvratila je. „Ali sad mi se strgala kopčica.” Pružila mi je sat aludirajući na priču o tome kako se moja majka domogla dragulja usred pokolja. „Evo! Uzmite ga i kupite si njime kartu do nekog mjesta na kome ćete biti sretniji - do Velike krize ili Drugog svjetskog rata, na primjer.”

Prezirno sam odbio njen dar.

„A zašto ne biste kupili kartu do tamo gdje ste bili prije nego što sam ja došla?” pitala je. „Imate pravo, zapravo vam karta i *ne treba*. Dovoljno ćete brzo tamo završiti čim se ja iselim.”

„Bio sam posve zadovoljan u lipnju”, rekao sam, „a onda ste se pojavili vi.”

„Baš”, rekla je, „a bili ste i šest kila lakši i deset puta bljeđi i tisuću puta bezvoljniji, a osobnu ste higijenu zapustili do te mjere da skoro nisam došla na večeru. Bojala sam se da ću dobiti kugu.”

„Baš ste umiljati”, rekao sam.

„Vratila sam vas u život”, rekla je. „Vi ste moj Lazar. Isus je Lazara vratio iz mrtvih. Ja ne samo da sam vas vratila iz mrtvih - nego sam vas i natjerala da počnete pisati autobiografiju.”

„To je isto super šala, pretpostavljam”, rekao sam.

„Isto kao što?” pitala je.

„Kao ovo predvorje”, rekao sam.

„Ove su slike dvostruko ozbiljnije od vaših, ako ih pogledate upola tako ozbiljno”, odvratila je.

* * *

„Dali ste da vam ih pošalju ovamo iz Baltimorea?” pitao sam.

„Nisam”, rekla je. „Prošli tjedan u Bridgehamptonu naletjela sam na drugu sakupljačicu pa mi ih je prodala. Isprva nisam znala što bih s njima pa sam ih sakrila u podrum - iza svog onog Saten Dura-Luxea.”

„Nadam se da ova drekastosmeđa nije Saten Dura-Luxe”, rekao sam.

„Nije”, odgovorila je. „Moraš biti idiot da bi koristio Saten Dura-Luxe. Želite da vam kažem zašto su ove slike odlične?”

„Ne”, odgovorio sam.

„Ja sam se doista potrudila shvatiti i poštovati vaše slike”, rekla je. „Zašto se vi ne možete potruditi oko mojih?”

„Znate li značenje riječi ‘kič’?” pitao sam.

„Napisala sam knjigu koja se zove *Kič*,” odgovorila je.

„Čitala sam to”, rekla je Celeste. „To je o djevojci koju njen dečko uvjerava da ona nema ukusa, a i nema ga - ali to kao nema veze.”

„Vi ove slike djevojčica na ljuljačkama odbijate nazvati ozbiljnom umjetnošću?”, podrugljivo je nastavila gđa. Berman. „Da pokušate zamisliti što je viktorijanski promatrač vidio u njima, vidjeli biste koliko će brzo ove vesele djevojčice postati bolesne i nesretne - difterija, upala pluća, velike boginje, spontani pobačaji, nasilni muževi, neimaština, udovaštvo, prostitucija - sve do smrti i ukopa na neposvećenu tlu.

Automobilske su gume zašuštale šljunčanim prilazom. „Vrijeme je da se krene”, rekla je. „Možda niste u stanju nositi se s ozbiljnom umjetnošću. Savjetujem vam da od sada idete na stražnji ulaz.”

I ode!

16

Tek što je režanje i grgljanje psihijatrovog Ferrarija zamrlo u sumrak, kuharica je objavila da ona i njena kćer također odlaze. „Obavještavam vas dva tjedna unaprijed”, rekla je.

Kakav šok! „Kako to da ste se tako iznenada na to odlučile?” upitao sam.

„Nije iznenada”, rekla je. „Celeste i ja smo se već spremale otići, ali je došla gđa. Berman. Ovdje je bilo tako *mrtvo*. Zbog nje je postalo uzbudljivo pa smo ostale. Ali uvijek smo jedna drugoj govorile: ‘Kad ona ode, idemo i mi’.”

„Ali ja vas jako *trebam*”, rekao sam. „Što da učinim da ostanete?” Mislim: Bože - već imaju sobe s pogledom na more, Celestini mladi prijatelji slobodno se zabavljaju na imanju uz neiscrpne zalihe besplatnih grickalica i pića. Kuharica slobodno može posuditi koji god auto hoće, a još je i plaćam kao da je filmska diva.

„Mogli biste zapamtiti kako se zovem”, rekla je.

Što se zbiva? „Mogao bih - što?” pitao sam.

„Kad god čujem da me spominjete, kažete samo ‘kuharica’. Imam ime. Zovem se Allison White”, rekla je.

„Moj Bože!” Pobunio sam se uz užasnuti osmijeh. „Pa to savršeno dobro znam. Pa na to ime ispunjavam ček svaki tjedan. Nisam vam valjda ime krivo napisao ili tako nešto - ili pogriješio broj vašeg osiguranja?”

„To je jedini trenutak kad vam ja i padnem na pamet”, rekla je, „dok ispunjavate ček - a mislim da ni onda ne razmišljate o meni.

Prije dolaska gđe. Berman, dok je Celeste bila u školi, i bili smo sami u kući, i spavali pod istim krovom svaku noć, i jeli ste moju hranu.

Zastala je. Valjda se nadala da je rekla dovoljno. Sad shvaćam kako joj je sve ovo teško padalo.

„Da...?” rekao sam.

„Ovo je tako *glupo*”, rekla je.

„Ne uspijevam razabrati je li glupo ili nije”, rekao sam.

A zatim je provalilo iz nje: „Ne želim se udati za vas!”

Bože moj! „Tko bi i želio?” rekao sam.

„Samo želim biti ljudsko biće, a ne nitko i ništa, ako već moram živjeti pod istim krovom s muškarcem - s *bilo* kojim muškarcem”,

rekla je. Odmah se ispravila: „Bilo kojom *osobom*.”

Zabrinulo me koliko je to bilo blizu onome što mi je moja prva žena Dorothy znala reći: da se prema njoj često ponašam kao da me nije briga ni kako se zove, kao da je nema. Sljedeće što je kuharica rekla, također sam čuo od Dorothy:

„Mislim da se vas žene nasmrt plaše”, rekla je.

„I ja”, rekla je Celeste.

* * *

„Celeste...” rekao sam, „ti i ja smo barem uvijek bili bliski, pa zar nismo?”

„To je zato što mislite da sam glupa”, rekla je Celeste.

„I još je premlada da biste je doživjeli kao prijatnu”, rekla je njena majka.

„Znači da sad svi zaista odlazite”, rekao sam. „Gdje je Paul Slazinger?”

„Otišao je”, rekla je Celeste.

* * *

Čime sam ja to zaslužio? Pa samo sam otišao u New York na jedan dan, ostavivši udovici Berman dovoljno vremena da preuredi predvorje! A sad, dok ja stojim usred ruševina života što ga je skršila, ona se druži u Southhamptonu s Jackie Kennedy!

„Jao”, konačno sam progovorio. „A sigurno vam je odbojna i moja znamenita zbirka umjetnina.”

Na to su se malo razvedrile jer sam, pretpostavljam, načeo temu o kojoj je bilo lakše razgovarati nego o odnosu žena i muškaraca.

„Nisu mi odbojne”, rekla je kuharica - rekla je *Allison White, Allison White, Allison White!* Ona je zapravo posve pristojna žena, pravilnih crta lica, vitke figure i lijepe smeđe kose. U meni je problem. Ja nisam pristojan čovjek.

„Samo mi ništa ne *znače*”, nastavila je. „Vjerojatno zato što sam neobrazovana. Možda bih da odem na faks shvatila konačno koliko su divne. Jedinu koja mi se sviđala, prodali ste.”

„Koja je to bila?” pitao sam. I sam sam malo živnuo u nađi da ću uspjeti izvući što se još može iz ove noćne more: barem izjavu ovih jednostavnih žena o tome koja je moja slika, očito neka koju sam prodao, bila toliko snažna da se čak i *njima* svidjela.

„Ona s dva mala crna dječaka i dva bijela dječaka”, rekla je.

Prebirao sam po sjećanju u potrazi za bilo kojom slikom u ovoj kući koju bi maštovita i jednostavna osoba zabunom mogla tako protumačiti. Koja je imala dvije crne mrlje i dvije bijele? Pa opet, zvuči kao da bi Rothko mogao biti u pitanju.

Ali onda sam se dosjetio da misli na sliku koju nikada nisam smatrao dijelom zbirke, nego jednostavnim suvenirom. Naslikao ju je nitko drugi nego Dan Gregory! Bila je to novinska ilustracija priče Bootha Tarkingtona o susretu dva bijela i dva crna dječaka od kojih deset godina u sporednoj uličici nekog grada na srednjem zapadu.

Na slici, dječaci su se očigledno pitali mogu li se igrati zajedno ili bi im bilo bolje da se razidu.

U priči, crni su dječaci komično nazvani „Herman” i „Verman”. Mnogo sam puta čuo kako nitko ne slika crnce kao Dan Gregory, no on ih je isključivo precrtavao s fotografija. Jedna od prvih stvari koje mi je rekao bilo je da nikada crnca ne bi pustio u kuću.

Meni je to bilo sjajno. Neko mi je vrijeme sve što je rekao bilo sjajno. Namjeravao sam postati kao *on*, a nažalost mi je to u mnogo čemu i *uspjelo*.

* * *

Sliku s dva crna i dva bijela dječaka prodao sam milijunašu iz Lubbocka u Texasu koji se obogatio trgujući nekretninama i osiguranjem, a tvrdio je i da ima najpotpuniju zbirku Gregoryjevih slika na svijetu. Koliko ja znam, njegova je zbirka *jedina* na svijetu i za nju je sagradio veliki privatni muzej.

Nekako je saznao da sam ja nekad bio Gregoryjev učenik pa me nazvao da me pita imam li koju majstorovu sliku s kojom bih se mogao rastati. Imao sam samo tu jednu, a ni nju nisam pogledao godinama jer je visjela u jednoj od brojnih kupaonica za goste u koje nisam imao razloga ulaziti.

„Prodali ste jedinu sliku koja je bila o nečemu”, reče Allison White. „Voljela sam je gledati i zamišljati što će biti poslije.”

* * *

E da: još mi jednu stvar rekla Allison White prije nego što se s kćeri pokupila u njihove sobe s neprocjenjivim pogledom na ocean: „Sad ćemo vam se skloniti s puta”, rekla je, „i baš nas briga ako nikad i ne saznamo što je u skladištu za krumpir.”

* * *

Tako sam se našao sam u prizemlju. Bojao sam se popeti na kat. Nisam uopće želio biti u kući i ozbiljno sam pomišljao da se preselim i ponovo postanem ono što sam bio za dragu Edith nakon smrti njezina prvog muža: napola pripitomljeni rakun koji živi u skladištu za krumpir.

Tako sam krenuo na višesatnu šetnju plažom - odšetao sam sve do Sagaponacka i natrag nanovo proživljavajući svoje pustinjačke dane koje sam provodio praznoga mozga duboko dišući.

Na kuhinjskom sam stolu našao poruku od kuharice, od Allison White, koja kaže da mi je večera u pećnici. Pa sam je i pojeo. Teku barem uvijek imam. Popio sam par pića, slušao glazbu. Nešto sam naučio tijekom osam godina u profesionalnoj vojsci, a što se pokazalo korisnim i u civilnom životu: naučio sam zaspati bilo gdje, bez obzira na to kako stravične vijesti primio.

Oko dva ujutro probudio me netko *nevjerojatno* mi nježno masirajući vrat. Bila je to Circe Berman.

„Svi odlaze”, rekao sam. „Kuharica je dala otkaz. Za dva tjedna i ona i Celeste idu.”

„Ne idu, ne...”, rekla je. „Razgovarala sam s njima, i odlučile su ostati.”

„Hvala Bogu!”, rekao sam. „Što ste im rekli? Pa grozno im je tu.”

„Obećala sam im da ja neću otići”, rekla je, „pa i one ostaju. Ne biste li se radije prebacili u krevet? Bit ćete skroz ukočeni ako ostanete cijelu noć tu dolje.”

„Može”, sneno sam promrmlijao.

„Mama je bila vani na plesu, ali sad je došla kući”, rekla je. „Idite leći, gospodine Karabekian, sve je opet u najboljem redu.”

„Nikada više neću vidjeti Slazingera”, rekao sam.

„Što vas briga?” rekla je. „Nikada mu se niste sviđali, a ni on vama. Zar vam ni *to* nije jasno?”

17

Te smo noći sklopili neku vrstu ugovora. Kao da smo već duže vrijeme pregovarali o uvjetima, ona je nešto željela, ja sam nešto želio.

Iz njoj najbolje znanih razloga, udovica Berman želi pisati i živjeti ovdje radije nego se vratiti u Baltimore. Iz meni žalosno jasnih razloga, ja želim uz sebe nekoga tako živog kao što je ona da i mene drži na životu.

Koji je najveći ustupak na koji je pristala? Više ne spominje skladište za krumpir.

* * *

Vratimo se u prošlost.

Nakon što mi je na našem prvom sastanku naredio da napravim superrealističan crtež njegova ateljea, dodao je kako ima i jedna važna rečenica koju želi da naučim na pamet. A to je: „Car je gol.”

„Da te čujem”, rekao je. „Reci par puta za redom.”

I jesam. „Car je gol, car je gol, car je gol.”

„Prekrasno si to izveo”, rekao je, „prava poslastica, prva liga, zaista.” Oduševljeno je zapljeskao.

Kako sam se trebao postaviti? Osjećao sam se kao *Alica u zemlji čuda*.

„Želim da to kažeš glasno i s punim uvjerenjem”, rekao je, „svaki puta kad netko kaže išta pohvalno o takozvanoj modernoj umjetnosti.”

„U redu”, rekao sam.

„Ona je proizvod varalica, luđaka i degenerika”, rekao je, „a to što ih mnogi danas uzimaju ozbiljno, konačan je dokaz da je svijet skrenuo s uma. Nadam se da se slažeš.”

„Slažem se, slažem”, rekao sam. Nekako mi je točno zvučalo.

„I Mussolini se slaže”, rekao je. „Diviš li se Mussoliniju koliko i ja?”

„Da, gospodine”, rekao sam.

„Znaš li koje su prve dvije stvari koje bi Mussolini učinio da preuzme vodstvo u ovoj zemlji?” rekao je.

„Ne, gospodine”, rekao sam.

„Do temelja bi spalio Muzej moderne umjetnosti i zabranio riječ *demokracija*. Nakon toga smislio bi riječ koja nas uistinu opisuje, natjerao bi nas da se suočimo s onim što jesmo i što smo oduvijek

bili, a zatim nas prisilio na učinkovitost. Ili obavi posao kako valja ili pij ricinusovo ulje!”

Nekih godinu dana kasnije uspio sam ga pitati što stanovnici Sjedinjenih Država uistinu jesu prema njegovu mišljenju, a on je odgovorio: „Razmažena dječurlija koja čezne za strašnim, ali pravednim ocem koji će im reći točno što da rade.”

* * *

„Nacrtaj sve točno kako zaista izgleda”, rekao je.

„Da, gospodine”, rekao sam.

Pokazao je model jedrenjaka na udaljenom kaminu u polutmini. „To je, dječčače, *Gospodar mora*”, rekao je. „Koristeći se isključivo snagom vjetrova bio je brži od mnogih modernih teretnjaka! Zamisli samo!”

„Da, gospodine”, rekao sam.

„A kad ga uneseš u predivan crtež ovog ateljea koji ćeš napraviti, ti i ja pregledat ćemo tvoj prikaz povećalom. A za svaki pojedini konop za jarbole ili jedra koji ti pokažem očekujem da mi kažeš kako se zove i čemu služi.”

„Da, gospodine”, rekao sam.

„Pablo Picasso to ne bi mogao”, rekao je.

„Ne bi, gospodine”, rekao sam.

Sa stalka za puške skinuo je Springfieldicu 1906, glavno oružje onodobnog pješaštva Sjedinjenih Država. Na stalku je imao i Enfieldicu, glavno oružje britanskog pješaštva, pušku kakva će ga doći glave. „Kad u sliku staviš i ovaj savršeni stroj za ubijanje”, rekao je držeći Springfieldicu, „želim da bude toliko realistična da je mogu nabiti i njome napucati provalnika.” Pokazao je zadebljanje na šipci uz otvor cijevi i pitao me znam li što je to.

„Ne znam, gospodine”, rekao sam.

„Utvrdivač za bajunetu”, rekao je. Obećao mi je da će mi rječnik utrostručiti, učetverostručiti, počevši s dijelovima puške od kojih svaki ima posebno ime. Rekao je da ćemo preko tog jednostavnog zadatka, kakav se traži od svakog novaka, stići do nazivlja svih kostiju, tetiva, organa, cijevi i žica u ljudskom tijelu, što se traži od svakog studenta medicine. Od njega se tražilo isto, za školovanja u Moskvi.

Ustvrdio je da ću izvući duhovnu pouku proučavajući prvo jednostavnu pušku, a zatim začudno složeno ljudsko tijelo, jer zadaća je puške razoriti tijelo.

„Koje od toga dvoga predstavlja dobro, a koje zlo...” pitao me, „puška ili ta gumasta, skakutava i cerekava vreća kostiju koju nazivamo tijelom?”

Odgovorio sam da je puška zlo, a tijelo dobro.

„Pa zar ti ne znaš da je ova puška izrađena da bi njome Amerikanci branili svoje domove i čast od opakih neprijatelja?” pitao je.

Odgovorio da onda prvo moramo utvrditi o čijem tijelu i o čijoj puški govorimo te da bez toga ne možemo ni jedno proglasiti dobrim ili zlim.

„A tko donosi tu konačnu odluku?” pitao je.

„Bog?” rekao sam.

„Mislim ovdje, na zemlji”, rekao je.

„Ne znani”, rekao sam.

„Slikari - i pripovjedači, kao i pjesnici i dramatičari i povjesničari”, rekao je. „Oni su suci tog Vrhovnog suda dobra i zla, čiji sam ja već sada član, a ti ćeš to jednoga dana možda postati!”

Koji umišljaj ćudoredne nadmoći!

Da, sad kad razmišljam o tome, možda je najplemenitija stvar koju su apstraktni ekspresionisti učinili, s obzirom da su iskrivljene povijesne lekcije prouzročile toliko bezumnih krvoprolića, to što su odbili biti suci toga Vrhovnog suda!

* * *

Dan Gregory držao me toliko dugo uza se jer sam bio ropski uslužan i jer mu je trebalo društvo - većinu svojih slavni prijatelja rastjerao je zlovoljom i bijesnim ispadima kad god bi se razgovaralo o politici. Kad sam Gregoryju rekao tu prvu večer da sam čuo slavni glas W C. Fieldsa s vrha stuba, odgovorio je da Fields više nikad neće biti dobrodošao u ovoj kući, a ni Al Jolson ni itko drugi tko je te večeri pio njegova pića i jeo njegovu hranu.

„Oni jednostavno ne razumiju, ne žele razumjeti!” rekao je.

„Ne, gospodine”, rekao sam.

Zatim je temu skrenuo na Marilee Kemp. Objasnio mi je kako je trapava, a da se još povrh toga napila i pala niza stube. Mislim da je do tog trenutka već i sam u to povjerovao. Lako mi je mogao

pokazati stube niz koje je pala, jer sam baš stajao na njihovu vrhu. Ali nije. Vjerovao je da je dovoljno da znam kako je pala niz *neke* stube. Je li bilo važno koje?

Nastavio je govoriti o Marilee, ali joj ime više ni jednom nije izgovorio. Umjesto Marilee, rekao bi „žene“. „Žene vječno odbijaju preuzeti krivnju“, rekao je. „Kakve si god nevolje svalile na glavu, neće se smiriti dok ne nađu muškarca kojeg će okriviti. Je li tako?“

„Tako je“, odgovorio sam.

„Žene svijet shvaćaju na samo jedan način - a to je *osobno*“, rekao je. „Ni ne govoriš o njima, ni ne znaš da su u istoj prostoriji, a one ipak shvate sve što si rekao kao da se odnosi baš na njih. Jesi li to već uočio?“

„Da, gospodine“, rekao sam. Sad kad je to rekao, *zaista* mi se učinilo da sam to primijetio.

„Svako toliko umislit će si da razumiju što radiš bolje nego ti sam“, rekao je. „Tada ih moraš gurnuti od sebe inače će sve pokvariti! One imaju svoje zadatke, a mi svoje. Mi se nikad ne petljamo u njihove poslove, a one se petljaju u naše kad god stignu. Hoćeš jedan koristan savjet?“

„Da, gospodine“, rekao sam.

„Nikad nemoj petljati sa ženom koja bi radije bila muškarac“, rekao je. „To samo znači da nikad neće raditi što bi svaka žena morala - što opet znači da ćeš ti morati raditi što muškarac mora, a i što bi žena morala. Razumiješ što ti pričam?“

„Da, gospodine, razumijem“, rekao sam.

Rekao je da ni jedna žena ne može uspjeti ni na polju umjetnosti, ni znanosti, ni politike, ni industrije, jer je njen osnovni zadatak radati djecu, podržavati muškarca i održavati kućanstvo. Pozvao me da iskušam tu tvrdnju tako da pokušam navesti, ako mogu, deset žena koje su bile uspješne i u čemu osim u domaćinstvu.

Danas mislim da bih ih mogao nabrojati desetak, ali tada sam se sjetio samo Ivane Orleanske.

„Ivana Orleanska“, rekao je, „bila je dvospolac!“

18

Ne znam kako se ovo uklapa u cijelu priču, niti uklapa li se uopće. U svakom slučaju, radi se o najbanalnije zamislivoj fusnoti u čitavoj povijesti apstraktnog ekspresionizma, ali evo je.

Kuharica koja mi je s negodovanjem poslužila moj prvi obrok u New Yorku, ona što je neprekidno zapitkivala: „Što je dalje na redu? Što je dalje na redu?“, umrla je dva tjedna nakon mog dolaska. U konačnici smrt je bila na redu: srušila se u ljekarnici *Turtle Bay Chemist*, dvije ulice niže.

Ali u čemu je stvar? Pogrebnik je otkrio da nije bila samo žena, ali ni samo muškarac. Na neki je način bila i jedno i drugo. Bila je dvospolac.

Još banalnija natuknica: po hitnom će je postupku na mjestu Gregoryjeve kuharice zamijeniti Sam Wu, kineski perač rublja.

* * *

Marilee je stigla kući u invalidskim kolicima dva dana nakon mog dolaska. Dan Gregory nije sišao pozdraviti je. Vjerojatno ne bi prekinuo s radom ni da je izbio požar. U istom je stanju bio i moj otac dok je izrađivao kaubojske čizme i Terry Kitchen sa špricaljkom i Jackson Pollock dok je prskao boju po platnu na podu - dok su stvarali, ostatak bi svijeta izbljedio u izmaglici.

I sam ću biti takav nakon rata, to će mi upropastiti prvi brak i poništiti odluku da budem dobar otac. Bilo mi se teško prilagoditi civilnom društvu, ali onda sam otkrio nešto jednako moćno i jednako neodgovorno kao pucanje heroinom - dok bih jednom jedinom bojom premazivao golemo platno, ostatak bi svijeta izbljedio u izmaglici.

* * *

Gregory je bio potpuno obuzet svojim radom dvanaest-trinaest sati dnevno, što znači da moje šegrtovanje nije bilo posebno zahtjevno. Niti je za mene imao posla niti je bio spreman tratiti vrijeme na izmišljanje zadataka. Naredio mi je da nacrtam njegov atelje, ali čim se vratio svome poslu, mislim da je na to posve zaboravio.

* * *

Jesam li uspio napraviti crtež njegov ateljea koji se ni po čemu nije razlikovao od fotografije? Jesam, itekako jesam.

Premda sam ja bio jedina osoba koju je bilo briga hoću li uopće *pokušati* izvesti to čudo ili ne. Nisam bio dostojan njegove pažnje,

nisam bio genije, nisam bio ništa od onoga što je on kao Gregorjan postao Beskudnjikovu, prijetnja ili sin ili nešto treće, kao da sam u najbolju ruku bio kuhar kome treba reći što da pripravi za večeru.

Bilo što! Bilo što! Goveđe pečenje! Nacrtaj atelje! Baš me briga! Brokulu!

Nema problema. *Pokazat* ću ja njemu.

I jesam.

* * *

Tako da si je Fred Jones, Gregoryjev pravi asistent i avijatičar iz Prvog svjetskog rata, uzeo za zadatak pronaći za mene posla. Fred me učinio kurirom, što mora da je zadalo gadan udarac kurirskoj službi kojom se do tada koristio. Vjerojatno je netko kome je očajnički trebao posao, bilo kakav posao, izbačen iz službe nakon što mi je Fred prvi put uručio pregršt karata za podzemnu i kartu New Yorka.

Uz to mi je zadao da popišem sve vrijedne predmete u Gregoryjevu ateljeu.

„Neće li to ometati gosp. Gregoryja u radu?” pitao sam.

A on je odgovorio: „Ne bi primijetio ni da ga prepiliš u struku pjevajući američku himnu, samo mu se kloni očiju i ruku.”

* * *

Tako sam se našao gore u ateljeu, svega par koraka od Gregoryja, unoseći u poslovnu knjigu njegovu opsežnu zbirku bajuneta - u trenutku kad je Marilee stigla kući. U sjećanju su mi ostale urezane te oštrice koje su se učvršćivale na puške, i to kako su mi se činile nabijenima crnom magijom. Jedna je izgledala kao naoštreni držač za zavjesu. Druga je u presjeku bila trokutasta tako da se rana koju bi nanijela nije mogla zatvoriti i spriječiti prosipanje krvi i utrobe. Treća je bila nazubljena - pretpostavljam zato da bi prerezala i kost. Sjećam se da sam razmišljao kako je rat toliko gadan da se napokon, hvala Bogu, nitko više neće dati navesti romantičnim slikama, pripovijetkama i povijesnim spisima da ponovno stupajući pođe u boj.

Danas, naravno, u svakoj trgovini s igračkama možete kupiti strojnicu s plastičnom bajunetom za svojeg klinca.

* * *

Zvuci Marileeninog povratka kući dolebdjeli su odozdo. Čak ni ja, njen veliki dužnik, nisam je sišao dočekati. Čini se da su kuharica i moja prva žena imale pravo, oduvijek sam bio sumnjičav prema ženama. Circe Berman je jutros za doručkom rekla da je to možda zato što sam majčinu smrt doživio kao izdaju.

Možda.

Kako god, morala je poslati po mene, a ja sam se ponio posve formalno. Nisam znao da ju je Gregory skoro ubio zbog slikarskog pribora koji mi je slala. Sve da sam i znao, možda bih svejedno bio hladan.

Jedan od razloga moje suzdržljivosti bez sumnje je ležao u mojoj svijesti o vlastitoj neuglednosti, nemoći i neiskustvu. Nisam je bio vrijedan, jer bila je lijepa poput Madeleine Carroll, najkrasnije od svih filmskih diva.

Moram priznati da se i ona se držala hladno i ukočeno, vjerojatno formalnošću odgovarajući na formalnost. Ali moguće je i da je još nešto bilo u pitanju: željela je jasno pokazati i meni, i Fredu, i Gregoryju, i dvospolnoj kuharici, i svima ostalima da nije učinila sve da me se dovede sa zapadne obale radi nekakvog hopa-cupa.

Da se samo mogu vratiti u taj trenutak vremeplovom, kakvu bih joj nevjerojatnu budućnost prorekao:

„Bit ćeš lijepa kao i sada, ali mnogo, mnogo mudrija, kad se ponovno sretnemo u Firenci nakon Drugog svjetskog rata. Kakav će to za tebe biti rat!

Ti i Fred i Gregory bili ste se preselili u Italiju, a Fred i Gregory poginuli su u bitci kod Sidi Barrane - u Egiptu. Tada si osvojila srce Mussolinijeva ministra kulture zvanog Bruno, odnosno grof Portomaggiore, oksfordskog đaka i jednog od najvećih zemljoposjednika u Italiji. Ali i čelnika britanske špijunske službe u Italiji tokom čitava rata.”

* * *

Usput budi rečeno, kad sam je nakon rata posjetio u njenoj palači, pokazala mi je sliku koju joj je darovao gradonačelnik Florence. Prikazivala je smrt njezina pokojnog muža pred fašističkim streljačkim vodom potkraj rata.

Bila je komercijalni kič kakav je i Dan Gregory radio i za koji sam i ja sam bio i ostao više nego sposoban.

* * *

Kako je vidjela svoj položaj u svijetu 1933., usred Velike krize, pokazalo se za naše rasprave o *Lutkinjoj kući*, drami Henrika Ibsena. Upravo je bilo izašlo novo školsko izdanje s Gregoryjevim ilustracijama tako da smo ga oboje pročitali i potom raspravili.

Najupečatljivija Gregoryjeva ilustracija odnosila se na sam svršetak drame, kad glavni lik, Nora, na glavna vrata izlazi iz svog udobnog doma napuštajući svog buržuskog muža, djecu i poslugu, objavivši kako prvo mora otkriti tko je u stvarnome svijetu da bi mogla postati snažnom majkom i suprugom.

* * *

Tako drama *završava*. Nora više neće dopustiti da bude omalovažavana kao neupućeno i bespomoćno dijete.

A Marilee je na to rekla: „Tako drama *počinje*, ako se mene pita. Nikada ne saznamo kako je preživjela. Kakav je uopće posao mogla žena dobiti u ono doba? Nora je neobrazovana i ne zna ništa raditi. Nije imala ni novca za hranu ili smještaj.”

* * *

Radilo se, naravno, o tome da je i Marilee bila u istom položaju. S onu stranu vrata Gregoryjeve savršeno udobne kuće nije je čekalo ništa osim gladi i poniženja, koliko god se on opako ponašao prema njoj.

Nekoliko dana poslije obavijestila me da je našla rješenje. „Svršetak je lažan!” rekla je oduševljena sama sobom. „Ibsen ga je samo prilijepio kako bi se publika *sretna* razišla kućama. Nije imao hrabrosti reći im što se zaista dogodilo i što ostatak drame jasno najavljuje kao nužnost.”

„Nužnost?” pitao sam.

„Ona mora počinuti samoubojstvo”, rekla je Marilee. „I to istog trenu - baciti se pod tramvaj ili nešto i prije nego što se zastor spusti. *To* je prava drama! Nitko je nikada nije vidio, ali *to* je prava drama!”

* * *

Niz mojih prijatelja počinilo je samoubojstvo, ali ja u tome nikada nisam vidio dramatsku nužnost kakvu je Marilee prepoznala u Ibsenovu komadu. To što tu nužnost ne vidim vjerojatno je samo još jedan dokaz ispraznosti mojeg života u svijetu ozbiljne umjetnosti.

Da nabrojim samo moje prijatelje *slikare* koji su se ubili, a svi odreda imali su uspješne umjetničke karijere ili će uskoro imati:

Arshile Gorky objesio se 1948. Jackson Pollock pijan je autom sletio s prazne ceste i zabio se u drvo 1956. Ubrzo zatim mene je napustila moja prva žena s djecom. Tri tjedna nakon toga Terry Kitchen stavio je pištolj u usta i opalio.

Dok smo još svi živjeli u centru New Yorka, Pollock, Kitchen i ja, sva trojica teške pijandure, u birtiji Cedar Tavern bili smo poznati kao „tri mušketira“.

Kviz-pitanje: koliko je mušketira danas živo? Odgovor: ja.

Da, a Mark Rothko, koji je u rezervi i tako uvijek imao dovoljno tableta za spavanje da ubiju slona, razrezao se nožem 1970.

Kakav zaključak mogu izvući iz ovih jezovitih iskaza krajnjeg nezadovoljstva? Samo ovaj: neki su ljudi mnogo zahtjevniji od drugih, a Marilee i ja spadamo među „druge“.

Marilee je o Nori iz *Lutkine kuće* rekla sljedeće: „Trebala je ostati doma i izvući iz toga što se izvući dalo.“

19

Na vjeri počiva gotovo sav svemir, bila ona temeljena na istini ili ne, a ja sam u ono doba vjerovao da se sperma zdravih muškaraca, ako nije izbačena, pretvara u tvari koje muškarca čine vitalnim, dobro raspoloženim, hrabrim i kreativnim. Dan Gregory dijelio je moje uvjerenje, kao i moj otac, kao i vojska Sjedinjenih Država, mali američki izviđači i Ernest Hemingway. Tako da sam se prepuštao erotskim sanjarijama o vođenju ljubavi s Marilee, nekad bih se čak i pravio da joj udvaram, ali samo zato da bi proizveo više sperme koju će moj organizam preraditi u blagotvorne spojeve.

Znao sam dugo trljati stopala o tepih, a zatim naelektriziranim vršcima prstiju neočekivano stresti Marilee - taknuvši joj vrat ili obraz ili ruku. Kakva je to bila pornografija!

Katkad bih je čak uspio nagovoriti da se iskrade sa mnom i učini nešto što bi Gregoryja razbjesnilo preko svake mjere kad bi saznao, a to je da ode u Muzej moderne umjetnosti.

Pa ipak na njenoj erotskoj ljestvici nisam imao nikakve šanse napredovati iznad čina napasnika ili igračke. Nije bila samo stvar u tome što je voljela Gregoryja, već i u tome što nam je on oboma uvelike olakšavao život za vrijeme Velike krize. Prioriteti su ipak prioriteti.

U međuvremenu smo se pak nevino izlagali utjecaju vrhunskog zavodnika pred čijim smo čarima bili posve nezaštićeni. Kad smo spoznali koliko smo mu daleko dopustili da nas odvede, već je za oboje bilo prekasno da se pokušamo isplesti.

Možete li pogoditi o kome ili o čemu se radi?

O Muzeju moderne umjetnosti.

* * *

Moji uspjesi kao da su išli u prilog tezi da se neiskorištena sperma pretvara u kozmičke vitamine. Obavljajući Gregoryjeve poslice, ubrzo sam postao vješt poput štakora u kanalizaciji u pronalaženju najkraćeg puta od bilo kojeg do bilo kojeg mjesta na otočnom Manhattanu. Rječnik sam upeterostručio naučivši ime i funkciju svakog važnog dijela svih vrsta organizama i predmeta. Ali moje najuzbudljivije dostignuće ipak je bilo ovo: dovršio sam nevjerojatno detaljnu sliku Gregoryjeva ateljea u samo šest mjeseci!

Kost je bila kost, krzno je bilo krzno, dlaka je bila dlaka, prašina je bila prašina, čađa je bila čađa, vuna je bila vuna, pamuk je bio pamuk, lješnjak je bio lješnjak, hrastovina je bila hrastovina, konjska je guzica bila konjska guzica, kravlja je guzica bila kravlja guzica, željezo je bilo željezo, čelik je bio čelik, staro je bilo staro, a novo je bilo novo.

Da, a voda koja je kapala s krovnog prozora na mojoj slici ne samo da je bila najmokrija voda koju ste ikad vidjeli nego i u svakoj kapi, ako ste je pogledali povećalom, mogli ste vidjeti čitav prokleti atelje! Nije loše! Nije loše!

* * *

Ideja mi upravo pala s neba ravno u domišljatost: nije li upravo drevno i gotovo univerzalno vjerovanje da se sperma u organizmu može preraditi u plemenita djela moglo nadahnuti Einsteinovu neobično sličnu formulu: E jednako MC na kvadrat?

* * *

„Nije loše, nije loše”, rekao je Dan Gregory gledajući moju sliku, a ja sam zamišljao kako mora da se osjeća kao Robinson Crusoe u trenutku kad shvati da njegov otočić nije više samo njegov. Sad će se morati nositi sa mnom.

Ali tada je dodao: „Pa ipak, *nije loše* tek je drugi način da se kaže *kakvo razočaranje* ili nešto gore, ne misliš li? ”

I prije nego što sam se stigao domisliti odgovoru, položio je sliku na zažarene ugarke u kaminu na kojem su stajale lubanje. Šest mjeseci napornoga rada u trenu je izletjelo kroz dimnjak.

Zapitao sam, gušeći se, potpuno zgranut: „Što nije *valjalo*?”

„Nije imalo duše”, samodopadno je odvratio.

Našao sam se u kandžama novog carskog gravera Beskudnjikova!

* * *

Znao sam što ga je zasmetalo i taj prigovor nije smiješan baš zato što ga je on izrekao. Njegove slike zračile su čitavim spektrom njegove ljubavi, mržnje i neutralnosti, koliko god se taj spektar danas činio zastarjelim. Da posjetim privatni muzej u Lubbocku, u Teksasu, gdje je mnoštvo njegovih radova u trajnom postavu, te bi mi slike pred očima stvorile neku vrstu holograma Dana Gregoryja. Mogao bih kroz njega provući ruku, ali bi to ipak bio Dan Gregory u tri dimenzije. On živi!

S druge strane kad bih ja, ne daj Bože, umro, i kad bi neki čudotvorac povratio svaku moju sliku, od one koju je Gregory pretvorio u prah i pepeo do posljednje koju ću napraviti, i kad bi sve te slike objesili u kupolu kako bi duše svih njih sabili u istu žarišnu točku, i kad bi moja majka i sve žene koje su se klele da me vole, što znači Marilee, Dorothy i Edith, satima stajale u toj žarišnoj točki, zajedno s mojim najboljim prijateljem Terryjem Kitchenom - nikoga od njih ništa osim slučaja ne bi potaklo na razmišljanje o meni. Ni u samom se žarištu ne bi našao ni tračak njihova voljenog pokojnika Raba Karabekiana, ni ikakve druge duhovne energije!

Kakav eksperiment!

* * *

Ma dobro, znam da sam malo prije popljuvao Gregoryjeva djela, da sam ga nazvao stručnjakom za prepariranje i da sam rekao kako je uspijevaio naslikati samo izdvojene trenutke, ali ne i prolaznost života i tako dalje. Ali on je bez sumnje bio bolji slikar nego što bih ja mogao i sanjati da postanem. Nitko nije uspijevaio prikazati trenutak uzbuđenja u očima punjene životinje, tako reći, kao Dan Gregory.

* * *

Circe Berman upravo me pitala kako razlikovati dobru sliku od loše.

Rekao sam joj da je najbolji odgovor na to pitanje koji sam ikad čuo, iako nesavršen, dao slikar Syd Solomon, čovjek mojih godina koji ljetuje nedaleko odavde. Čuo sam kako to kaže jednoj ljepotici na zabavi prije nekih petnaest godina. Gledala ga je razrogačenih očiju stojeći na vršcima prstiju! Baš je od njega sve željela naučiti o umjetnosti.

„Kako da razlikuješ dobru sliku od loše?” rekao je. Bio je sin mađarskog dresera konja. Imao je upečatljive duge zavinute brkove.

„Sve što moraš učiniti, draga”, rekao je, „jest pogledati milijun slika i nikada se nećeš prevariti.”

Baš tako! Baš tako!

* * *

Vratimo se u sadašnjost.

Moram vam ispričati što se dogodilo jučer poslijepodne kad sam primio prve posjetitelje koji su došli razgledati moju zbirku otkad je predvorje, da upotrijebim dekoraterkin termin - „preuređeno”. Mladić iz Ministarstva vanjskih poslova dopratio je tri pisca iz Sovjetskog

saveza, jednog iz Tallina u Estoniji, odakle su stigli preci gđe. Berman koji su se tamo naselili nakon Edena, naravno, i dvojicu iz Moskve, Gregoryjeva rodnog grada. Mali svijet. Nisu govorili engleski, ali njihov je vodič bio spretan prevodilac.

Pri ulasku nisu komentirali predvorje, a apstraktni ekspresionizam primili su s istančanim razumijevanjem, za razliku od mnogih drugih posjetilaca iz SSSR-a. Na odlasku ipak nisu izdržali da me ne pitaju zašto u predvorju držim tako neukusne slike.

Održao sam im predavanje kakvo je meni održala Circe Berman o užasima koji se spremaju ovoj djeci i skoro ih rasplakao. Posramili su se. Nisu se prestajali ispričavati za nerazumijevanje prave važnosti ovih kromolitografija te su se jednoglasno složili da su, sad kad sam im ih objasnio, ovo svakako najvažnije slike u kući. A zatim su obišli sliku po sliku jadikujući nad nedaćama koje će svaka od tih djevojčica morati pretrpjeti. Većinu toga nisu mi preveli, ali shvatio sam da spominju rak, rat i slično.

Bili su oduševljeni mnome i nisu me prestajali grliti.

Nikad se prije posjetitelji nisu opraštali tako srdačno! Obično ne znaju ni što bi rekli.

Nešto su mi dovikivali s prilaza srdačno se smiješeći i odmahujući glavama. Morao sam pitati čovjeka iz Ministarstva što govore, a on je preveo: „Bez novih ratova, bez novih ratova.”

20

Vratimo se u prošlost.

Kad je spalio moju sliku, zašto se prema Gregoryju nisam ponio kako se on bio ponio prema Beskudnjikovu? Zašto mu se nisam nasmijao u lice, izašao i našao bolji posao? Ponajprije, do tada sam o komercijalnoj umjetnosti naučio dovoljno da znam kako crtača poput mene ima na bacanje i da svi odreda skapavaju od gladi.

Pomislite čega bih se sve odrekao: vlastite sobe, tri poštena obroka dnevno, zabavnih poslova po čitavu gradu, mnogo vremena za igru s prelijepom Marilee.

Bio bih budala da sam dopustio samopoštovanju da mi stane na put sreći!

* * *

Igrom slučaja, nakon smrti dvospolne kuharice Sam Wu, perać rublja, zatražio je taj posao i dobio ga. Odlično je spremao jela dobre stare američke kuhinje, ali i kineske specijalitete, a Danu Gregoryju nastavio je služiti kao model za mrkog kralja zločinaca Fu Mančua!

* * *

Vratimo se u sadašnjost.

Circe Berman mi je danas za doručkom predložila da ponovno počnem slikati, ako mi je to nekad pričinjavalo takvo zadovoljstvo.

Moja draga supruga Edith jednom mi je predložila isto, tako da sam odgovorio gdi. Berman isto što i Edith: „Do kraja sam uživio potrebu da sam sebe ne shvaćam ozbiljno.”

Pitala me koji mi je vid posla najviše godio dok sam bio profesionalni slikar - postavljanje prve samostalne izložbe, skupo prodana slika, druženje s drugim slikarima, pohvale, kritike, ili što?

„O tome smo dosta raspravljali u ono vrijeme”, rekao sam. „Na kraju smo se složili da kad bi svakog od nas stavili u vlastitu raketu sa slikarskim priborom i lansirah svakog zasebno u svemir, ne bi nam oduzeli ono što nam je u slikarstvu najdraže, a to je nanošenje boje na platno.”

Bio je red na meni da je pitam što pisci smatraju vrhuncem svog zvanja - dobru kritiku, velik predujam, prodaju knjige filmašima ili vidjeti nekoga da čita tvoju knjigu, ili što?

Odvratila je da bi i ona bila sretna u kapsuli u svemiru ako bi sa sobom imala dovršen, korigiran rukopis i nekoga iz svoje izdavačke

kuće.

„Ne razumijem”, rekao sam.

„Za mene je orgazmičan trenutak kad izdavaču predajem rukopis i kažem: ‘Uzmi! Ja sam gotova s ovim i ne želim to više nikada vidjeti’”, rekla je.

* * *

Vratimo se u prošlost.

Marilee Kemp nije jedina bila zarobljena poput Nore u *Lutkinjoj kući* prije nego što je Nora izletjela kao čep s boce pjenušca. Bio sam i ja. A onda sam shvatio, bio je i Fred Jones. Iako sav zgodan i dostojanstven i naočigled počašćen što može biti na usluzi tako velikom umjetniku kao što je Dan Gregory - i on je bio Nora.

Ništa što je uslijedilo nije moglo nadmašiti zadovoljstvo koje je osjetio u Prvome svjetskom ratu u kojem je otkrio da ima dara za upravljanje drndavim letećim zmajevima, zapravo postoljima za strojnice.

Prvi put kad je taknuo upravljačku ručicu aviona, mora da se osjetio kao Terry Kitchen u trenutku kad je stegnuo špricaljku u ruci. Mora da se osjećao kao Kitchen i kad bi zapucao iz strojnice u veliko plavetnilo, a zatim vidio avion pred sobom kako iscrtava za sobom spiralu dima i vatre - i daleko pod njim nestaje u vatrometu.

Kakva ljepota! Neočekivana i čista! Tako dostupna!

Fred Jones mi je jednom prilikom rekao kako u životu ne očekuje vidjeti ljepši prizor od tragova dima koje ostavljaju avioni i promatrački baloni u padu. Meni se sad njegov ushit nad lukovima i zavojnicama i mrljama u atmosferi čini usporedivim s onim što je Jackson Pollock osjećao dok je promatrao oblike koje je boja što ju je isprskao stvarala na platnu prostrtom na podu ateljea.

Neizmjerne li sreće!

Samo što je Pollocku nedostajao najuspješniji mamac za gomile - ljudska žrtva.

* * *

Poanta moje priče o Fredu Jonesu je sljedeća: on je pronašao dom u zrakoplovstvu, baš kao što sam ja pronašao svoj u vodu inženjerije.

A zatim su ga izbacili iz istog razloga kao i mene: negdje je zametnuo oko.

Tako da ipak ima nešto što bih mogao reći sebi kao mladiću, nešto što bi me zapanjilo, kad bih se mogao vratiti vremeplovom u doba Velike krize: „Psst - ti mali armenski klinac s nosom u oblacima. Da, ti. Čini ti se da je Fred Jones istodobno smiješan i jadan? I ti ćeš biti takav jednoga dana: jednooki stari vojnik u strahu od žena i netaleantiran za civilni život.”

Znao sam se pitati kakav je osjećaj imati jedno oko umjesto dva pa sam eksperimentirao pokrivši jedno oko dlanom. Svijet gledan jednim okom nije se činio osiromašenim. A ni danas ne mislim da je imati jedno oko posebno ozbiljan hendikep.

Nije prošao ni čitav sat od kad smo se upoznali, a Circe Berman već me pitala za moje oko. Nije joj problem bilo koga bilo što pitati u bilo koje vrijeme.

„Nije to ništa”, rekao sam.

* * *

Prisjećam se sada Dana Gregoryja i moram reći da je doista izgledao kao, da citiram W C. Fieldsa, „patuljasti Arapaho Indijanac”, a sjećam se i Marilee i Freda Jonesa kako su poslušno skakali na svaki njegov mig. Zamišljam kako bi poslužili kao savršeni modeli za gregorijevsku ilustraciju priče o rimskome imperatoru koji za sobom vuče dvoje plavookih i plavokosih germanskih zarobljenika.

Zanimljivo je da je Fred, a ne Marilee, bio zarobljenik kojim se Gregory volio hvaliti u javnosti. Freda je vodio na zabave i u lov na lisice u Virginiju i na krstarenja na svojoj jahti *Ararat*.

Neću to ni pokušati objasniti, samo mogu reći da su obojica bili muškarci koji preferiraju muško društvo. A ne homoseksualci.

Kako god bilo, Gregoryju nije smetalo što Marilee i ja odlazimo na duge šetnje po Manhattanu dok su se prolaznici osvrtali jednom, dvaput, triput, četvrti put ne bi li je još jednom pogledali. Vjerojatno su se i pitali čime je netko poput mene, tko joj očigledno nije bio rođak, zaslužio društvo takve ljepotice.

„Misle da smo zaljubljeni”, rekao sam joj jednoga dana na šetnji.

A ona je odvratila: „U pravu su.”

„Znaš na što mislim”, rekao sam.

„A što ti uopće zamišljaš da ljubav jest?” pitala me.

„Mislim da ne znam”, rekao sam.

„Znaš za najbolji dio...”, rekla je, „za ovakve šetnje i osjećaj da je sve u najboljem redu. Sve i kada bi propustio ostatak, ja te sigurno ne bih žalila.”

Tako smo otišli u Muzej moderne umjetnosti po valjda petnaesti put. Bio sam tada kod Gregoryja gotovo tri godine i tek što nisam navršio dvadesetu. Nisam više bio slikarska nada. Bio sam zaposlenik jednog slikara sretan da imam ikakav posao. Strašno puno ljudi trpjelo je kojekakve poslove čekajući da Velika kriza prestane kako bi se pravi život mogao nastaviti. Ali morat ćemo preživjeti još jedan svjetski rat prije nego što se *pravi* život bude nastavio.

Zar to nije sjajno? Sad živimo prave živote.

* * *

Ali moram vam reći da je život opako nalikovao na pravi već 1936., kad je Dan Gregory ulovio mene i Marilee kako izlazimo iz Muzeja moderne umjetnosti.

21

Dan Gregory ulovio je Marilee i mene kako izlazimo iz Muzeja moderne umjetnosti dok je parada u čast sv. Patricka tutnjila i drečala sjeverno od Pete avenije, pola ulice dalje. Zbog parade Gregoryjev je automobil, kabriolet Cord, najljepše prijevozno sredstvo ikad proizvedeno u Americi, zapeo u prometu pred samim Muzejom moderne umjetnosti. Gregory je sjedio u svom dvosjedu, krova spuštenu, dok je Fred Jones, avijatičar iz Prvog svjetskog rata, bio za volanom.

Što je Fred Jones radio sa svojom spermom nikada neću saznati. Da moram nagađati, rekao bih da ju je čuvao kao i ja. Imao je taj *pogled* u očima sjedeći za volanom božanskog automobila, ali jebeš Freda. Njemu će još prilično dugo biti dobro, dok ga ne upucaju u Egiptu - dok ću ja svakog časa skliznuti u stvarni svijet, bio ja spreman ili ne, u kojem ću morati pokušati stajati na vlastitim nogama!

Svi su imali nešto zeleno na sebi! Tada su, kao i danas, čak i crnci i istočnjaci i hasidski Zidovi nosili nešto zeleno da ne izazovu svađu s rimokatoličkim Ircima. Marilee i Dan Gregory i ja i Fred Jones bili smo u zelenom. U Gregoryjevoj kuhinji Sam Wu je bio u zelenom.

Gregory je upro u nas prstom. Tresao se od bijesa. „Ulovio sam vas!” izderao se. „Ni makac! Sad ćemo razgovarati!”

Iskočio je preko vrata automobila, progurao se kroz mnoštvo i ustobočio pred nama raskrečenih nogu i stegnutih pesnica. Često je znao tresnuti Marilee, ali mene zaista nikada nije udario. Čudno, ali mene nitko nikada nije udario. Nitko me *nikada* nije udario.

Seks je bio uzrok našeg uzbuđenja: mladost suprotstavljena starosti, bogatstvo i moć suprotstavljene fizičkoj privlačnosti, ukradeni trenuci nedopuštene zabave i tako dalje - ali Gregory je spominjao samo zahvalnost, lojalnost i suvremenu umjetnost.

A što se tiče stvarne suvremenosti slika u muzeju, većina djela bila je naslikana prije Prvog svjetskog rata, prije nego što smo se Marilee i ja rodili! Tadašnji je svijet sporo prihvaćao promjene u stilu slikanja. Danas se, naravno, *svaka* novina *odmah* proglašava remek-djelom!

* * *

„Paraziti! Nezahvalnici! Razmažena dječurlijo!” bjesnio je Gregory. „Od vas je vaš brižni tata tražio samo jedan dokaz privrženosti:

‘Nikada ne idite u Muzej moderne umjetnosti’.”

Sumnjam da je mnogo ljudi koji su ga čuli uopće znalo da stojimo pred muzejom. Vjerojatno su mislili da nas je uhvatio pri izlasku iz hotela ili stambene zgrade - od nekud gdje ima kreveta za ljubavnike. Ako su ga doslovno shvatili kad se nazvao „taticom”, morali su zaključiti da je *moj* otac, a ne njen, toliko smo bili nalik.

„To je bio simbol!” rekao je. „Zar ne shvaćate? Tako ste pokazivali da ste na mojoj strani, a ne na njihovoj. Ne plaši me što gledate to smeće unutra. Bili ste dio moje bande i ponosili se time.” Sav uspuhan, odmahivao je glavom. „Zato sam vam uputio vrlo jednostavnu, nezahtjevnu molbu koju ste mi s lakoćom mogli ispuniti: ‘Klonite se Muzeja moderne umjetnosti’.”

* * *

Marilee i ja bili smo tako zapanjeni ovakvim sučeljavanjem da smo se možda i nastavili držati za ruke. Bili smo izašli skakućući i držeći se za ruke kao Ivica i Marica. Vjerojatno smo se i nastavili držati za ruke - kao Ivica i Marica.

Tek mi je sad jasno da nas je Gregory ulovio u trenutku kad smo se prešutno dogovorili da ćemo to poslijepodne voditi ljubav. Sada mi se čini da smo bili posve izmakli kontroli i da bismo vodili ljubav sve i da nismo naletjeli na njega. Svaki prijašnji put kad bih pripovijedao ovu priču, naglašavao sam kako vođenja ljubavi ne bi bilo da nije bilo ovog sučeljavanja.

Netočno.

* * *

„*Fućka* mi se koje slike gledate”, rekao je. „Tražio sam jedino da se ne klanjate instituciji koja drži da je muljanje i mrljanje i mazanje i packanje i pljuvanje i bljuvanje luđaka, degenerika i šarlatana veliko blago kojemu bismo se svi trebali diviti!”

Prizvavši u sjećanje što nam je rekao toga dana, bio sam dirnut kako je brižljivo izbjegavao, kao i većina razjarenih mužjaka onoga doba kad bi se našli u miješanom društvu, upotrijebiti riječi koje bi mogle zgranuti žene i djecu, kao *sranje* ili *jebanje*.

Circe Berman tvrdi da je uvođenje nekad tabuiziranih izraza u svakodnevni govor dobra stvar jer omogućuje ženama i djeci da bez srama govore o vlastitim tijelima te se pametnije brinu za sebe.

Rekao sam joj: „Moguće. Ne čini li ti se ipak da je sva ta neuvijenost izraza dovela do rasapa rječitosti?” Podsjetio sam je kako kuharičina kćer ima običaj nazivati svakoga tko joj se iz ma kojeg razloga ne dopada *šupčinom*. I dodao: „Nikada od Celeste nisam čuo promišljeno izlaganje o propustima dotične osobe koji su je potakli na upotrebu tog generičkog nadimka.”

* * *

„Među svim mogućim načinima da me povrijedite”, nastavio je Gregory tim svojim britanskim naglaskom, „niste mogli izabrati okrutniji. Tebe sam prigrlio kao sina”, rekao mi je, „a tebe kao kćer”, rekao je Marilee, „a ovako mi vraćate. To što ste ušli unutra nije najteža uvreda. Ne, nije to. Nego koliko *ste sretni* izašli! Pa što je ta sreća ako ne poruga upućena meni i svakome tko se ikada trudio s pažnjom upravljati kistom?”

Rekao je da će naložiti Fredu da ga odveze u City Island, gdje je jahta *Ararat* na suhom doku, te da će živjeti na brodu dok ga Fred ne obavijesti da smo se pokupili iz njegove kuće u Četrdeset osmoj ulici i da je uklonjen svaki dokaz da smo tamo ikada boravili.

„Nosite se!” rekao je. „Odlično je riješiti se odvratnoga smeća!” Majstor realizma bio je spreman na nevjerovatno nadrealne postupke! Spremao se useliti na jahtu od dvadeset i pet metara na suhom doku! Morat će ulaziti i izlaziti ljestvama, koristiti se lučkim zahodom i telefonom!

A sjetite se samo kakvo je bizarno ostvarenje njegov atelje, čisto priviđenje stvoreno uz velike troškove i još veći trud!

A kasnije će se dovesti u situaciju da njega i njegova prijatelja ubiju u talijanskim uniformama!

Sve vezano uz Dana Gregoryja, osim njegovih slika, predstavljalo je veći odmak od stvarnosti i zdrava razuma, nego najradikalnija djela moderne umjetnosti!

* * *

Novosti iz sadašnjosti. Pomno me ispitavši, Circe Berman je upravo otkrila da nikada nisam pročitao ni jednu cijelu knjigu Paula Slazingera, svog bivšeg najboljeg prijatelja.

Uspostavilo se da je ona pročitala sve do jedne otkad je ovdje. Ja ih sve *imam*. Stoje na počasnoj polici u knjižnici, na svaku se autor potpisao kod posveta koje svjedoče o tome kako smo Paul i ja bili

bliski svih ovih godina. Pročitao sam osvrte na svaku od njih tako da prilično dobro znam o čemu se rade.

Mislim da je Paul to znao iako to nikad nismo otvoreno raspravili. Ne mogu njegovo pisanje uzeti za ozbiljno kad znam koliko je lakouman u stvarnom životu. Kako da ozbiljno čitam njegova stajališta o ljubavi i mržnji i Bogu i čovjeku i o tome opravdava li cilj ikad sredstvo i tome slično? A što se tiče quid pro quo, ništa mu ne dugujem. Nikada me nije poštivao ni kao slikara ni kao sakupljača, niti mislim da je trebao.

Što nas je onda vezalo?

Osamljenost i teške rane iz Drugog svjetskog rata.

* * *

Circe Berman prekršila je zavjet šutnje u vezi skladišta za krumpir. U knjižnici je pronašla veliku knjigu slika, izlomljena hrpta i otrcanih stranica prekrivenih masnim otiscima prstiju iako je objavljena prije samo tri godine. U njoj je prikazana gotovo svaka uniforma kakvu su nosili obični vojnici, mornari i zrakoplovci u Drugom svjetskom ratu. Bez pardona pitala me ima li ta knjiga neke veze s onim što je u skladištu.

„Možda ima, možda nema”, odgovorio sam.

Ali odat ću vam tajnu: ima, ima.

* * *

Marilee i ja pokunjeno smo se odvukli kući iz Muzeja, poput išibane djece. Ali i smijali smo se svako malo, pali jedno drugome u naručaj pa se smijali i smijali. Pipali smo se cijelim putem kući i strašno se jedno drugome dopadali.

Zastali smo gledati tuču koja je izbila između dvojice bijelaca pred barom na Trećoj aveniji. Režali su na jeziku koji nismo razumjeli. Mogli su biti Makedonci, Baski ili stanovnici Frizijskih otoka ili nešto tako.

Marilee je lagano šepala i naginjala se nalijevo otkad ju je Armenac gurnuo niza stube. Ali sad ju je drugi Armenac grlio i njušio joj kosu s tolikom erekcijom da je mogao njome razbijati kokose. Volim misliti da smo bili muž i žena. I život može posvetiti neki odnos. Pretpostavljali smo da ćemo zajedno napustiti vrt u Edenu i da ćemo jedno drugome ostati odani u divljini, u dobru i u zlu.

Ne znam čemu smo se toliko smijali.

Da ponovim naše godine, meni je bilo skoro dvadeset, njoj dvadeset i devet. Čovjek kojem smo se spremali nabiti rogove, ili kako god to hoćete nazvati, imao je pedeset i tri godine, a živjet će još samo sedam godina. Pravi žutokljunac iz moje sadašnje perspektive-. Kako bi bilo divno imati još punih sedam godina pred sobom!

* * *

Možda smo se Marilee i ja toliko smijali jer smo se spremali učiniti zadnju stvar nakon jedenja, pijenja i spavanja za koju nas vlastita tijela obvezuju na ovome svijetu. Nije u tome bilo ništa osvetoljubivo, prkosno ili svetogrdno. Nismo to učinili ni u krevetu koji su ona i Gregory dijelili, ni u krevetu Freda Jonesa u susjednoj sobi, ni u besprijetkornoj gostinjskoj spavaonici u francuskom *empire* stilu, ni u ateljeu - pa čak ni u mom krevetu, iako nam je skoro sve stajalo na raspolaganju osim podruma, s obzirom da je Fu Manču u tom trenutku bio jedina osoba u čitavoj kući. Naše je bezumno vođenje ljubavi na neki način bilo preteča apstraktnom ekspresionizmu jer nije imalo veze ni sa čim izvan sebe samog.

Da, to me podsjeća na riječi kojima je slikar Jim Brooks objasnio kako njegove slike nastaju, kako nastaju slike čitavog apstraktnog ekspresionizma: „Napravim prvi potez kistom. Zatim platno mora obaviti barem pola posla.” Platno bi, ako bi sve išlo kako treba, nakon pravog poteza samo sugeriralo ili čak zahtijevalo idući potez. U Marileeninom i mojem slučaju prvi je potez kistom bio poljubac koji je pao čim smo za sobom zatvorili ulazna vrata, velik, mokar, vruć, urnebesno razmazan.

To ja zovem bojom!

* * *

Marileenino i moje platno, da se tako izrazim, zahtijevalo je još mokrih poljubaca i tango koji smo posrćući nezgrapno i lelujavu otplesali uz zavojito stubište i kroz blagovaonicu. Prevrnuli smo stolicu i vratili je na mjesto. Platno, obavljajući sav posao, ne samo pola, pogurnulo nas je kroz spremnicu srebrnine do neiskorištena spremišta od nekih šest kvadrata. Unutra je bio samo potrgani kauč koji je ostavio netko od prijašnjih vlasnika. Imalo je samo jedan prozorčić koji je gledao na sjever, na ogoljene vrhove stabala u vrtu.

Od toga nam trenutka platno više nije trebalo govoriti što nam je činiti da dovršimo svoje remek-djelo. To smo i učinili.

* * *

A ni meni nisu trebale upute starije žene o tome što mi je bilo činiti.

Pun pogodak, pa pogodak, pa opet pun pogodak!

Djelovalo je *retroaktivno!* Kao da sam to radio čitava života! A bilo je i prosperitetno! Ovo ću još bezbroj puta raditi u životu.

I jesam. Samo što nikad više nije bilo tako dobro.

Nikada više platno života, da tako kažem, neće meni i mojoj partnerici pomoći naslikati takvo remek-djelo seksualne umjetnosti.

Dakle Rabo Karabekian stvorio je barem jedno remek-djelo kao ljubavnik, koje je nužno nastalo u privatnome društvu i nestalo s lica zemlje brže nego slike koje su od mojega imena napravile fusnotu u povijesti umjetnosti. Zar nisam stvorio ništa što će me nadživjeti osim zloglasnog prvog braka i sinova i unuka?

Je li mi stalo?

Nije li svakome?

Jadan ja. Jadna većina ljudi s tako malo trajnih dobara koje mogu ostaviti za sobom!

* * *

Poslije rata kad sam Terryju Kitchenu spomenuo tri sata idealnog vođenja ljubavi s Marilee rekavši kako sam potom savršeno zadovoljno lebdio svemirom, rekao je ovo: „Doživio si neepifaniju.”

„Ne-što?” pitao sam.

„Sam sam došao do tog pojma”, rekao je. Tada je još bio laprdalo, a ne slikar, davno prije nego što sam mu kupio štrcaljku. Što se toga tiče, i sam sam bio laprdalo i priljepak u društvu slikara. Još sam namjeravao biti poslovan čovjek.

„S Bogom nije problem u tome što nam se tako rijetko objavljuje”, nastavio je. „S Bogom je problem u tome što i tebe i mene i sve druge drži za šiju gotovo *bez prestanka.*”

Rekao je da je baš proveo poslijepodne u Metropolitan muzeju u kojem se na većini slika Bog nekome obraća, Adamu i Evi ili Djevici Mariji ili raznim svecima na muci i tako dalje. „Takvi su trenutci rijetki, vjeruješ li slikarima - ali tko je još takav kreten da vjeruje slikarima?” rekao je i naručio još jedan dupli viski koji ću ja, bez sumnje, platiti.

„Takve trenutke uglavnom nazivaju ‘epifanijama’, a ja ti moram reći da su uobičajeniji od kućnih muha”, rekao je.

„Ma nisu valjda”, rekao sam. Mislim da je i Pollock prisustvovao ovom razgovoru, iako on, Kitchen i ja još nismo bili prozvani „trima mušketirima”. Pollock je bio pravi slikar, pa gotovo nikad nije govorio. Kad Terry Kitchen postane pravi slikar, ni on gotovo nikad neće govoriti.

„‘Zadovoljno si lebdio svemirom’, je li?” rekao mi je Kitchen. „To je savršen opis neepifanije, najrjeđeg od svih trenutaka, kad ti Bog Svemogući ispusti šiju i ostavi te da neko vrijeme budeš samo čovjek. Koliko je taj osjećaj potrajao?”

„Ma - nekih pola sata”, rekao sam.

Zavalio se u stolici i s dubokim zadovoljstvom rekao: „Eto vidiš.”

* * *

Moguće je da je to bilo isto ono poslijepodne kad sam kao atelje za nas dvojicu unajmio od jednog fotografa stan u potkrovlju zgrade na Union Squareu. Takav je prostor bio nevjerovatno jeftin u ono doba. Umjetnik si je mogao priuštiti život u New Yorku! Možete li to uopće zamisliti?

Nakon što smo iznajmili prostor, rekao sam mu: „Žena će me ubiti ako sazna.”

„Samo joj pruži sedam epifanija tjedno”, rekao je, „i bit će toliko zahvalna da će ti sve dopustiti.”

„Lakše rečeno, nego učinjeno”, odvratio sam.

* * *

Oni ljudi koji vjeruju da knjige Circe Berman, odnosno Polly Madison, razaraju tkivo američkog društva govoreći tinejđerama da mogu zatrudnjeti ako ne paze i slično, vjerojatno bi Kitchenov koncept neepifanije također smatrali bogohulnim. Ali ja se ne mogu sjetiti nikoga tko je revnije od njega tražio vrijedne zadaće koje bi ispunio u Božje ime. Mogao je imati uspješnu karijeru kao pravnik ili ekonomist ili bankar ili političar. Bio je nevjerovatan klavirist i k tome još i odličan sportaš. Da je ostao u vojsci, brzo bi postao generalom ili zapovjednikom združenog stožera.

Pa ipak, kad sam ga upoznao, sve je to bio ostavio kako bi postao slikar, iako ni za živu glavu ništa nije bio u stanju nacrtati i nije u

životu bio na satu crtanja. „Nešto mora biti vrijedno truda!” rekao je. „A slikanje je jedna od rijetkih stvari koje još nisam probao.”

* * *

Znam da mnogi ljudi misle kako bi Terry mogao napraviti realističan crtež kad bi htio. Ali jedini dokaz kojim raspolažu je malo polje na slici koja je nekad visjela u mojem predvorju. Nikada je nije naslovio, ali sada je opće prihvaćeno da se zove *Čarobni prozor*.

Osim tog malog polja, slika je primjer tipične kičenovske upotrebe zračnog kista u prikazu satelitske snimke šarenog olujnog sustava, ili kako god to želite opisati. Ali ako izbliza proučite to majušno polje, vidjet ćete da se zapravo radi o preokrenutoj kopiji „Portreta gospode X” Johna Singera Sargenta, kopiji cijele njene figure uključujući i poznata mliječnobijela ramena, nos uleknut poput skijaške skakaonice i tako dalje.

Žao mi je, narode - taj čudljivi umetak, taj čarobni prozor nije djelo Terryjevih ruku i nije moglo ni biti djelo Terryjevih ruku. Na Terryjev nagovor napravio ga je rutinski ilustrator neobična imena Rabo Karabekian.

* * *

Terry Kitchen rekao je da su jedini trenutci u kojima je on doživio neepifaniju, kad ga je Bog ostavio na miru, bili oni nakon seksa i oba puta kad se napucao heroinom.

22

Novost iz sadašnjosti. Od svih mjesta na svijetu Paul Slazinger otišao je u Poljsku. Jutrošnji *New York Times* piše da ga je tamo poslala međunarodna udruga pisaca PEN - kao člana delegacije koja će tamo proučavati nevolje ušutkanih poljskih kolega.

Možda će se Poljaci odužiti i zauzvat proučiti njegove nedaće. Tko je vredniji žaljenja, pisac kojeg policija uhićuje i ušutkava ili onaj koji živi potpuno slobodan, ali više nema što reći?

* * *

Novost iz sadašnjosti. Udovica Berman postavila je starinski stol za biljar usred moje dnevne sobe poslavši pokućstvo za koje više nije bilo mjesta u „Dome, slatki dome - selidbe i skladištenje“. Stol je pravi slon, toliko težak da su u podrum morali postaviti potporne stupove kako ne bi završio dolje među limenkama Saten Dura-Luxa.

Biljar nisam igrao još od vojske, a ni tada ga nisam igrao dobro. Ali trebate vidjeti gđu. Berman kako čisti stol od loptica gdje god se našle!

„Gdje ste naučili tako dobro igrati biljar?“ pitao sam je.

Odgovorila je da je odustala od srednje škole nakon očeva samoubojstva, a kako su se u Lackawanni alternative svodile na seksualnu promiskuitetnost ili alkoholizam, odlučila se provoditi po deset sati dnevno za biljarskim stolom.

Ja joj za igru i ne trebam. Nitko joj drugi za igru ne treba, a mislim da joj nije trebao ni u Lackawanni. Ali iznenada bi se dogodilo nešto neobično. Nenadano bi izgubila točnost, uhvatio bi je napadaj zijevanja i počela bi se češati kao da je dobila svrab. Onda bi se skupila u krevet i spavala do podneva idućega dana.

Ona je najhirovitija žena koju sam ikad upoznao.

* * *

Ali što je s jasnim migovima danim u ovom rukopisu koji upućuju na rješenje zagonetke skladišta za krumpir? Neće li ih pročitati i lako pogoditi ostalo? Ne.

Ona drži do svojih obećanja, a kad sam počeo pisati obećala mi je da će me nagraditi potpunom privatnošću u ovoj radnoj sobi jednom kad dođem do sto pedesete stranice. Dođem li ikad do sto pedesete stranice.

Dodala je i da ćemo jednom kad dođem ovako daleko, dođem li ikad ovako daleko, knjiga i ja postati toliko prisni da bi bilo krajnje neprilično zadirati u našu privatnost. Lijepo je, valjda, teškim trudom zaslužiti koju povlasticu i nešto obzira, iako se moram pitati: „Tko je ona da me nagrađuje ili kažnjava i koji je ovo vrag, vrtić ili zatvorenički logor?” Ali radije je ne pitam, da mi ne ukine sve povlastice.

* * *

Jučer poslijepodne dva su gizdava mlađa njemačka biznismena iz Frankfurta došli razgledati moju predivnu zbirku. Bili su tipični uspješni postnacistički poduzetnici za koje je povijest bila *tabula rasa*. Bili su novi, novi, novi. Poput Dana Gregoryja, govorili su engleski s elegantnim britanskim naglaskom, ali odmah na početku pitali su znamo li Circe i ja njemački. Postalo je očito da ih je zapravo zanimalo mogu li jedan s drugim slobodno razgovarati na tom jeziku, a da ih mi ne razumijemo. Circe i ja rekli smo da ne znamo iako ona tečno govori jidiš lako da njemački dosta dobro razumije, a i ja ga razumijem jer sam ga se naslušao kao ratni zarobljenik.

Uspjeli smo dešifrirati dovoljno da razaberemo sljedeće: hinili su zanimanje za moje slike. Zapravo ih je zanimalo moje imanje. Došli su ispitati pokazujem li znakove oslabljena zdravlja ili razbora, obiteljskih ili financijskih problema, bilo čega što bi im olakšalo na prijevaru otkupiti moj neprocjenjiv djelić obale na kojem bi voljeli podići stambene zgrade.

Otišli su prilično nezadovoljni. Kad su se odvezli u svom sportskom Mercedesu, Circe, dijete židovskog proizvođača hlača, rekla je meni, sinu armenskog postolara: „Sad smo *mi* Indijanci.”

* * *

Kao što rekoh, bili su iz Zapadne Njemačke, ali mogli su isto tako biti i moji sugrađani i živjeti malo dalje niz plažu. Pitam se nije li to tajni sastojak stava koji dijele mnogi ovdašnji ljudi, građani ili ne, da je ovo još uvijek netaknut kontinent, a mi svi Indijanci koji ne znaju cijeniti njegovu vrijednost, ili barem nisu dovoljno snažni ili pametni da bi se mogli obraniti?

* * *

Bojim se da najmračnija tajna ove zemlje leži u tome što previše njezinih stanovnika zamišlja da su pripadnici neke druge, mnogo

razvijenije, civilizacije. Ta civilizacija ne mora biti smještena u nekoj drugoj državi. Može biti smještena i u prošlosti - u Sjedinjenim Državama prije nego što su je iskvarili useljenici ili prije ukidanja ropstva.

* * *

Takvo stanje svijesti dozvoljava prevelikom broju ljudi da lažu, varaju i krađu od ostalih, prodaju nam smeće, ovisničke otrove i zaglupljujuću zabavu. Pa što smo mi ostali, na kraju krajeva, ako ne niža rasa Aboridžina?

Takvo stanje svijesti objašnjava i mnoge američke pogrebne običaje. Ako razmislite malo, vidjet ćete da je poruka koju toliki sprovodi prenose zapravo sljedeća: pokojnik je opljačkao strani kontinent, a sada se vraća svome pravome domu noseći zlato Eldorada!

* * *

Ali vratimo se opet u 1936.! Slušajte sad ovo.

Marileenina i moja neepifanija bila je kratka vijeka. Dobro smo je iskoristili. Sad smo jedno drugo držali za ramena opipavajući što je već bilo za opipati, pokušavajući, pretpostavljam, iznova razabrati kakve li smo to naprave. Topla, gumasta masa prevučena preko nekakvih šipki.

Ali onda smo začuli velika ulazna vrata u prizemlju kako se otvaraju i zatvaraju. Da citiram što je Terry Kitchen jednom rekao o vlastitom postkoitalnom iskustvu: „Epifanija se vratila pa smo svi ponovno navukli odjeću i počeli trčkarati uokolo kao muhe bez glave.”

* * *

Dok smo se Marilee i ja odijevali, šapnuo sam joj da je svim srcem volim. Što sam drugo mogao reći?

„Ne voliš. Ne možeš”, rekla je. Ponašala se kao da sam stranac.

„Postat ću jednako velik ilustrator kao on”, rekao sam.

„S nekom drugom ženom”, rekla je. „Ne sa mnom.” Upravo smo tako divno vodili ljubav, a ona se ponaša kao da sam neka ništarija koja joj se upucava na javnome mjestu.

„Jesam li nešto krivo učinio?” pitao sam.

„Nisi ništa učinio ni pravo ni krivo”, rekla je, „a nisam ni ja.” Načas je prekinula odijevanje da bi mi se zagledala ravno u oči. Tada sam još

imao dva. „Ovo se nikada nije dogodilo.” Nastavila je s dotjerivanjem.

„Je li ti lakše?” pitala je.

Odgovorio sam joj da svakako jest.

„I meni”, rekla je, „ali to neće potrajati.”

Pričaj mi o *realizmu*!

Mislio sam da smo se dogovorili da ćemo ostati trajan par. Mnogi su ljudi tada tako doživljavali seksualni odnos. A mislio sam i da bi Marilee možda sada mogla nositi moje dijete. Nisam znao da je ostala neplodna zahvaljujući infekciji koju je pokupila za vrijeme pobačaja u navodno steriliziranoj Švicarskoj. Toliko toga nisam znao o njoj, a neću ništa ni saznati još četrnaest godina!

„Kamo misliš da bismo trebali otići?” rekao sam.

„Kamo mislim da bi *tko* trebao ići?” pitala je.

„Mi”, rekao sam.

„Misliš nakon što zauvijek napustimo ovu toplu kuću hrabro se smiješeci i držeći se za ruke?” rekla je. „Ta će ti opera slomiti srce.”

„Opera?” pitao sam.

„Preljepa, ali profana, ljubavnica velika slikara dvostruko starijeg od nje zavodi njegova šegrtu koji bi joj po godinama gotovo mogao biti sin”, rekla je. „Otkriveni su. Izbačeni u svijet. Ona vjeruje da njena ljubav i savjet mogu od dječaka napraviti velika slikara, a na kraju smrznuti se na smrt.”

A to bi se doista i dogodilo.

* * *

„Ti moraš otići, ali ja moram ostati”, rekla je. „Imam nešto ušteđevine, dovoljno da budeš zbrinut tjedan ili dva. I tako ti je došlo vrijeme da kreneš dalje, previše si se raskomotio ovdje.”

„Kako da se rastanemo nakon ovog što smo upravo učinili?” pitao sam.

„Satovi su za to vrijeme stali”, rekla je, „a sad su opet krenuli. Ne računa se, tako da slobodno možeš zaboraviti.”

„Kako da zaboravim?” rekao sam.

„Ja već jesam”, rekla je. „Još si dječak, a meni treba muškarac da se brine o meni. Dan je muškarac.”

Odvukao sam se u svoju sobu, zbunjen i ponižen. Spakirao sam svoje stvari. Nije me ispratila. Nisam pojma imao u koju je sobu

otišla ni što bi tamo mogla raditi. Nitko me nije ispratio.

Zauvijek sam napustio tu kuću dok je sunce zalazilo na Sv. Patricka 1936. ni jednom se ne osvrnuvši na Gorgonu na ulaznim vratima Dana Gregoryja.

* * *

Prvu samostalnu noć proveo sam samo jednu ulicu niže, u hostelu Vanderbilt YMCA, ali nju neću ni čuti ni vidjeti idućih četrnaest godina. Umislio sam da me izazvala da se obogatim, a zatim vratim i otmem je Danu Gregoryju. Maštao sam o tome kao o stvarnoj mogućnosti mjesec ili dva. Takve su se stvari stalno događale u pričama kakve je Dan Gregory ilustrirao.

Neće me htjeti vidjeti dok je ne budem dostojan. Dan Gregory upravo je radio na novom izdanju *Kralja Arthura i njegovih vitezova* kad me se uspio riješiti. Marilee mu je pozirala kao Guinevere. A ja ću joj donijeti Sveti gral.

* * *

Ali Velika kriza ubrzo mi je dokazala da od mene nikad ništa neće biti. Nisam uspijevao priskrbiti ni pristojne obroke, ni krevet za bezvrijednoga sebe i nerijetko bih se našao kao skitnica među skitnicama u javnim kuhinjama i prihvatilištima za beskućnike. Duhovno sam se uzdizao u knjižnicama u kojima sam se grijao i čitao povijesne prikaze, romane i pjesme koji su glasili kao znamenita djela i enciklopedije i rječnike i najnovije knjige za samopomoć o tome kako napredovati u Sjedinjenim Američkim Državama, kako učiti iz vlastitih propusta, kako učiniti da vas stranci odmah zavole i povjeruju vam, kako stvoriti vlastito poduzeće, kako bilo kome bilo što prodati, kako se prepustiti Božjem vodstvu i prestati trošiti toliko vremena i dragocjene energije na zabrinutost. Kako se pravilno hraniti.

Bez sumnje, bio sam pravo dijete Dana Gregoryja, ali i dijete svoga doba, pokušavši rječitošću i poznavanjem znamenitih rasprava, zbivanja i ljudi iz čitave pisane povijesti doseći studente velikih sveučilišta. Čak je i moj izgovor bio jednako umjetan kao Gregoryjev, ali i kao Marileenin, usput budi rečeno. Marilee i ja, rudareva kći i sin armenskog postolara, sjećate se, bili smo dovoljno pametni da se ni ne pokušamo pretvarati da smo pripadnici britanske više klase. Prikrili smo svoje skromno podrijetlo vokalima i glasovnim

modulacijama koje tada još nisu imale imena, koliko se ja sjećam, ali danas se nazivaju *transatlantskim* govorom - kultiviran, uhu ugodan, ali ni britanski ni američki. Marilee i ja bili smo brat i sestra u tom pogledu. Zvučali smo jednako.

* * *

Dok sam se potucao New Yorkom, znajući toliko mnogo i pričajući toliko lijepo, pa ipak toliko osamljen, gladan i pothlađen, shvatio sam šalu koja leži u temelju američke strasti za usavršavanjem samoga sebe: znanje je tek otpadna tvar koja se na ovaj ili onaj način prerađuje na velikim sveučilištima. Pravo bogatstvo koje velika sveučilišta nude je doživotno članstvo u poštovanoj umjetnoj proširenoj obitelji.

* * *

Moji su se roditelji rodili u biološkim obiteljima, i to velikima, koje su poštovali Armenci u Turskoj. Ja, rođen u Americi daleko od ostalih Armenaca, izuzev vlastitih roditelja, s vremenom sam postao članom dviju prilično poštovanih umjetnih proširenih obitelji, iako naravno na društvenoj ljestvici nisu kotirale kao Harvard ili Yale: zapovjedništvo vojske Sjedinjenih Država za vrijeme rata slikarska škola apstraktnog ekspresionizma poslije rata.

23

Nisam uspio dobiti posao ni u jednoj tvrtki u kojoj su me poznavali kao potrčka Dana Gregoryja. Mislim, iako to ne mogu dokazati, da im je napričao kako sam proračunat, nečastan, nenadaren i slično. Što i nije netočno. Poslova je i tako malo, pa gdje bi došli kad bi ih dijelili ljudima toliko drugačijima od njih kao što su Armenci. Neka Armenci sami zbrinjavaju svoje nezaposlene.

I upravo Armenac mi je priskočio u pomoć dok sam crtao karikature voljnih prolaznika u Central Parku - za cijenu nešto veću od šalice kave. Nije bio ni turski ni ruski Armenac, nego bugarski Armenac, a njegovi su ga roditelji kao dijete odveli u Pariz. I on i oni postali su članovima dinamične i uspješne armenske zajednice u tom gradu, tadašnjem središtu umjetničkog svijeta. Kao što rekoh, moji roditelji i ja također bismo bili postali Parižani da nas zločinac Vartan Mamigonjan nije preusmjerio u kalifornijski San Ignacio. Moj spasilac rođen je kao Marktič Kujomiđjan, ali je ime pofrancuzio u Mare Coulomb.

Coulombovi su bili i ostali turistički divovi, vlasnici turističkih agencija po čitavom svijetu, organizatori putovanja na gotovo sva odredišta. Kad je zapodjenuo razgovor sa mnom u Central Parku, bilo mu je dvadeset i pet godina, a iz Pariza su ga poslali pronaći marketinšku tvrtku koja će obiteljske usluge razglasiti po SAD-u. Bio je zadivljen mojim crtačkim umijećem pa mi je rekao da želim li doista postati umjetnikom moram doći u Pariz.

Ali u dalekoj budućnosti vrebala je ironija - upravo ja postat ću članom grupice slikara koji će središte umjetničkog svijeta preseliti iz Pariza u New York.

Mislim da mi je isključivo na temelju rasnih predrasuda, jedan Armenac pomaže drugome, kupio odijelo, kravatu i novi par cipela te me odveo u marketinšku tvrtku koja mu se najviše bila svidjela, po imenu *Leidveld and Moore*. Rekao im je će Coulomb postati njihovim klijentom zaposle li mene kao crtača. I jesu.

Nikada ga više nisam ni čuo ni vidio. Ali pazi ovo. Upravo jutros, kad po prvi put u pola stoljeća ozbiljno razmišljam o Marcu Coulombu, *New York Times* objavio je njegovu osmrtnicu. Kažu da je bio junak Francuskog pokreta otpora, a do pred smrt bio je

predsjednik uprave *Coulomb Freres et Cie*, najveće putničke agencije na cijelom svijetu.

Kakva podudarnost! Ali ništa više. Ne treba takve stvari shvaćati previše ozbiljno.

* * *

Novost iz sadašnjosti. Circe Berman poludjela je za plesanjem. Nađe nekoga, bilo koje dobi ili društvenog položaja, da je otprati na svaki plesnjak u krugu od pedeset kilometara, od kojih se mnogi održavaju u sklopu dobrotvornih priredbi za dobrovoljne vatrogasne odrede. Neki dan došla je kući u tri ujutro s vatrogasnom kacigom na glavi.

Gnjavi me da s njom upišem plesni tečaj koji se nudi u Elks Lodgeu, u East Quogueu.

Odgovorio sam joj: „Odbijam žrtvovati ono malo dostojanstva što mi je preostalo na oltaru Terpsihore.”

* * *

U *Leidveld and Moore* živio sam u skromnom blagostanju. Za njih sam nacrtao najljepši prekooceanski brod *Normandiju*. U prvi plan stavio sam najljepši automobil na svijetu, Cord. U pozadini izdizao se najljepši neboder na svijetu, Chryslerov toranj. Iz Corda je izlazila najljepša glumica na svijetu, Madeleine Carroll. Najljepše vrijeme za život!

Zdravija prehrana i stambeni uvjeti učinili su mi medvjedu uslugu natjeravši me da se zaputim u Udrugu studenata likovne umjetnosti s mapom punom mojih crteža pod rukom. Želio sam se upisati na tečaj ozbiljnog slikarstva pa sam sebe i svoj rad predstavio učitelju zvanom Nelson Bauerbeck, poborniku figurativnog slikarstva kao i većina ondašnjih učitelja slikanja. Uglavnom je bio poznat kao portretist, tako da znam barem jedno mjesto na kojem se njegova djela i danas mogu vidjeti - na njujorškom sveučilištu, koje je moja stara *alma mater*. Naslikao je portrete dvojice rektora prije moga doba. Darovao im je besmrtnost kako to samo slikari mogu.

* * *

U sobi je sjedilo dvanaestak učenika uposlenih za štafelajima marljivo slikajući istog golog modela. Radovalo me što ću im se pridružiti. Djelovali su kao sretna obitelj, a meni je obitelj baš trebala.

Nisam postao dio obitelji u *Leidveld and Moore*, previše su mi zamjerali kako sam dobio posao.

Bauerbeck je bio prestar da bi predavao - imao je oko šezdeset i pet godina. Upravitelj crtačke sekcije u marketinškoj tvrtki, koji je studirao u njegovoj klasi, ispričao mi je da je rođen u Cincinnatiju, u Ohiju, ali da je nakon djetinjstva većinu života proveo u Europi, kao i većina ondašnjih američkih slikara. Bio je toliko star da je, makar nakratko, uspio razgovarati s Jamesom Whistlerom i Henryjem Jamesom i Emileom Zolom i Paulom Cezanneom! Tvrdio je i da se družio s Hitlerom u Beču dok je ovaj još bio gladan umjetnik prije Prvog svjetskog rata.

Stari Bauerbeck i sam mora da je bio gladan umjetnik kad sam ga upoznao. Inače ne bi u tim godinama predavao u Udruzi studenata likovne umjetnosti. Nikada nisam doznao što se s njime dalje događalo. Sad ga vidiš, sad ga ne vidiš.

Nismo se sprijateljili. Prelistao je moju mapu mrmljajući, hvala Bogu, dovoljno tiho da njegovi učenici ne čuju: „O Bože, o Bože.” i „Jadni dječake.” i „Tko ti je ovo učinio - ili si si to sam učinio?”

Pitao sam ga što zaboga nije u redu, a on je odgovorio: „Nisam siguran da mogu riječima objasniti.” Pomno je promislio. „Ovo će ti možda zvučati čudno...”, konačno je progovorio, „ali, u tehničkome smislu, nema što ne možeš. Znaš što mislim?”

„Ne”, rekao sam.

„Ni sam nisam siguran da razumijem”, rekao je namrštvivši se. „Mislim... mislim... na neki je način poželjno, a možda čak i nužno, da se pravi umjetnik na platnu izmiri sa svim stvarima koje *ne može* izvesti. To je ono što nas vuče ozbiljnom slikarstvu, čini mi se, taj nedostatak koji možemo nazvati 'osobnost', ili čak 'bol'.”

„Shvaćam”, rekao sam.

Opustio se. „Mislim da i *ja* sad shvaćam”, rekao je. „Nikada to prije nisam morao formulirati. Baš zanimljivo!”

„Ali nisam shvatio jeste li me primili za učenika ili niste”, rekao sam.

„Nisam, odbio sam te”, rekao je. „Ne bi bilo pošteno ni prema tebi ni meni da te primim.”

Naljutio sam se. „Odbijate me radi nekakve neutemeljene teorije koju ste upravo smislili”, pobunio sam se.

„A ne, ne, ne”, rekao je. „Odbio sam te i prije nego što sam se dosjetio teorije.”

„Zašto?” zahtijevao sam.

„Zbog prve slike u tvojoj mapi”, rekao je. „Rekla mi je: ‘Evo čovjeka bez strasti’. Pa sam se zapitao ovo što sad pitam tebe: ‘Zašto bih ga učio jeziku slikara kad nema ništa o čemu očajnički želi govoriti?’”

* * *

Teška vremena!

Tako da sam se umjesto toga upisao na tečaj kreativnog pisanja koji je tri put tjedno u City Collegeu držao relativno poznat autor kratkih priča Martin Shoup. Pisao je o crncima, iako je sam bio bijelac. Dan Gregory ilustrirao ih je nekoliko - s uobičajenom razdraganošću i suosjećanjem kakvo je osjećao za ljude koje je smatrao orangutanima.

Što se tiče moga pisanja, Shoup mi je rekao da neću daleko dogurati ne postanem li zagrijaniji za izvanjske opise - osobito ljudskih lica. Znao je da dobro crtam pa ga je čudilo što na dugo i na široko ne opisujem stvari.

„Svakome tko crta”, rekao sam, „izraziti nečiji izgled riječima isto je što i napraviti večeru za Dan zahvalnosti od kugličnih ležajeva i krhotina stakla.”

„U tom bi slučaju bilo najpametnije da se ispišeš s ovog tečaja”, odgovorio je. I jesam.

Nemam pojma ni što se dalje događalo s Martinom Shoupom. Možda je poginuo u ratu. Circe Berman nije ni čula za njega. Sad ga vidiš, sad ga ne vidiš.

* * *

Novost iz sadašnjosti. Paul Slazinger, koji i sam povremeno drži tečajeve kreativnog pisanja, vratio se na velika vrata u naše živote! Čini se da je sve oprošteno. Spava snom pravednika u spavaćoj sobi na katu. Kad se probudi, vidjet ćemo na čemu smo.

Spasilačka služba dobrovoljne vatrogasne postrojbe iz Springsa dovela ga je ovamo noćas oko ponoći. Probudio je svoje susjede u Springsu zazivajući upomoć s raznih prozora svoje kuće - vjerojatno ih je sve stigao obići dok nije stigla spasilačka služba. Htjeli su ga odvesti u bolnicu Udruge za pomoć veteranima u Riverheadu. Opće je poznato da je veteran. Opće je poznato i da sam ja veteran.

Ali primirio se i obećao svojim spasiocima da će biti dobar dovedu li ga ovamo. Tako da su mi pozvonili na vrata, a ja sam ih primio u predvorju urešenom slikama djevojčica na ljuljačkama. Predani dragovoljci među sobom su pridržavali i obuzdavali luđačku košulju u kojoj se nalazilo uspaničeno meso Paula Slazingera. Ako im dopustim, pokusno će ga osloboditi.

Do tada je i Circe Berman sišla. Oboje smo bili u pidžamama. Ljudi svakojako reaguju suočeni s osobom koja je izvan sebe. Dobro se zagledavši u Slazingera, Circe nam je svima okrenula leđa i počela poravnavati slike djevojčica na ljuljačkama. Dakle ipak ima nešto čega se ova naočigled neustrašiva žena boji. Užasava se ludila.

Mora da su luđaci njene Gorgone. Zagleda li se u njih, pretvara se u kamen. Mora da se iza toga krije neka priča.

24

Slazinger je bio krotak kao janješce kad su ga odmotali iz povoja. „Vodite me u krevet”, rekao je. Točno je odredio i u koju sobu želi da ga smjestimo, onu na drugom katu u kojoj „Zamrznuti zvukovi broj sedam” Adolpha Gottlieba vise nad kaminom i s čijeg se prozora, koji gleda na zaljev, vide dine, a iza njih i ocean. Htio je baš tu sobu i ni jednu drugu držeći se kao da ima svatko pravo spavati u njoj. To znači da je barem satima, ako ne i desetljećima, zamišljao i potanko smislio kako će se useliti k meni. Ja sam mu bio osiguranje. Prije ili poslije jednostavno će se pustiti, omlohaviti i dati se dostaviti u kuću na plaži nevjerojatno dobrostojećeg Armenca.

Inače on je bio iz strašno stare američke obitelji. Prvi Slazinger na ovom kontinentu bio je njemački plaćenički grenadir koji je služio) pod generalom Johnom Burgoyneom, britanskim zapovjednikom kojega su u drugoj bitci kod Freeman’s Farma, sjeverno od Albanyja, prije dvije stotine godina porazile snage kojima je jednim dijelom zapovijedao pobunjeni general Benedict Arnold koji je poslije dezertirao priključivši se Britancima. Slazingerov je predak zarobljen u bitci pa se nikada nije vratio svome domu u Wiesbadenu, u Njemačkoj, gdje mu je otac radio kao, pogodite što?

Postolar.

* * *

„Sva Božja dječica nose cipele”

STARA CRNAČKA DUHOVNA PJESMA

* * *

One večeri kad su Slazingera doveli u luđačkoj košulji, moram priznati da me Circe Berman užasnula više nego on sam. Več u predvorju, kad su ga pripadnici spasilačke službe napokon oslobodili spona, ponašao se više manje kao onaj stari Slazinger. Ali Circe, gotovo katatonična, bila je Circe kakvu nikad prije nisam vidio.

Tako da sam bez njene pomoći spremio Slazingera u krevet. Nisam ga svukao. I tako nije imao bogznašto na sebi - samo uske bokserice i majicu kratkih rukava s natpisom NEĆEMO SHOREHAM. Shoreham je nuklearna elektrana nedaleko odavde. Kad bi se nešto pokvarilo, mogla bi ubiti stotine tisuća ljudi i učiniti Long Island nenastanjivim stoljećima. Mnogi su ljudi bili protiv. Mnogi su bili za. Ja sam se trudio misliti o tome što manje mogu.

Ali jedno mogu reći o tom postrojenju iako sam ga vidio samo na fotografijama. Ne mogu ni zamisliti arhitekturu koja bi otvorenije objavila svima do jednoga: „Ja sam s drugoga planeta. Ne znam suosjećati s onim što ste ili što želite ili što činite. Prijatelju, *koloniziran si.*”

* * *

Dobar bi podnaslov za ovu knjigu bio: *Ispovijesti Armenca koji kasno pali* ili *Čovjek koji sve sazna posljednji*. Pazite ovo: do noći kad se Slazinger uselio, nisam ni pomislio da bi Circe Berman mogla biti ovisnica o tabletama.

Kad sam ga stavio u krevet, prekrrio ga pokrivačem od belgijskog platna sve do njegova velikog germanskog nosa, sjetio sam se da bi mu možda dobro došla tableta za spavanje. Ja ih nemam, ali nadao sam se da bi ih možda gđa. Berman mogla imati. Čuo sam je kako se polako uspinje uza stube i ulazi u svoju sobu.

Vrata je ostavila širom otvorena tako da sam ušetao. Sjedila je na rubu kreveta piljeći pred sebe. Pitao sam je za tabletu za spavanje pa mi je rekla da uzmem što mi treba u kupaonici. Nisam ulazio u tu kupaonicu od kada se doselila. Zapravo, čini mi se da godinama nisam bio u njoj. Moguće je i da još *nikad* nisam bio u toj kupaonici.

O Bože dragi - da bar možete vidjeti količinu tableta koje je imala! Očigledno su bile uzorci iz farmaceutskih tvrtki koji su se desetljećima gomilali kod njezina pokojnog supruga liječnika! U ormarić za prvu pomoć stao je zanemariv djelić! Na mramornoj polici oko umivaonika, po mojoj procjeni metar i pol dugoj i široj od pola metra, bila je postrojena čitava vojska bočica. Odjednom mi je sinulo! Odjednom je toliko toga postalo *razumljivo* - neobičan pozdrav pri našem prvom susretu na plaži, impulzivno preuređenje predvorja, neumorne partije biljara, plesno ludilo i još mnogo, mnogo toga.

Kojemu sam pacijentu bio potrebniji usred noći?

Recimo to ovako - što bih mogao učiniti za žderačicu tableta, što ne može bolje (ili gore) sama učiniti za sebe? Tako da sam se vratio u Slazingerovu sobu praznih ruku pa smo malo razgovarali o njegovu posjetu Poljskoj. Što da ne? Svaka je luka dobra u oluji.

* * *

Evo rješenja američkog problema ovisnosti kojeg se prije par godina dosjetila supruga našeg predsjednika: „Samo reci ne.”

* * *

Možda je gđa. Berman i mogla reći „ne” tabletama, ali jadni Paul Slazinger nije imao nikakva utjecaja na opasne stvari koje mu je vlastito tijelo proizvodilo i istovarivalo u krvotok. Nije mogao drugo, nego misliti lude misli. Slušao sam njegov napad buncanja o tome kako bi sjajno pisao kad bi ga bar netko progonio ili utamničio u Poljskoj i kako su knjige Polly Madison najveća književna djela nakon Don Quijotea.

Ali smislio joj je prilično duhovit nadimak, iako mislim da nije namjeravao biti duhovit s obzirom na pobožni ushit kojim je to izgovorio. Nazvao ju je „Homerom moderne balavurdije”.

Da raščistimo jednom za svagda pitanje vrijednosti romana Polly Madison. Kako bih stvorio mišljenje o njima, a da ih pri tom ne moram i pročitati, izmamio sam telefonski mišljenja prodavača u knjižari, knjižničara iz East Hamptona i nekolicine udovica, pripadnika stare apstraktno ekspresionističke bande, koje sad imaju tinejderske unuke.

Zapravo su svi rekli isto, a svodi se na ovo: „Poučni, iskreni, pametni, ali im književna vrijednost ne prelazi zanatski korektnu izvedbu.”

Eto, ako Paul Slazinger ne želi završiti u ludari, bolje bi mu bilo da ne spominje kako je cijelo prošlo ljeto proveo čitajući romane Polly Madison.

* * *

A ne pomaže mu ni to što je kao balavac nalegao potrbuške na japansku ručnu granatu jer je od tada postao redovnim posjetiteljem žute kuće. Čini se da mu je pri rođenju darovan smisao za jezik, ali i iznimno gadan nutarnji sat koji bi ga natjerao u ludilo otprilike svake tri godine. Čuvajte se bogova i kad darove nose!

Prije nego što je zaspao neku noć, izjavio je kako ne može protiv sebe, bilo kako bilo, jer da je jednostavno „takva molekula”.

„Dok Veliki Cjepač Atoma ne dođe po mene, Rabo”, rekao je, „takva ću molekula i ostati.”

* * *

„Ali Rabo, što je zapravo književnost...”, rekao je, „ako ne interni bilten o zbivanjima u svijetu molekula, u čitavome svemiru važan jedino grupici molekula zaraženima ‘mišlju’?”

* * *

„Sad mi je sve jasno”, rekao je. „Razumijem sve.”

„To si i zadnji put rekao”, podsjetio sam ga.

„Pa... opet mi je sve jasno”, rekao je. „Poslan sam na Zemlju sa samo dva zadatka: osigurati knjigama Polly Madison priznanje kakvo zaslužuju kao velika književna djela i objaviti svoju teoriju revolucije.

„U redu”, rekao sam.

„Zvučim li suludo?” pitao je.

„Da”, rekao sam.

„Neka”, rekao je. „Dva spomenika moram podići! Jedan njoj, jedan sebi. I za tisuću godina njene će se knjige još uvijek čitati, a o Slazingerovoj teoriji revolucije i dalje će se raspravljati.”

„To je ugodna misao”, rekao sam.

Zagledao se u me poput prepredena lisca. „Nikada ti nisam *iznio* svoju teoriju, je li?” rekao je.

„Nisi”, rekao sam.

Kucnuo se po čelu. „To je zato što sam je čuvao zaključanu svih ovih godina u ovom svom skladištu za krumpir”, rekao je. „Nisi jedini starkerla, Rabo, koji je šećer ostavio za kraj.”

„Što ti znaš o skladištu za krumpir?” pitao sam.

„Ništa, kunem se, ništa. Ali zašto bi starac išta zaključao tako revno, tako revno, ako ne čuva najbolje za kraj?” rekao je. „Samo molekula zna što druga molekula smjera.”

„Ono što je u mojem skladištu nije ni najbolje ni najgore što sam ikada napravio, iako ne bi moralo biti posebno dobro pa da bude najbolje, ali moralo bi biti zaista gnjusno da bude najgore”, rekao sam. „Zanima te što je unutra?”

„Pa jasno, ako mi hoćeš reći”, rekao je.

„Najispraznija, ali i najbremenitija ljudska poruka”, rekao sam.

„Koja *glasi*?” rekao je.

„Zbogom”, rekao sam.

* * *

Kućni tulum!

A tko priprema obroke i sprema krevete za mojim sve čudesnijim gostima?

Nezamjenjiva Allison White! Hvala Bogu što ju je Circe Berman uspjela nagovoriti da ostane!

I dok je vjerojatno da će se gđa. Berman uskoro vratiti u Baltimore, jer kaže da je napisala devet desetina svog najnovijeg epskog djela, Allison White me unatoč tome neće ostaviti na cjedilu. Kao prvo, pad burze od prije dva tjedna smanjio je potražnju za kućnim pomoćnicama. Kao drugo, ponovo je u drugom stanju i ovaj put odlučila je iznijeti trudnoću. Tako da me preklinjala da dopustim njoj i Celeste ostati barem do zime, a ja sam odgovorio: „Što nas je više, to nam je bolje.”

* * *

Možda sam uz cestu kojom je ova knjiga krenula trebao rasporediti putokaze na kojima bi pisalo: „*Sada je četvrti srpnja*” ili „*Kažu da je ovo najhladniji zabilježeni kolovoz do sada, vjerojatno zbog nestanka ozona nad sjevernim polom*”, i tako dalje. Ali nisam pojma imao da će ovo postati i dnevnik, a ne samo autobiografija.

Recimo samo da je Dan rada bio prije dva tjedna, kao i pad burze. Tako da *puf*. Ode blagostanje! I *puf*. Ode još jedno ljeto!

* * *

Celeste i njeni prijatelji ponovo su krenuli u školu pa me jutros došla pitati što znam o svemiru. Morala je o tome napisati sastavak. „Zašto mene pitaš?” rekao sam.

„Vi svaki dan citate *New York Times*”, rekla je.

Tako da sam joj rekao kako je svemir isprva bio jagoda od pet kila koja je eksplodirala sedam minuta iza ponoći prije tri bilijuna godina.

„Ozbiljno vas pitam”, rekla je.

„Samo ti kažem što piše *New York Times*”, rekao sam.

* * *

Paul Slazinger naručio je da mu od kuće pošalju svu odjeću i sve što mu treba za pisanje. Radi na svom prvom teoretskom djelu koje je naslovio *Jedini način dizanja uspjele revolucije u bilo kojem području ljudske djelatnosti*.

Što je tu je, Slazinger tvrdi da je proučivši povijest shvatio kako ljudi nisu u stanju otvoriti se novim idejama ukoliko ih ne obradi posebno sastavljena ekipa stručnjaka za otvaranje uma. U protivnome, život

se nastavlja po starom, koliko god bio bolan, nerealan, nepravedan, komičan ili jednostavno glup.

Prema Slazingeru ekipa se mora sastojati od trojice stručnjaka. Inače je revolucija, politička, umjetnička, znanstvena ili kakva god, osuđena na propast.

„Najrjeđi od ovih stručnjaka”, kaže, „jest autentičan genij - osoba kojoj na pamet padaju očigledno dobre ideje kakve se ne sreću često. „Genija će, radi li sam”, kaže, „ignorirati kao luđaka.”

Drugu vrstu stručnjaka mnogo je lakše pronaći, radi se o iznimno inteligentnom građaninu koji uživa velik ugled u svojoj zajednici, koji razumije i divi se svježim idejama genija i koji će svjedočiti kako genij nije lud. „Takva osoba, radi li sama”, kaže Slazinger, „može samo na sav glas čeznuti za promjenama, ali neće svojim čežnjama uspjeti dati konkretan oblik.”

Treća je vrsta stručnjaka čovjek koji sve može objasniti, koliko god komplicirano bilo, tako da ga većina razumije, koliko god glupa ili svinjoglava bila. „To je čovjek koji će izvaliti bilo što samo da ispadne zanimljiv i intrigantan”, kaže Slazinger. „Radi li sam, ovisan samo o svojim ispraznim idejama, smatrat će ga seronjom kakvog nema.”

* * *

Slazinger, nošen poput zmaja na vjetru, kaže da je svaka uspjela revolucija, uključujući i apstraktni ekspresionizam u kojem sam i ja sudjelovao, imala ta tri glavna lika - Pollock je bio genij u našoj, Lenjin u ruskoj revoluciji, Krist u kršćanskoj.

Kaže da ako ne možeš skupiti prave glumce za te uloge, možeš svoju težnju za *ikakvim* promjenama baciti kroz prozor.

* * *

Pomislite samo! Ova kuća na obali, tako prazna i mrtva još prije samo nekoliko mjeseci, izrodit će knjigu o uspješnoj revoluciji, knjigu o osjećajima siromašnih djevojaka prema bogatim dečkima i memoare slikara čije su slike otpale s platna!

A čekamo i bebu!

* * *

Gledam kroz prozor i vidim priprosta čovjeka na traktoru na koji je priključena klopoćuća hrpa kosilica koje vuče po mojem travnjaku.

O njemu znam tek da se zove Franklin Cooley, da vozi stari drekastosmedi Cadillac Coupe de Ville i da ima šestero djece. Čak

ne znam ni zna li čitati i pisati. Jutrošnji *New York Times* piše da je najmanje četrdeset milijuna Amerikanaca nepismeno. To je šest puta više nepismenih nego što je ljudi armenskog porijekla na svijetu! Toliko mnogo njih, a tako malo nas!

Može li Franklin Cooley, taj siromašni jadničak sa šestero djece, ušiju probijenih zvečanjem treskajućih kosilica, uopće zamisliti kako se prijelomna djela rađaju ovdje?

* * *

Da, a pogodite što je još *New York Times* objavio jutros. Kaže da genetičari imaju *neoborive* dokaze da su muškarci i žene nekad činili dvije odvojene rase, muškarci su se razvili u Aziji, a žene u Africi. Tek slučajno se dogodilo da su i jedni i drugi bili neplodni kad su se sreli.

Klitoris je, nagađa novinar, posljednji rudiment oplođujućeg organa poražene, porobljene, obezvrijeđene i konačno uškopljene rase slabijih, iako ne i glupljih, antropoida!

Otkazujem pretplatu!

25

Vratimo se u Veliku krizu!

Da skratim priču. Njemačka je osvojila Austriju, zatim Čehoslovačku pa Poljsku i Francusku - a ja sam bio tek životinja pregažena u dalekom New Yorku. *Coulomb Freres et Cie* prestali su poslovati pa sam dobio otkaz u marketinškoj agenciji - nedugo iza muslimanskog ukopa svoga oca. Tako da sam se priključio tada još mirnodopskoj vojsci Sjedinjenih Država postigavši vrhunski uspjeh na njihovom razredbenom ispitu. Velika kriza je i dalje deprimirala, a kako je vojska ove zemlje tada još bila mala obitelj, imao sam sreće što su me primili. Narednik u centru za novačenje na Times Squareu ukazao mi je na to da bih bio poželjniji ženik kad bih službeno uzeo neko američkije ime.

Čak pamtim i njegov dobronamjeren prijedlog - Robert King. Zamislite, čovjek bespravno šeće mojom privatnom plažom zadivljeno gledajući moju kuću i pitajući se tko je toliko bogat da ovako dobro živi, a odgovor je tako lako mogao biti - Robert King.

* * *

Ali vojska me posvojila kao Raba Karabekiana - a ubrzo sam saznao i zašto. General-bojnik Daniel Whitehall, tadašnji zapovjednik borbenih postrojbi inženjerijskog korpusa, poželio je svoj uljani portret u odori, a vjerovao je kako će to netko stranog imena najbolje učiniti. Naravno da sam ga kao pripadnik redovne vojske morao naslikati besplatno, laj je čovjek izgarao za besmrtnošću. Za šest mjeseci spremao se u mirovinu zbog slabih bubrega, taman da propusti oba svjetska rata.

Bog zna gdje je završio taj portret koji sam slikao nakon više sati temeljne obuke. Koristio sam najskuplje materijale, koje mi je on i više nego spremno kupio. E, pa to je slika koja bi zaista mogla nadživjeti Mona Lisu! Da sam to tada razumio, mogao sam mu naslikati tajanstven osmeh koji sam samo ja mogao sa sigurnošću obrazložiti: bio je general, ali je propustio oba velika rata svoga doba!

* * *

Druga moja slika koja bi mogla nadživjeti Mona Lisu, kakva god bila, ono je divovsko sranje u skladištu za krumpir.

* * *

Toliko toga mi je tek *sada* jasno! Dok sam portretirao generala Whitehalla u kućerini gotovo jednako grandioznoj kao što je ova, ali u vlasništvu vojske, bio sam tipičan Armenac! Dobrodošao svojoj istinskoj naravi! Ja sam bio žgoljav novak, a on paša od svojih sto kila koji me mogao zgnječiti kao kukca kad god zaželi.

Ali kakve sam mu samo prepredene i koristoljubive, ali i jako dobre savjete uspio podvaliti uz laskanje koje je naručio: „Imate vrlo izražajnu bradu. Znate li to?”

Onako kako to mora da su činili nemoćni armenski savjetnici na turskome dvoru, čestitao sam mu na idejama koje mu nikada prije nisu pale napamet, naprimjer: „Vjerojatno mnogo razmišljate o tome kako će važna postati fotografiranja iz zraka, pogodi li nas rat.” Rat je do tog trenutka već pogodio sve osim Sjedinjenih Država.

„Da”, rekao je.

„Biste li, molim vas, glavu okrenuli malko na lijevo?” rekao sam. „Predivno! Tako vam oči nisu zasjenjene. Nikako ne bih želio zasjeniti takve oči. Možete li sada zamisliti da stojite na vrhu brda u sumrak gledajući dolinu u kojoj će se sutradan voditi bitka?”

Potrudio se najbolje što je mogao i nije smio pričati da sve ne pokvari. Alija sam, kao zubar, slobodno mogao nastaviti trkeljati. „Dobro! Odlično! Savršeno! Sad se ne mičite!” rekao sam. A zatim sam naočigled odsutno dodao nanoseći boju: „Svaki rod vojske drži da je protuzračno kamufliranje njihova specijalnost iako je to sasvim očito posao inženjeraca.”

A malo kasnije: „Umjetnici su toliko prirodno nadareni za kamufliranje da sam ja vjerojatno tek prvi u nizu od onih koje će rasporediti u vod inženjerije.”

* * *

Je li tako prepredeno, ulagivačko, levantinsko zavođenje upalilo? Prosudite sami.

Slika je otkrivena na svečanosti kojom se obilježavalo generalovo umirovljenje. Ja sam do tada završio s temeljnom obukom i bio promaknut u razvodnika. Bio sam tek jedan u nizu vojnika sa zastarjelom Springfieldicom u ruci poredanih u stroju pred podijem nakićenim zastavicama na kojemu je na stalku stajala slika i s kojega je general držao govor.

Predavao je o važnosti fotografiranja iz zraka te o jasnoj zadaći inženjera da pouče druge kamuflaži. Rekao je da je jedna od njegovih posljednjih zapovjedi ona kojom traži da se svi novaci koji imaju, njegovim riječima, „umjetničkog iskustva" rasporede u novu kamuflažnu jedinicu pod zapovjedništvom, pazite sad ovo, „stožernog narednika Raba Karabekiana. Nadam se da sam mu ime točno izgovorio.”

Jest, jest.

* * *

Služio sam kao stožerni narednik u Fort Belvoiru kad sam pročitao za pogibiju Dana Gregoryja i Freda Jonesa u Egiptu. Marilee se nije spominjala. Umrli su kao civili iako su nosili uniforme, a kako su Sjedinjene Države još uvijek bile neutralne u ratu, obojica su dobila dostojanstvene osmrtnice. Talijani nam još nisu bili neprijatelji, a Britanci koji su upucali Gregoryja i Freda nisu nam još bili saveznici. Pamtim kako su se od Gregoryja u novinama oprostili kao od najpoznatijeg američkog slikara u povijesti. Fred je poslan na sudnji dan kao as iz Prvog svjetskog rata, što i nije bio, i kao pionir avijacije.

Ja sam se, naravno, pitao što je bilo s Marilee. Još je bila mlada i, pretpostavljao sam, lijepa pa će vjerojatno s lakoćom pronaći muškarca mnogo bogatijeg od mene da se brine za nju. Ja sam posljednji koji bi je mogao svojatati. Vojne su plaće bile male, čak i za stožernog narednika. A u opskrbnom centru nisu imali svetih gralova na prodaju.

* * *

Kad mi je zemlja napokon ušla u rat kao i sve druge, promaknut sam u poručnika i služio, iako se nisam borio, u sjevernoj Africi, Siciliji, Engleskoj i Francuskoj. Na kraju su me natjerali u borbu na njemačkoj granici gdje sam ranjen i zarobljen prije nego što sam stigao ispaliti i jedan hitac. Sjećam se samo bijelog bljeska.

Rat je u Europi završio 8. svibnja 1945. Moj zatvorenički logor još nisu bili preuzeli Rusi. Mene i stotine drugih zarobljenih časnika iz Velike Britanije, Francuske, Belgije, Jugoslavije, Rusije i Italije, iako je njihova zemlja prešla na drugu stranu, iz Kanade. Novog Zelanda, Južne Afrike i Australije, odasvud, satjerali su u povorku pa iz zatvora u još neosvojenu krajinu. Naši su čuvari jedne noći isparili, a

mi smo se probudili iduće jutro na rubu velike, zelene doline na današnjoj granici Istočne Njemačke i Čehoslovačke. Dolje je moglo biti deset tisuća ljudi - ljudi koji su preživjeli koncentracijske logore ili prisilni rad, luđaci pušteni iz ludnica, obični kriminalci pušteni iz zavora, zarobljeni časnici i novaci iz svake vojske koja se suprotstavila Nijemcima.

Kakav *prizori* Kao da to nije dovoljno vidjeti pa da se čovjek čudi do kraja života, slušajte ovo: ostatci ostataka Hitlerove vojske, poderanih uniformi, ali ispravnih ubojitih strojeva, također su bili među nama.

Nezaboravno!

26

Po završetku moga ratovanja moja je zemlja, u kojoj sam poznavao jedino kineskog perača rublja, pokrila sve troškove estetsko kirurškog zahvata na mjestu na kojem sam nekad imao oko. Jesam li bio ogorčen? Ne, samo posve tup onako kako je, shvatio sam, i Fred Jones bio tup. Ni jedan ni drugi nismo imali doma kojemu bismo se vratili.

Tko je platio moju operaciju oka u Fort Benjamin Harrisonu u okolici Indianapolisa? Bio je to visok, mršav muškarac, nepopustljiv, ali pravedan, otvoren, ali pronicav. Ne, ne govorim o Djedu Božićnjaku, koji obličje u kojem ga danas srećemo po trgovačkim centrima uglavnom duguje slici koju je Dan Gregory 1923. napravio za časopis *Liberty*. Ne. Govorim o *Ujaku Samu*.

* * *

Kako rekoh, oženio sam se svojom medicinskom sestrom. Kako rekoh, rodila mi je dva sina koji više ne razgovaraju sa mnom. Čak više nisu ni Karabekiani. Pravno su uzeli prezime svoga očuha koji se zove Roy Steel. Terry Kitchen jednom me upitao zašto sam se uopće ženio kad nisam baš nadaren ni za muža ni za oca. Bez razmišljanja, odgovorio sam: „Tako idu poslijeratni filmovi.”

Taj razgovor mora da smo vodili negdje pet godina poslije rata.

Mora da smo ležali na poljskim krevetima koje sam kupio za atelje koji smo iznajmili na *Union Square*. U tome je potkrovlju Terry Kitchen radio, ali i živio. I sam sam ubrzo počeo tamo provoditi dvije do tri noći tjedno kako sam postajao sve manje i manje obljubljen u podrumskom stančiću tri ulice dalje gdje su živjeli moja žena i djeca.

* * *

Na što se moja žena žalila? Dao sam otkaz na mjesto prodavača životnog osiguranja u tvrtki *Conneticut General*. Većinu sam vremena bio opijen alkoholom, ali i stvaranjem golemih platna premazanih jednom jedinom nijansom Saten Dura-Luxea. Unajmio sam skladište za krumpir i uplatio polog na kuću u blizini iako je tamo tada bila pustara.

A usred te obiteljske noćne more, stiglo mi je preporučeno pismo iz Italije, zemlje u kojoj nikada nisam bio. Tražilo se da doputujem u Firencu, na njihov trošak, kako bih svjedočio parnici koja se vodila oko dvije slike, jednog Giotta i jednog Masaccija, koje su američki

vojnici zaplijenili od nekog njemačkog generala u Parizu. Predali su ih mojem odredu specijalista za umjetnost, a mi smo ih upisali u katalog i otpremili u skladište u Le Havre gdje su se slike spremale u sanduke i pohranjivale. General ih je očito ukrao iz privatne kuće za vrijeme povlačenja iz Firence.

U Le Havru su slike skladištili talijanski ratni zarobljenici koji su se u civilnom životu bavili nečim sličnim. Jedan je od njih očigledno našao načina da obje slike otpremi svojoj ženi u Rim gdje ih je nakon rata držao u tajnosti pokazujući ih samo najbližim prijateljima. Zakoniti vlasnici sada su ga tužili kako bi ih povratili.

I tako sam otputovao, a u novinama sam spomenut kao čovjek koji je svjedočio o kretanju slika od Pariza do Le Havra.

* * *

Ali imam i tajnu, koju nikad do sada ni s kim nisam podijelio: „Jednom ilustrator, zauvijek ilustrator!” Nisam mogao ne vidjeti priče u vlastitim kompozicijama od šarenog selotejpa na golemim, jednoličnim poljima Saten Dura-Luxea. Te bi mi se ideje nepozvane počele motati po glavi kao kretenska pjesmica s reklame i nisam ih se više mogao otarasiti, svaki komadić selotejpa počeo bi mi izgledati kao duša neke osobe ili životinje.

Svaki put kad bih zalijepio komadić trake, glas ilustratora u meni nije se dao ušutkati: „Ova narančasta trakica je duša istraživača Arktika, razdvojenog od svojih drugova, a ova bijela je duša polarnog medvjeda u jurišu.”

Ova tajna maštarija, da stvar bude gora, kao zaraza se proširila i na moje viđenje prizora iz stvarnog života. Gledam li dvoje ljudi kako razgovaraju na uglu, ne vidim samo njihovo meso i odjeću, već u njima vidim i uske, okomite trake boje - koje ne nalikuju toliko selotejpu koliko prigušenim neonskim cijevima.

* * *

Kad sam se zadnji dan svoga boravka u Firenci oko podneva vratio u hotelsku sobu, na recepciji me čekala poruka. Koliko sam znao, u Italiji nisam imao ni jednog poznanika. U pisamcu je na skupocjenom papiru s elegantnim zaglavljem pisalo sljedeće:

„Na svijetu ne može biti toliko Raba Karabekiana. Ako i nisi taj kojeg tražim, svejedno navrati. Luda sam za Armencima. Nisu li svi?

*Možeš slobodno trljati potplate na mojem tepihu i stvarati elektricitet.
Zabavno? Dolje modema umjetnosti Obuci nešto zeleno.”*

A potpisala se: Marilee, grofica Portomaggiore (rudareva kći).

Oho!

27

Istoga sam je časa nazvao iz hotela. Pitala me bih li mogao svratiti na čaj za sat vremena! Odvratio sam: „*Naravno* da mogu!” Srce mi je udaralo kao ludo!

Živjela je samo četiri ulice dalje - u palači koju je Leon Battista Alberti projektirao za Inocenta „Nevidljivog” de Medici u petnaestom stoljeću. Bila je to križna konstrukcija čija se četiri krila šire iz rotonde nadsvođene kupolom promjera dvanaest metara. U njene su stijenke napola uzidani korintski stupovi visoki četiri i pol metra. Nad njihovim kapitelima nalazi se klerestorij, zid probijen s trideset i šest prozora. Nad njima se pak izdiže svod na čijoj nutarnjoj strani blista epifanija - Svevišnji Bog i Isus i Djevica Marija i anđeli gledaju s oblaka, djelo ruku Paola Ucella. *Terazzo* je nepoznati majstor, iako bez sumnje pripadnik venecijanske škole, uresio prikazom leđa seljaka koji sade, žanju, kuhaju, peku, rade vino i tome slično.

* * *

Neusporedivi Rabo Karabekian ne razmahuje se svojom stručnošću, ni svojim apsolutnim pamćenjem koje duguje armenskim korijenima, a ni lakim snalaženjem u raznim metričkim sustavima, kad smo već kod toga. Sve navedene podatke izvukao sam iz nove novcate knjige koju je izdao Alfred A. Knopf pod nazivom *Privatna umjetnička blaga Toscare*. Tekst je napisao i fotografije snimio južnokorejski politički azilant Kim Bum Suk. U predgovoru piše da je knjiga nastala kao njegova doktorska radnja iz povijesti arhitekture na *Institute of Technology* u Massachusettsu. Uspio je razgledati i fotografirati unutrašnjosti mnogih raskošnih privatnih zdanja u Firenci i njenoj okolini koje su rijetki stručnjaci imali prilike uopće vidjeti, a kamoli slikati ili unijeti u kakav javni katalog.

Među ovim nedodirljivim privatnim prostorima bila je i hokuspokus palača Inocenta „Nevidljivog” Medicija, u koju sam ja prodro još prije trideset i sedam godina.

* * *

Palača i sve u njoj, nenarušivo privatno vlasništvo punih pet i pol stoljeća, ostaje u privatnom vlasništvu i nakon smrti moje prijateljice Marilee, grofice Portomaggiore, koja je, prema knjizi, bila ta koja je Kim Bum Suku, njegovu fotografskom aparatu i mjernim instrumentima dopustila da se zabavljaju po kući. Poslije Marileenine

smrti kuću je naslijedio najbliži muški srodnik njezina pokojnog muža, njegov bratić u drugom koljenu i milanski trgovac automobilima koji ju je istoga časa prodao tajnovitom Egipćaninu za kojega se vjeruje da je trgovac oružjem. Kako se zove? Držite se čvrsto - zove se Leo *Mamigonjan!*

Kako je malen ovaj svijet!

I sin je Vartana Mamigonjana, čovjeka koji je moje roditelje preusmjerio s puta u Pariz u San Ignacio i koji me, između ostaloga, koštao i oka. Kako da ikada oprostim Vartanu Mamigonjanu?

* * *

Leo Mamigonjan otkupio je i sve što se u palači nalazilo što znači da je on sada vlasnik Marileenine zbirke apstraktnog ekspresionizma, najveće u Europi, a u svijetu prve do moje.

Što je to u Armencima, što im omogućava takve uspjehe? Trebalo bi to istražiti.

* * *

Kako to da sam baš sad naletio na Kim Bum Sukov vrijedan doktorski rad upravo u vrijeme kad pokušavam pisati o svom ponovnom susretu s Marilee 1950.? Radi se o još jednoj slučajnosti, koju bi netko praznovjieran bez sumnje shvatio ozbiljno.

Pred dva dana udovica Berman, poletna i natprirodno okretna zahvaljujući bogznakojim poslijeratnim farmaceutskim čudesima, uletjela je u knjižaru u East Hamptonu te začula, kako kaže, jednu među stotinama knjiga kako je zaziva. Rekla joj je da bi mi se svidjela. Pa mi ju je kupila.

Nikako nije mogla znati da sam se baš spremao pisati o Firenci. Nitko nije znao. Dala mi je knjigu, a da je sama nije ni prelistala te nije saznala da se u njoj opisuje palača moje bivše.

Čovjek bi poludio kad bi počeo takve stvari uzimati ozbiljno. Mogao bi posumnjati da se u svemiru zbivaju tko zna kakve stvari koje njemu ili njoj nisu u potpunosti dokučive.

* * *

Dr. Kim ili dr. Bum ili dr. Suk, koje god od toga bilo prezime, razjasnio je dva pitanja vezana za rotundu koja su i meni pala na pamet kad sam je imao čast razgledati. Prvo je pitanje bilo kako je rotonda čitavoga dana mogla biti osvjetljena prirodnom svjetlošću. Ispada da su na prozorske okvire klerestorija, kao i na krov s vanjske

strane, postavljena ogledala koja skupljaju sunčevu svjetlost i usmjeravaju je gore prema kupoli.

Druga zagonetka: zašto su goleme pravokutne površine među pilastrima u prizemlju ostavljene praznima? Koji bi ih naručitelj ovakve umjetnine ostavio ovako ogoljenima? Kad sam ih ja vidio, bili su obojeni svjetlom nijansom ružičasto-narančaste, ponešto nalik nijansi Saten Dura-Luxea nazvanoj „Suton na Mauiu”.

Dr. Kim ili dr. Bum ili dr. Suk objašnjava kako su se na tim poljima nekad nestašno igrali oskudno odjeveni bogovi i božice, ali da su zauvijek izgubljeni. Nisu ih samo prekrili slojevima boje, nego su ih *sastrugali* sa zidova za vrijeme progonstva Medicija iz Firence koje je trajalo od 1494. (dvije godine nakon što su bijelci otkrili ovu hemisferu) do 1531. Murali su uništeni na ustrajan zahtjev dominikanca Girolama Savonarole koji je pokušao izbrisati svaki trag poganstva za koje je držao da je zatrovalo grad za vladavine Medicija.

Murali su bili djelo Giovannija Vitellija o kome ništa drugo nije poznato osim da je rođen u Pisi. Mogli bismo zaključiti kako je on Rabo Karabekian svoga doba, a da je kršćanski fundamentalizam njegov Saten Dura-Luxe.

* * *

Inače, Kim Bum Suk je protjeran iz rodne Južne Koreje jer je osnovao studentsku udrugu koja se zalagala za izmjene nastavnog programa.

Inače, Girolamo Savonarola obješen je i spaljen na trgu pred bivšom palačom Inocenta „Nevidljivog” Medicija 1494.

Uf, što volim povijest. Pojma nemam zašto Celeste i njenim prijateljima nije zabavna.

* * *

Zamišljam rotundu te palače, dok je još bila oslikana i poganskim i kršćanskim prizorima, kao renesansni pokušaj izrade atomske bombe. Koštala je užasno mnogo novca, zahtijevala je suradnju najvećih umova svoga doba i na malom je prostoru u bizarne međudnose sabila najmoćnije sile u svemiru kakvog su zamišljali u petnaestom stoljeću.

Današnji svemir s njihovim i nema mnogo veze.

* * *

Što se Inocenta „Nevidljivog“ Medicija tiče, Kim Bum Suk kaže da je bio bankar, ali ja ću to današnjim rječnikom prevesti kao „zelenaš“, „lihvar“ ili „gangster“. Bio je najbogatiji, ali i najpovučeniji član svoje obitelji. Ni jedan njegov portret nije napravljen, osim jednog poprsja dok je bio dijete, rad kipara Lorenza Ghibertija. U petnaestoj je sam smrskao to poprsje i komadiće rasuo u rijeku Arno. Nije odlazio na zabave, a kao odrastao nije ih ni organizirao. Gradom se kretao isključivo u kočijama koje su ga skrivale od pogleda.

Po završetku palače, čak i njegovim najpouzdanijim krvnicima i najvišim dostojanstvenicima, uključujući dvojicu njegovih bratića koji su bili pape, bilo je dopušteno vidjeti ga isključivo u rotondi. Oni bi stajali na njenu rubu, a on sam bio je u sredini - u širokoj fratarskoj halji i s krinkom mrtvačke glave.

* * *

Utopio se za progonstva u Veneciji. Bilo je to davno prije nego što smo se domislili leptirićima na napuhavanje.

* * *

Kad mi je Marilee na telefon rekla da se smjesta pojavim u njenoj palači, ton njena glasa u kombinaciji s priznanjem da trenutno u njenu životu ne postoji muškarac zvučali su mi kao obećanje da ću za manje od dva sata ponovo uživati u najboljem seksu ikad - i to ne više kao nezreo mladić, nego kao ratni junak, bonvivan i iskusan svjetski putnik!

Zauzvrat sam je upozorio da sam u ratu izgubio oko te da ću nositi povez. Rekao sam joj i da sam doduše oženjen, ali da je brak na ledu.

A bojim se da sam i dodao, vezano uz svoje ratničke godine, da sam većinu vremena provodio pod kišom stidnih dlačica". To je trebalo značiti da su mi se žene nudile u velikom broju. Ovaj neobični izraz varijanta je metafore koja ima mnogo više smisla: za osobu koja je u ratu doživjela više granatiranja, može se reći da je rat provela pod kišom granata.

Tako sam stigao u dogovoreno vrijeme iritantno umišljen i požudan. Sluškinja me odvela niz dug i uzak hodnik do ruba rotunde. Sva je posluga grofice Portomaggiore bila ženska - uposlila je čak i nosačice i vrtlarice. Ova koja me uvela, sjećam se, učinila mi se

muškobanjastom i neugodnom - a zatim i neprikriveno agresivnom kad mi je naredila da stanem na rub rotonde.

* * *

U samome središtu, od vrata do poda obavijena dubokom crninom za svojim mužem, grofom Brunom - stajala je Marilee.

Nije nosila krinku s mrtvačkom glavom, ali joj je lice bilo toliko blijedo pod zamućenim svjetlom, bojom toliko nalik njenoj platinastoplavoj kosi da je izgledalo kao da joj je cijela glava isklesana iz jednog komada bjelokosti.

Bio sam osupnut.

Prezrivim i vladarskim glasom rekla je: „Dakle, moj nevjerni armenski štićenice, srećemo se opet.”

„Kladim se da si mislio da ćemo se opet poševiti”, rekla je. Njen šapat je odjekivao u kupoli - kao da božanstva gore o njemu raspravnu-

„Iznenadenjce”, rekla je, „danas se nećemo čak ni rukovati.”

Odmahnuo sam glavom u jadu i čudu. „Zašto se tako ljutiš na mene?” pitao sam.

„Za vrijeme Velike krize”, rekla je, „držala sam te jedinim pravim prijateljem kojeg sam imala na cijelom svijetu. A zatim smo vodili ljubav i poslije toga ti mi se više nikad nisi javio.”

„Pa ja ovo ne mogu vjerovati”, rekao sam. „Ti si mi rekla da odem i učinim nam *oboma* uslugu. Toga se ne sjećaš?”

„Mora da ti je od srca laknulo kad sam to rekla”, odgovorila je. „Nestao si bez traga.”

„Što si drugo *očekivala?*” pitao sam.

„Očekivala sam znak, bilo kakav znak, da ti je stalo do toga kako je meni”, rekla je. „Imao si četrnaest godina da mi ga daš, ali nikad nisi - ni jednim telefonskim pozivom, ni jednom razglednicom. Evo te sad natrag, papčino, u očekivanju čega? Ševe.”

* * *

„Hoćeš reći da smo mogli ostati ljubavnici?” pitao sam u nevjerici.

„Ljubavnici, ljubavnici, ljubavnici?” narugala mi se raskalašenim uzvicima. Njena rugalica ljubavnicima ječala je nad našim glavama kao jato vrana nad bojištem.

„U životu Marilee Kemp nikad nije manjkalo ljubavnika”, rekla je. „Moj me otac toliko volio da me mlatio svaki dan. Ragbi momčad u mojoj srednjoj školi toliko me voljela da su me cijelu noć nakon male mature silovali. Redatelj u *Ziegfried Folliesu* toliko me volio da mi je rekao da se moram priključiti njegovoj ergeli kurvi inače će me otpustiti i poslati nekoga da mi saspe kiselinu u lice. Dan Gregory toliko me volio da me gurnuo niz stube jer sam ti slala skup slikarski pribor.”

„Molim?” rekao sam.

I tako sam saznao pravu priču o tome kako sam postao šegrt Dana Gregoryja.

Bio sam osupnut. „Ali morali su mu se i sviđati moji radovi, zar ne?” zamuckivao sam.

„Ne”, rekla je.

* * *

„To su jedne batine koje sam zaradila radi tebe”, rekla je. „Druge sam dobila nakon što smo vodili ljubav i ti mi se više nikada nisi javio. Ali govorimo sad radije o stvarima koje si ti učinio za mene.”

„Nikada me u životu nije bilo ovako sram”, rekao sam.

„Nema veze, ja ću ti reći što si učinio za mene. Išao si sa mnom na vesele, luckaste, prelijepo šetnje.”

„Da...”, rekao sam, „sjećam ih se.”

„Trljao si potplate o tepih i stresao me kad sam to najmanje očekivala”, rekla je.

„Da”, rekao sam.

„A znali smo biti i posebno zločesti”, rekla je.

„Vodili smo ljubav”, rekao sam.

Ponovo se razbjesnjela. „Ne! Ne! Ne! Idiote! Idiote! Kakav nevjerojatan idiot!” vikala je. „Muzej moderne umjetnosti!”

* * *

„Dakle izgubio si oko u ratu”, rekla je.

„Baš kao Fred Jones”, rekao sam.

„I kao Lucrezia i Maria”, rekla je.

„Tko su one?” pitao sam.

„Kuharica”, rekla je, „i žena koja te pustila unutra.”

* * *

„Jesi li osvojio mnogo odličja u ratu”, pitala me.

Zapravo baš jesam. Dobio sam Orden brončane zvijezde s vrpcom, Grimizno srce za ranu zadobivenu u boju, Predsjednikovu zahvalnicu jedinici, Vojničku medalju, značku za dobro vladanje i Europsko-afričko-srednjoistočnu vrpcu sa sedam bojnih zvjezdica.

Najponosniji sam bio na Vojničku medalju, koja se obično dodjeljuje vojniku koji je spasio život drugoga vojnika u situaciji koja nije nužno vezana za bitku. Držao sam tečaj iz kamuflažnih tehnika časničkim pripravnicima u Fort Benningu, u Georgiji, 1941. Ugledao sam barake u plamenu, digao uzbunu, a zatim uletio dva puta unutra ne mareći za vlastitu sigurnost i iznio dvojicu onesviještenih novaka.

Oni su jedini bili unutra iako tamo nitko nije smio biti. Pili su i slučajno sami zapalili barake pa su osuđeni na dvije godine robije - plus gubitak plaće i nečastan otpust.

Što se mojih odličja tiče, Marilee sam rekao samo da sam poneko i ja dobio.

A kako mi je samo Terry Kitchen zavidio na Vojničkoj medalji... On je odlikovan Srebrnom zvijezdom, ali rekao je da Vojnička medalja vrijedi barem deset takvih.

* * *

„Kad god vidim čovjeka s odličjem”, kaže Marilee, „dođe mi da zaplačem, zagrlim ga i kažem mu: ‘O drago dijete, kroz kakve si to *strahote* prošao samo zato da bi ti žena i dijete bili na sigurnom kod kuće’.”

Rekla je da je željela prići Mussoliniju koji je nosio toliko odličja da su mu prekrivala obje strane haljetka sve do pojasa i reći mu: „Nakon svega što ste prošli, kako to da je išta od vas ostalo?”

A zatim je spomenula nesretan izraz koji sam upotrijebio u našem telefonskom razgovoru: „Jesi li ti možda rekao da si rat proveo ‘pod kišom stidnih dlačica’?”

Rekao sam joj da mi je žao što sam to rekao, i bilo mi je uistinu žao.

„Nikada prije nisam se susrela s tim izrazom”, rekla je, „morala sam nagađati što bi to moglo značiti.”

„Samo zaboravi da sam to izgovorio”, rekao sam.

„Hoćeš da ti kažem što mi se činilo da znači? Da je gdje god si išao sve bilo prepuno žena spremnih učiniti sve na svijetu za hranu ili zaštitu za sebe ili djecu ili starce jer svi su mladi ljudi poginuli ili otputovali”, rekla je. „Jesam li bila blizu?”

„O Bože, o Bože, o Bože”, ponavljao sam.

„Što je, Rabo?” pitala je.

„Udaraš gdje boli”, rekao sam.

* * *

„Nije bilo teško pogoditi”, rekla je. „Smisao ratovanja i jest dovesti što više žena u taj položaj. Muškarci uvijek napadaju žene iako se pretvaraju da se bore s drugim muškarcima.”

„Znaju se jako vješto pretvarati”, rekao sam.

„Jer znaju da najvještijim prevarantima poslije izađe slika u novinama i dobiju odličja”, odvratila je.

* * *

„Imaš li umjetnu nogu?” pitala je.

„Ne”, odgovorio sam.

„Lucrezia, žena koja te uvela, izgubila je i nogu i oko. Mislila sam da si možda i ti”, rekla je.

„Nisam bio te sreće”, rekao sam.

„Dakle”, počela je, „jednog jutra rano je prelazila livadu noseći dva dragocjena jaja susjedi koja je noć prije rodila. Nagazila je na minu. Ne zna se koja ju je vojska postavila. Ali joj znamo spol. Samo muškarac može smisliti i zakopati tako domišljatu napravu. Prije nego odeš, možeš nagovoriti Lucreziu da ti pokaže koja je sva odličja dobila.”

A zatim je dodala: „Žene su tako beskorisne i nemaštovite, je li da jesu? Jedino što su se ikad sjetile zakopati u zemlju je sjeme nečega lijepog ili jestivog. Jedini projektil kojeg su se sjetile baciti jest lopta ili svadbeni vijenac.”

Posve malaksao, rekao sam: „U redu, Marilee, bila si posve jasna. Nikad mi nije bilo gore u životu. Šteta što Amo nije dovoljno dubok da se bacim u njega. Smijem li se molim te sada vratiti u hotel?”

„Ne”, rekla je. „Mislim da sam ti uspjela samopouzdanje srozati na onaj stupanj koji muškarci nameću ženama. Ako jesam, rado bih da ostaneš na čaju koji sam ti obećala. Tko zna? Možda se iznova i sprijateljimo.”

29

Marilee me povela u malu i udobnu knjižnicu u kojoj je prije bila pohranjena, kaže, velika zbirka muške homoseksualne pornografije njena supruga. Pitao sam je što je učinila s tim knjigama i odgovorila mi je da ih je prodala za velike novce koje je potom razdijelila sluškinjama - ženama na ovaj ili onaj način ranjenima u ratu.

Zavalili smo se u duboke, mekane naslonjače gledajući se preko stolića. Razdragano se smiješeći, započela je razgovor: „Dakle, dakle, dakle, moj mladi štićenice - kako ide? Dugo se nismo vidjeli. Brak ti je, kažeš, na ledu?”

„Žao mi je što sam to rekao”, rekao sam. „Žao mi je što sam išta rekao. Osjećam se kao mačji ispljuvak.”

Tada nam je čaj i kolačiće poslužila žena sa željeznim štipaljkama umjesto ruku. Marilee joj se obratila na talijanskom, na što se žena nasmijala.

„Što si joj rekla?” pitao sam.

„Rekla sam joj da ti je brak na ledu”, odgovorila je.

Žena sa štipaljkama nešto joj je rekla na talijanskom pa sam zatražio prijevod.

„Savjetuje ti da se idući put oženiš muškarcem”, rekla je.

„Muž joj je gurnuo ruke u kipuću vodu”, pojasnila mi je, „da bi je natjerao da prizna s kime ga je sve varala dok je on bio u ratu. Sa samim Nijemcima i Amerikancima, ako baš želiš znati. Na koncu joj je ruke zahvatila gangrena.”

* * *

Nad kaminom u Marileeninoj udobnoj knjižnici visjela je već spomenuta slika u Gregoryjevom stilu, koju su joj darovali građani Firence, a prikazivala je njezina pokojnog muža, grofa Bruna, kako odbija prihvatiti povez stojeći pred streljačkim vodom. Objasnila mi je da nije baš bilo kao na slici, ali i da ništa nikad nije kao na slikama. Pitao sam je da mi objasni kako je uopće postala grofica Portomaggiore, vlasnica ovako predivne palače, plodnih imanja na sjeveru i tako dalje.

Kad je s Gregoryjem i Fredom Jonesom stigla u Italiju prije ulaska Amerike u rat protiv Italije, Njemačke i Japana, dočekani su kao velike zvijezde. Predstavljali su pobjedu Mussolinijeve promidžbe: „Objavio je da je stigao ‘najveći živući američki umjetnik, jedan od

najvećih američkih avijatičara te neusporedivo lijepa i nadarena američka glumica Marilee Kemp”, rekla je Marilee. „Rekao je da je nas troje došlo doprinijeti duhovnom, tjelesnom i ekonomskom preporodu Italije na koje će se čitav svijet ugledati u budućim tisućljećima.”

Njihova je promidžbena vrijednost bila tolika da su je u novinama na društvenim događanjima obasipali častima dostojnima prave glumačke zvijezde. „Odjednom sam prestala biti priglupa drolja”, rekla je, „i postala dragulj u kruni novoga Rimskog Carstva. Moram reći da je Dana i Freda to prilično zbunilo. Nije im bilo druge, morali su mi u javnosti iskazivati više poštovanja i to sam zlorabila. Ova je zemlja, naravno, potpuno luda za plavušama tako da sam ja nastupala prva kad god bismo nekamo svečano ulazili dok bi oni koračali za mnom kao moja pratnja.”

„Iz nekog sam razloga jako lako naučila talijanski”, rekla je. „Ubrzo sam ga govorila bolje od Dana koji je još u New Yorku išao na tečaj, dok Fred, naravno, talijanski nikada nije naučio.”

* * *

Fred i Dan postali su junacima u Italiji nakon što su poginuli za više-manje talijansku stvar. Marileenin ih je zvjezdani status nadživio - kao prelijep i dražestan znak sjećanja na njihovu uzvišenu žrtvu i na divljenje koje, navodno, Amerikanci gaje za Mussolinija.

Još je uvijek, usput budi rečeno, bila iznimno lijepa u vrijeme našeg ponovnog susreta, čak i nenašminkana u dubokoj crnini. Nakon svega što je prošla, očekivao bih da se postarala, ali ipak su joj bile samo četrdeset tri godine. Još je imala četvrt stoljeća pred sobom!

I kao što rekoh, između ostaloga postat će i najveći europski distributer Sonyja. Još je bilo života u dobroj, staroj Marilee!

Grofica je po mnogo čemu bila ispred svoga vremena smatrajući muškarce ne samo nesposobnima i glupima već krajnje opasnima. Ta ideja u njenoj domovini neće uhvatiti korijena sve do posljednje tri godine Vijetnamskoga rata.

* * *

Nakon Gregoryjeve smrti njen je redovni pratilac po Rimu postao Mussolinijev ministar kulture, zgodan i neoženjen oksfordski đak Bruno iliti grof Portomaggiore. Odmah je Marilee objasnio kako njihov odnos ne može biti tjelesne prirode jer da ga seksualno

zanimaju isključivo muškarci i dječaci. Unatoč tome što se u ono doba djelovanje u skladu s takvim opredjeljenjem kažnjavalo smrću, grof Portomaggiore osjećao se potpuno zaštićenim, bez obzira na sablazan koju je izazivao. Bio je uvjeren da će ga Mussolini štititi s obzirom na to da je bio jedini pripadnik starog plemstva koji je prihvatio visok položaj u njegovoj vladi i koji je u divljenju doslovno slinio po čizmama svoga diktatora u usponu.

„Bio je idealan ljigavac”, kaže Marilee. Kaže i da su se ljudi smijali njegovoj kukavnosti, taštini i ženskastosti.

„Ali zato je bio i idealan šef britanske obavještajne službe u Italiji”, dodala je.

* * *

Nakon Danove i Gregoryjeve smrti, a prije ulaska Amerike u rat, Marilee je bila ljubimica čitava Rima. Divno se zabavljala kupujući i plešući, plešući, plešući s grofom koji je uživao slušati je kako priča i uvijek se ponašao kao pravi gospodin. Njena želja bila je njemu zapovijed, nikada joj nije prijetio silom i nikada ništa od nje zahtijevao do jedne noći kad ju je obavijestio da se po Mussolinijevu osobnom naređenju mora njome oženiti!

„Stekao je brojne neprijatelje”, rekla mi je Marilee, „i oni su Mussoliniju počeli došaptavati da je homoseksualac i britanski špijun. Mussolini je bez sumnje bio svjestan da grof voli muškarce i dječake, ali nije ni posumnjao da bi tako luckast čovjek imao hrabrosti ili pameti potrebnih špijunu.”

Naredivši svojem ministru kulture da dokaže kako nije homoseksualac vjenčanjem s Marilee, predao mu je i dokument koji je Marilee trebala potpisati. Smislili su ga kao ustupak starome plemstvu koje se ne bi lako pomirilo s činjenicom da je američka drolja naslijedila stare plemićke posjede. U njemu je stajalo da će u slučaju grofove smrti Marilee moći uživati sva njegova dobra, ali ih neće imati prava prodati ili ostaviti kome u naslijeđe. Nakon njene smrti sve će naslijediti grofov najbliži muški rođak, za kojeg se uspostavilo, kako reko, da je trgovac automobilima iz Milana.

Idućega su dana Japanci u iznenadnim napadom uspjeli potopiti dio američkih ratnih brodova u Pearl Harbouru ne ostavljajući ovoj miroljubivoj, antiratnoj naciji nikakva izbora osim da objavi rat ne samo Japanu već i japanskim saveznicima Italiji i Njemačkoj.

* * *

Ali i prije Pearl Harboura Marilee je odbila jedinog čovjeka koji ju je ikad zaprosio, k tome još i imućna plemića. Zahvalila mu je za sreću kakvu nikad prije nije iskusila. Rekla mu je da su je njegova prosidba i priloženi dokument prenuli iz ugodna sna te da je došlo vrijeme da se vrati u Sjedinjene Države gdje će se morati suočiti s onime što je i tko je, premda je tamo ne čeka dom.

Ali idućeg je jutra, sva uzbuđena što se vraća kući, Marille shvatila da je duhovna klima Rima, iako je pravo sunce žarko sjalo, a pravi oblaci plovili drugamo, nenadano postala mračna i ledena kao, tim mi ju je riječima opisala u Firenci, „ponoćna kiša ili susnježica“.

* * *

Toga je jutra Marilee na radiju slušala vijesti iz Pearl Harboura. Jedan od izvještaja odnosio se i na nekih sedam tisuća Amerikanaca koji žive u Italiji. Američko je veleposlanstvo, koje je još bilo otvoreno i još tehnički u miru s Italijom, najavilo da će organizirati prijevoz u Sjedinjene Države za što je više ljudi moguće i što je brže moguće. Talijanska je vlada odgovorila da će učiniti sve što je u njenoj moći da im olakša odlazak, ali da ni u kom slučaju ne postoji razlog za masovni egzodus, jer Italiju i Sjedinjene Države vežu bliske krvne i povijesne spona koje neće biti raskinute samo zato da bi udovoljili prohtjevima Zidova, komunista i dekadentnog Britanskog imperija.

Marileenina je osobna sluškinja kao i obično ušla obavijestiti je da nekakav radnik želi razgovarati s njome o starim plinskim cijevima u njenoj spavaonici koje možda puštaju plin te da je odjeven u radni kombinezon i nosi kutiju za alat. Kuckao je po zidovima, njušio i mrmljao si nešto u bradu na talijanskom. Ali odjednom, kad je bio posve siguran da su ostali sami, svejednako okrenut licem prema zidu, tiho je progovorio američkim engleskim i to narječjem Srednjeg zapada.

Rekao je da je iz Ministarstva rata Sjedinjenih Država, kako se Ministarstvo obrane nekada zvalo. Tada još nismo imali odvojenu obavještajnu službu. Rekao je da ne zna što ona duboko u sebi misli o demokraciji i fašizmu, ali da mu je dužnost zamoliti je da, za dobro svoje zemlje, ostane u Italiji te i dalje povlađuje Mussoliniju.

Kako sama kaže, Marilee je tada po prvi put u životu razmislila o demokraciji i fašizmu. Zaključila je da demokracija ipak zvuči nešto

primamljivije.

„Zašto bih ja ostala ovdje u tim uvjetima?” pitala je.

„Prije ili poslije načut ćete nešto što bi nas moglo zanimati”, rekao je. „Prije ili poslije, a možda i nikad, vašoj ćete zemlji biti potrebni.”

Rekla mu je da joj se čini kako je čitav svijet odjednom poludio.

Odvratio joj je da se to nije dogodilo odjednom te da svijet već duže vrijeme spada u zatvor ili ludaru.

Kao primjer novonastala ludila, navela mu je Mussolinijevu naredbu da se uda za njegova ministra kulture.

Marilee tvrdi da je odgovorio ovim riječima: „Nosite li u srcu i jedan atom ljubavi za svoju domovinu, udat ćete se za njega.”

I tako je rudareva kći postala groficom Portomaggiore.

30

Marilee nije saznala da joj je suprug britanski tajni agent sve do pred sam svršetak rata. Kao i ostali, smatrala ga je budalastim slabičem, ali mu je praštala jer su živjeli dobro i jer je bio dobar prema njoj. „Stalno mi je dolazio sa strašno zabavnim, dirljivim i laskavim izjavama. Iskreno je uživao u mome društvu. Oboje smo obožavali plesati i plesati.”

To je već druga žena u mom životu koja manično voli plesati, i koja će plesati s kakvim god čovjekom, ako je dobar plesač.

„S Danom Gregoryjem nikada nisi plesala”, rekao sam.

„Nije htio”, rekla je, „a nisi ni ti.”

„Ne znam plesati”, rekao sam, „nikada nisam naučio.”

„Svatko tko hoće, zna plesati”, odgovorila je.

* * *

Kaže kako je se saznanje da joj je muž britanski špijun nimalo nije dojmilo. „Uvijek je imao svakojake odore za raznorazne prigode, ali nikada me nije zanimalo što koja od njih znači. Bile su pune znamenja koje nisam ni pokušala dešifrirati. Nikada ga nisam pitala: ‘Bruno, za što si dobio ovo odličje? Što znači ovaj orao na tvom rukavu? Što su ti ova dva križa na ovratniku?’ Tako da sam njegovo priznanje da je britanski špijun shvatila samo kao nešto vezano uz tu ratnu bižuteriju. Nisam mislila da to ima ikakve veze s njim ili sa mnom.”

Nakon što su ga streljali, kaže, očekivala je da će bolno osjećati jezivu prazninu, ali nije. Tada je shvatila da je njen pravi prijatelj i doživotni drug zapravo talijanski narod. „S toliko su me ljubavi dočekivali gdje god bih se pojavila, Rabo, i ja sam ih zauzvrat zavoljela i nije mi bilo ni najmanje važno kakvu bižuteriju nose!”

„Ovo je moj dom, Rabo”, rekla je. „Nikada ne bih došla ovamo da nije bilo ludog Dana Gregoryja. Trulim daskama u glavi moskovskog Armenca zahvaljujem što sam konačno pronašla dom, pravi dom.”

* * *

„Reci mi sada kako si *ti* proveo sve ove godine”, rekla je.

„Iz nekog mi razloga sada djeluju otužno i nezanimljivo”, rekao sam.

„No, hajde, hajde, hajde”, rekla je. „Izgubio si oko, oženio se, dva puta se množio i kažeš da si se ponovo prihvatio slikanja. Što je zanimljivije od toga?”

Pomislio sam kako nema baš mnogo događaja od našeg vođenja ljubavi na Sv. Patricka kojih bih se s ponosom ili rado prisjećao. Imao sam stare vojničke anegdote kojima sam zabavljao svoju braću po piću u Cedar Tavernu, pa sam joj ih ispričao. Ona je imala život. Ja sam sakupio anegdote. Ona je pronašla dom. Ja ga nisam ni očekivao pronaći.

* * *

Stara vojnička zgodica br. 1. „Dok se oslobađao Pariz”, rekao sam, „odlučio sam pronaći Pabla Picassa, u čijem je liku Dan Gregory zamišljao sotonu, da vidim je li živ i zdrav.”

„Jedva je odškrinuo vrata, rekao da je zauzet i da ne želi da ga se ometa. Par ulica dalje još su odzvanjali pucnjevi. Zatim je zalupio vrata i ponovo ih zaključao.”

Marilee se nasmijala i rekla: „Možda je znao za užasne stvari koje je o njemu govorio naš gospodar.” Da je znala da sam još živ, rekla je, bila bi sačuvala sliku objavljenu u talijanskim novinama koju jedino ona i ja možemo do kraja razumjeti. Prikazivala je kolaž koji je Picasso napravio od isječaka američkog reklamnog postera za cigarete. Komadiće plakata, koji je u originalu prikazivao tri kauboja kako noću puše oko logorske vatre, presložio je u oblik mačke.

Od svih povjesničara umjetnosti na svijetu vjerojatno smo jedino Marilee i ja mogli prepoznati da je autor unakaženog plakata Dan Gregory.

To se zove kviz-pitanje!

* * *

„To je vjerojatno jedini trenutak u životu Pabla Picassa kad je djelić pažnje posvetio najpoznatijem američkom umjetniku u povijesti”, nagađao sam.

„Vrlo vjerojatno”, potvrdila je.

* * *

Stara vojnička zgodica br. 2. „Zarobljen sam svega nekoliko mjeseci prije kraja rata”, rekao sam. „Skrpali su me u bolnici, a zatim poslali u logor južno od Dresdenu u kojemu je skoro posve nestalo hrane. I zadnji ostaci hrane u zadnjim ostacima Njemačke bili su pojedeni. Svi su postajali sve mršaviji i mršaviji osim čovjeka kojeg smo zadužili da podijeli hranu koja je preostala na jednake obroke.

„Ni u jednom trenutku nije bio sam s hranom. Vidjeli smo kako je dostavljaju i gledali kako je dijeli. Pa ipak, on je nekako i dalje djelovao vitko i namireno dok smo se svi ostali pretvarali u kosture.

Tajna je u tome što se rastreseno gostio kapljicama i mrvicama koje bi pale na stol i zaostale na oštrici noža ili kutljači.”

Takav nevin fenomen, usput budi rečeno, odgovoran je za blagostanje u kojem žive mnogi moji susjedi i lijevo i desno od mene na plaži. Oni upravljaju čitavim bogatstvom, koje je preostalo u ovoj većinom osiromašenoj zemlji, baš zato što su ljudi od *povjerenja*.

Dovoljno je da samo djelić tog bogatstva pronađe put do njihovih usta preko revnih prstiju i alata.

* * *

Stara vojnička zgoda br. 3. „Jedne su nas svibanjske večeri”, rekao sam, „natjerali u stroju iz logora u šumu. Zaustavili su nas oko tri ujutro i pustili nas da spavamo pod zvijezdama kako znamo i umijemo.

Kad smo se u zoru probudili, stražari su nestali i vidjeli smo da se nalazimo na rubu doline u blizini ruševne kamene promatračnice. Pod nama, na neoskvrnutim poljima nalazile su se tisuće i tisuće ljudi poput nas koje su ovamo dovukli njihovi čuvari da bi ih se *otarasili*. Nisu tu bili samo ratni zarobljenici. Bilo je ljudi koje su stjerali iz koncentracijskih logora i tvornica u kojima su radili kao roblje, osuđenika istjeranih iz zatvora, luđaka istjeranih iz ludnica. Odlučili su nas osloboditi što dalje od gradova u kojima bismo napravili urnebes.

A bilo je i civila koji su bježali pred nadiranjem Rusa, Amerikanaca ili pak Britanaca. Fronte su se sretale sjeverno i južno od nas.

A bilo je i stotina ljudi u njemačkim odorama, koji su unatoč ispravnu oružju u rukama krotko čekali da se predaju onome tko naleti prvi.”

„Kraljevstvo mira”, rekla je Marilee.

* * *

Skrenuo sam temu s rata na mir. Rekao sam Marilee da sam se vratio slikarstvu nakon dugog zatišja te da sam, na vlastito zaprepaštenje, postao autorom ozbiljnih djela kakva bi natjerala Gregoryja da se okrene u svom junačkom grobu u Egiptu, djela kakva svijet još nije vidio.

Pobunila se hineći zgroženost: „Joj, molim te, samo mi ne spominji umjetnost, iz, te se močvare, čini se, neću izvući do kraja života.”

Ali zamišljeno me slušala dok sam joj pričao o našoj maloj bandi u New Yorku i o slikama njenih pripadnika koje imaju zajedničko samo jedno: ne govore ni o čemu osim o sebi samima.

Kad sam rekao sve što se reći dalo, uzdahnula je i odmahнула glavom. „Bilo je to posljednje što se još moglo učiniti platnu, i ti si to *učinio*”, rekla je. „Amerikanci su uvijek ti koji moraju napisati kraj.”

„Nadam se da ne radimo baš to”, rekao sam.

„Ja se nadam da *baš to radite*”, rekla je. „Nakon svega što su muškarci učinili ženama, djeci i svakom drugom bespomoćnom stvoru na kugli zemaljskoj, vrijeme je da ne samo svaka slika već i svaka skladba, svaka skulptura, svaka drama, svaka pjesma, svaka knjiga koju čovjek stvori kaže samo jedno: ‘Mi smo preodvratni za ovo ljupko mjesto. Odustajemo. Odlazimo. Kraj!’”

* * *

Sva sreća da smo se ovako neočekivano sreli, rekla je, jer joj se čini da bih joj ja mogao riješiti problem unutrašnjeg uređenja koji ju proganja godinama: kakve bi slike, ako ikakve, trebala staviti na besmisleno prazna polja između pilastara oko rotonde? „Voljela bih ostaviti traga na ovome mjestu dok je još moje”, rekla je, „a rotonda mi izgleda kao savršeno mjesto za to.”

„Pomišljala sam unajmiti žene i djecu da naslikaju na zidovima logore smrti, bombardiranje Hirošime, postavljanje nagaznih mina, ili čak spaljivanje vještica ili bacanje kršćana divljim životinjama u davna vremena”, rekla je. „Ali čini mi se da takve stvari na nekoj razini ipak potiču muškarce na još veća razaranja i okrutnosti jer pomisle: ‘Ha! Moćni smo poput bogova! Nikada se nije našla sila koja bi nas zaustavila kad činimo najužasnije zločine tako da se možemo odlučiti na to *kadgod* poželimo!’.”

Tako da je tvoja ideja, Rabo, mnogo bolja. Dopustimo muškarcima da uđu u moju rotundu, ali kad pogledaju ravno pred sebe, neka ne nađu ohrabrenja. Neka zidovi vrište: ‘Kraj! Kraj! Kraj!’”

* * *

Tako je začeta druga najveća zbirka američke škole apstraktnog ekspresionizma - najveća je moja, a troškovi njena skladištenja bacili

su mene i moju ženu i djecu na prosjački štap. Nitko drugi nije želio te slike, ni po kojoj cijeni!

Marilee je naručila njih deset na neviđeno - po mojem izboru, po tisuću dolara za svaku!

„Šališ se”, rekao sam.

„Grofica Portomaggiore nikad se ne šali”, rekla je. „A jednako sam plemenita i bogata kao svi prijašnji stanovnici ove kuće tako da bolje da učiniš što ti kažem.”

I jesam.

* * *

Pitala me je li moja banda smislila kakvo ime za sebe. Nismo. Kritičari su nam smislili ime. Predložila je da se nazovemo „Banda postanka”, jer smo se vratili na sam početak dok još teme nisu bile stvorene.

To mi je dobro zvučalo pa sam to pokušao prodati drugima kad sam se vratio kući. Ali nekako se nije održalo.

* * *

Marilee i ja razgovarali smo satima, sve do mraka. Tada je ipak rekla: „Mislim da je vrijeme da kreneš polako.”

„Čini mi se da si mi rekla nešto slično na Sv. Patricka prije četrnaest godina”, rekao sam.

„Nadam se da me ovaj puta nećeš tako brzo zaboraviti”, rekla je.

„Nikada te nisam zaboravio”, rekao sam.

„Zaboravio si brinuti se *kako* mi je”, rekla je.

„Dajem vam časnu riječ, grofice”, rekao sam ustajući, „da se to više nikada neće ponoviti.”

Više se nikada nismo vidjeli. Izmijenili smo nekoliko pisama. Upravo sam iskopao jedno iz knjižnice. Poslano je tri godine od našeg ponovnog susreta, 7. srpnja 1953. Napisala je kako nam ipak nije uspjelo na slikama ništa ne prikazati jer da ona s lakoćom na svakoj od slika prepoznaje kaos. Bila je to blagonaklona šala, naravno. „Prenesi to ostatku ‘Bande postanka’”, piše.

Odgovorio sam brzojavom čiju kopiju čuvam: „NI KAOS NIJE SMIO ZAVRŠITI U NJIMA. DOLAZIMO GA PREBOJATI. CRVENIMO OD STIDA. SVETI PATRICK.”

* * *

Novost iz sadašnjosti. Paul Slazinger dobrovoljno se predao na brigu Psihijatrijskog odjela Bolnice Udruge veterana u Riverheadu. Ja zbilja više nisam znao što da radim u vezi otrovnih tvari koje mu je tijelo ispuštalo u krvotok, a i sam je sebi postao manijakalno naporan. Gđi. Berman je najviše bilo drago što je otišao. I bolje je da se za njega brine njegov Ujak Sam.

31

Od svega sramnog što sam u životu učinio najteže mi na starom srcu leže propusti prema mojoj dobroj, hrabroj ženi Dorothy i otuđenje moje krvi i mesa, Henrija i Terryja od mene, njihova tate.

Što će pisati uz ime Raba Karabekiana u Velikoj knjizi na Sudnji dan?

Vojnik: odličan.

Muž i otac: črčkica.

Ozbiljan umjetnik: črčkica.

* * *

Kad sam se vratio iz Firenze, na mene se sručila paljba. Dobra, hrabra Dorothy i oba dječaka zarazila su se nekom novom vrstom gripe, još jednim u nizu poslijeratnih čudesa. Doktor je već bio u viziti i još je jednom rekao navratiti, a susjeda s gornjeg kata ih je hranila. Složili smo se da ću im ja samo smetati dok se Dorothy ne pridigne te da bih idućih par dana trebao provesti s Terryjem Kitchenom u ateljeu koji smo unajmili na Union Squareu.

Koliko bi pametnije bilo da smo me poslali tamo na sto godina!

„Prije odlaska htio bih ti reći dobre vijesti koje imam”, rekao sam.

„Ne moramo se seliti u onu prokletu kuću bogu iza nogu?” pitala je.

„Nije to”, rekao sam. „I tebi i djeci će se svidjeti tamo, ocean je u blizini, bit ćete na svježem zraku.”

„Onda mora da ti je netko tamo ponudio stalan posao”, rekla je.

„Nije”, rekao sam.

„Ali odlučio si potražiti stalan posao?” rekla je. „Uzet ćeš svoju diplomu ekonomista za koju smo se svi žrtvovali i kucati na sva vrata dok te neki pristojan poslodavac ne uzme k sebi kako bi nam osigurao stalan prihod.”

„Slatkice moja, slušaj me”, rekao sam. „U Firenci sam prodao slike za deset tisuća dolara.”

Naš je podrumski stančić bio toliko nakrcan golemim platnima, koja sam prihvaćao umjesto otplate dugova, da je nalikovao kazališnom skladištu za kulise. Stoga se našalila ovim riječima: „U tom ćeš slučaju završiti u zatvoru jer sve ove slike zajedno ne vrijede ni tri dolara.”

Toliko sam je unesrećio da je razvila smisao za humor koji sigurno nije imala kad smo se sreli.

* * *

„Pa ti bi trebao imati trideset i četiri godine”, rekla je. Njoj su bile dvadeset i tri!

„Pa i imam trideset i četiri godine”, odgovorio sam.

„Onda se izvoli *ponašati* kao da su ti trideset i četiri godine”, rekla je. „Ponašaj se kao čovjek koji ima ženu i djecu i koji će navršiti četrdesetu dok trepne i onda više neće moći dobiti nikakav posao i moći će jedino spremati ljudima namirnice u vrećice u supermarketu ili točiti benzin.”

„To si baš krasno zamislila”, rekao sam.

„Nisam to ja zamislila”, rekla je, „život je to tako zamislio. Rabo! Gdje je nestao muškarac za kojeg sam se udala? Imali smo smislene planove za smislen život. A onda si sreo te tipove, te propalice.”

„Oduvijek sam želio biti slikar”, rekao sam.

„Nikad mi to nisi rekao”, rekla je.

„Nisam vjerovao da će se to ikad ostvariti”, rekao sam, „ali sad vjerujem.”

„Prekasno - preriskantno za obiteljskog čovjeka! Probudi se!” rekla je. „Zašto ne možeš biti zadovoljan svojom lijepom obitelji? Svi drugi jesu.”

„Ponovit ću ti: u Firenci sam prodao slike za deset tisuća dolara”, rekao sam.

„I to će se izjaloviti kao i sve drugo”, rekla je.

„Da me voliš, vjerovala bi da ću uspjeti kao slikar”, rekao sam.

„Volim te, ali mrzim i tvoje prijatelje i tvoje slike”, rekla je, „i bojim se za sebe i za našu dječicu kako sada stvari stoje. Rat je *završio*, Rabo!”

„Što bi to sad trebalo značiti?” pitao sam.

„Da ne moraš više ulijetati u sumanute pothvate, činiti velika djela ni poduzimati opasne zadatke koji ne mogu dobro završiti”, rekla je. „Već imaš sva odličja koja možeš poželjeti. Ne moraš osvojiti Francusku.” Ovo zadnje odnosilo se na naše grandiozne planove da središte umjetničkog života preselimo iz Pariza u New York.

„Pa oni su se borili na našoj strani, zar nisu?” rekla je. „Zašto ih moraš osvojiti? Što su ti oni skrivili?”

Izletio sam iz stana i prije nego što je postavila to pitanje tako da je okončala razgovor kao Picasso - zatvorila je vrata i okrenula ključ u bravi.

Čuo sam je kako plače s onu stranu vrata. Jadna žena! Jadna žena!

* * *

Bilo je kasno poslijepodne kad sam s koferom stigao do ateljea. Kitchen je spavao na sklopivom krevetu. Probudio sam ga. Pogledao sam što je napravio dok me nije bilo. Razrezao je sve svoje slike britvom s bjelokosnom drškom koju je naslijedio od djeda s očeve strane, direktora njujorških željeznica. Nije time osiromašio umjetničku baštinu. Pala mi je na pamet iz toga proizlazeća misao: „Čudo da si nije i žile razrezao.”

Ovdje spava pravi veliki divni Anglosas koji je baš kao i Fred Jones mogao Danu Gregoryu pozirati za portret idealnog američkog junaka. Kad smo se nas dvojica zajedno negdje pojavili, izgledali smo točno kao Jones i Gregory. Još k tome, Kitchen mi se divio baš kao što se Fred divio Gregoryju, iako je to bilo apsurdno! Fred je bio tupavi ljepušasti majmun, a moj prijatelj diplomirao je pravo na Yaleu i mogao birati hoće li postati profesionalni klavirist, tenisač ili igrač golfa.

Uz bjelokosnu britvicu naslijedio je i brdo talenata. Otac mu je bio vrhunski čelist i šahist koji se bavio i hortikulturom, gospodarskim pravom i bio jedan od začetnika borbe za građanska prava crnaca.

Moj me uspavani prijatelj u vojsci nadmašio i činom, postavši bojnikom desantnih trupa, i junačkim podvizima! Ali on je odlučio diviti mi se zato što sam mogao jednu stvar koja njemu nikako nije polazila za rukom - nacrtati što god vidim točno onako kako izgleda.

A što se tiče mojih radova u ovom ateljeu, golemih platna premazanih jednom bojom u koja sam opijen mogao zuriti satima - trebala su biti početci. Očekivao sam da će postajati sve složenija kako se budem polako, ali sigurno, približavao lovini koja mi je toliko dugo izmicala - duši, duši, duši.

* * *

Probudio sam ga i rekao mu da ga vodim na ranu večeru u Cedar Tavern. Nisam mu rekao za velik posao koji sam sklopio u Firenci jer

nije trebao sudjelovati u njemu. Još dva dana neće se dočepati štrcaljke.

Inače, u trenutku smrti grofice Potromaggiore u njenoj će se zbirci nalaziti *šesnaest* Terryja Kitchena.

* * *

„Rana večera“ značila je i rano pijančevanje. Tri slikara već su sjedila za našim stalnim stolom straga. Nazvat ću ih slikarima X, Y i Z. Kako ne bih ugodio ili pomogao filistrima koji željno čekaju potvrdu da su prvi apstraktni ekspresionisti zaista svi odreda bili pijanice i divljaci, navest ću tko ta tri slikara *nisu* bila.

Dakle to *nisu* bili, ponavljam, *nisu* bili: William Baziotēs, James Brooks, Willem de Kooning, Arshile Gorky (koji je tada i tako već bio mrtav), Adolph Gottlieb, Philip Guston, Hans Hofmann, Barnett Newman, Jackson Pollock, Ad Reinhardt, Mark Rothko, Clyfford Still, Syd Solomon i Bradley Walker Tomlin.

Pollock će se te večeri doduše pojaviti, ali on je i tako bio trezvenjak. Neće progovoriti ni riječi i uskoro će otići kući. A jedan od prisutnih i nije bio slikar koliko smo mi znali. Bio je krojač. Zvao se Isidore Finkelstein i imao je dućan iznad birtije. Nakon nekoliko pića baljezgao je o umjetnosti rječito koliko i ostali. Kaže da je njegov djed bio bečki krojač i da je prije Prvog svjetskog rata izradio nekoliko odijela za slikara Gustava Klimta.

Raspravljali smo o tome zašto još uvijek - premda smo već imali nekoliko izložbi koje su izazvale burne kritičke osvrte i koje su potakle časopis *Life* da objavi velik prilog o Pollocku - ne zarađujemo dovoljno da bismo od toga mogli živjeti.

Zaključili smo da ne možemo napredovati ovako loše odjeveni i zapušteni. Nismo to mislili ozbiljno. Ništa što smo tada govorili nismo mislili posve ozbiljno. Još mi uvijek nije jasno kako se dogodilo da su Pollock i Kitchen sve počeli shvaćati tako smrtonosno ozbiljno samo šest godina poslije.

* * *

I Slazinger je bio prisutan. Tamo sam ga i upoznao. Skupljao je materijal za svoj novi roman o slikarima - jedan od desetak romana koje nikad neće napisati.

Pamtim kako mi je pod kraj večeri rekao: „Ne shvaćam kako uspijevate biti tako strastveni i tako *neozbiljni* istodobno.“

„Ništa u životu nije ozbiljno”, rekao sam. „Nisi to znao?”
„Ne”, rekao je.

* * *

Finkelstein je izjavio da će rado riješiti modni problem svakome tko smatra da ga ima. Uz mali polog i razumne rate. Ubrzo zatim, slikari X, Y, Z, ja i Terry Kitchen našli smo se u Finkelsteinovoj radnji gdje nam je uzeo mjere za odijela. Pollock i Salzinger došli su s nama, ali samo kao promatrači. Nitko osim mene nije imao para pa sam ja, kao i obično, dao polog za sve nas putnim čekovima koje nisam unovčio u Firenci.

Inače, slikari X, Y i Z platit će mi iduće poslijepodne svojim djelima. Slikar X imao je ključ mog stana koji sam mu dao kad su ga izbacili iz smrdljivog hotela jer je zapalio svoj krevet. Tako su on i druga dvojica dostavili svoje slike i nestali prije nego što se jedna Dorothy stigla usprotiviti.

* * *

Krojač Finkelstein bio je pravi ubojica u ratu, kao i Terry Kitchen. Ja nisam.

Finkelstein je bio tenkovski topnik u Pattonovoj Trećoj bojni. Dok mi je uzimao mjere za odijelo (koje još uvijek imam), ispričao mi je, ustima punih igala, kako je neki dječak raketnim bacačem uništio gusjenicu njihova tenka dva dana prije svršetka rata u Europi.

Upucali su ga prije nego što su uvidjeli da je samo dječak.

* * *

Evo iznenađenja: tri godine nakon Finkelsteinove smrti od kapi, kada smo svi već financijski puno bolje stajali, uspostavilo se da je čitavo vrijeme potajno slikao!

Njegova je mlada udovica Rachel, koja je izuzetno nalikovala Circe Berman, sad kad bolje razmislim, postavila samostalnu izložbu njegovih radova u krojačnici prije nego što ju je zauvijek zakračunala. Slike su mu bile pretenciozne, ali dojmljive, crtao je što je figurativnije znao i umio, baš kao i njegove ratne kolege Winston Churchill i Dwight David Eisenhower.

Poput njih uživao je u bojama. Poput njih cijenio je stvarnost. To je priča o pokojnome slikaru Isidoru Finkelsteinu.

* * *

Nakon obavljena posla u krojačnici, vratili smo se u birtiju po još jela, pića i razgovora, pa još razgovora, i još malo razgovora. Tada nam se priključio očigledno bogat i otmjen gospodin od šezdesetak godina. Nikada ga prije nisam vidio, a činilo se da ga ni ostali ne poznaju.

„Čujem da ste slikari”, rekao je. „Bi li vam smetalo da sjednem s vama i slušam vas malo?” Smjestio se između mene i Pollocka, a preko puta Kitchena.

„Većina nas su slikari”, rekao sam. Odlučili smo biti uljudni. Mogao je biti sakupljač umjetnina ili član uprave nekog važnog muzeja. Dobro smo znali kako izgledaju kritičari i preprodavači. Ovaj je djelovao prepošteno da bi se bavio tako šugavim zanimanjima.

„Većina vas su slikari”, ponovio je. „Aha! Onda će vam biti lako reći tko od vas to *nije*.”

Javili su se Finkelstein i Slazinger.

„Oh, pogrešno sam procijenio”, rekao je. Pokazao je na Kitchena. „Ni on mi ne izgleda kao slikar unatoč pohabanoj odjeći. Mogao bi biti glazbenik možda, pravnik ili profesionalni sportaš. Ali slikar? Baš sam se prevario.”

Morao je biti vidovit, pomislio sam, da bi s tolikom točnošću pogodio Kitchenovu priču! I usredotočio se na Kitchena baš kao da mu čita misli. Zašto bi ga više fascinirao netko tko će tek naslikati svoju prvu zanimljivu sliku od Pollocka čija su djela već izazivala žustre rasprave i koji je sjedio tik do njega?

Pitao je Kitchen je li možda služio u ratu.

Kitchen je odgovorio da jest. Nije elaborirao.

„Je li to utjecalo na vašu odluku da postanete slikar?” pitao je postariji gospodin.

„Ne”, odgovorio je Kitchen.

Slazinger mi je kasnije pričao kako mu se čini da je Kitchen rat posramio pokazavši mu kako je povlašten u životu - bez muke svladavši klavir, bez muke završivši najbolje škole, bez muke pobjeđujući u gotovo svakoj igri, bez muke postavši bojnikom u vrlo kratko vrijeme i tako dalje. „Kako bi naučio što je pravi život”, rekao je Slazinger, „odabrao je jednu od rijetkih djelatnosti u kojoj je bio beznadna šeprtlja.”

Kitchen je ovako odgovorio svom ispitivaču: „Slikanje je moj Mount Everest.” Mount Everest tada još nije bio osvojen. Osvojit će ga tek 1953., u godini Finkelsteinove smrti i njegove prve samostalne izložbe.

Stari se gospodin zavalio, očigledno zadovoljan ovim odgovorom.

Ali postao je preosoban, po mojem mišljenju, kad ga je potom upitao je li sam zaradio svoj imetak ili njegova obitelj novčano podupire taj mukotrpan uspon. Znao sam da će Kitchen postati jako bogat nadživi li svoje roditelje i da su ga roditelji odbili financirati kako bi ga natjerali da se počne baviti pravom, ode u politiku ili se zaposli na Wall Streetu gdje mu je uspjeh bio osiguran.

Pomislio sam kako se to starog gospodina ni najmanje ne tiče i želio sam da mu Kitchen to kaže. Ali Kitchen mu je sve ispričao, a kad je završio s odgovorom na licu mu se čitalo da je itekako spreman odgovoriti i na iduće pitanje - kakvo god ono bilo.

A bilo je ovakvo: „Oženjeni ste, naravno?”

„Nisam”, odgovorio je Kitchen.

„Ali *volite* žene?” pitao je stari gospodin.

Pitao je to čovjeka koji je do kraja rata bio najuspješniji ševac na kugli zemaljskoj.

„U ovom razdoblju mog života žene bi na mene uludo tratile vrijeme, a i ja bih uludo tratio vrijeme na njih.”

Stari je shvatio. „Hvala vam što ste bili tako iskreni i ljubazni sa mnom”, rekao je.

„Trudim se”, rekao je Kitchen.

Stari je gospodin na to izašao. Nagađali smo što je i tko je to mogao biti, a Finkelstein je napomenuo da tko je god bio, nosio je odjeću iz Engleske.

* * *

Objavio sam da ću sutradan morati posuditi ili unajmiti automobil - da uredim ovdašnju kuću za svoju obitelj. A htio sam i razgledati još jednom skladište za krumpir koje sam unajmio.

Kitchen je pitao može li i on sa mnom, a ja sam odgovorio: „Jasno.”

A u Montauku čekala ga je njegova štrcaljka. To se zove prst sudbine!

* * *

Prije nego što smo utonuli u san na svojim sklopivim krevetima te noći, pitao sam ga ima li pojma tko bi mogao biti stariji gospodin koji ga je tako detaljno preispitao.

„Imam jednu suludu pretpostavku”, rekao je.

„A to je?” rekao sam.

„Moguće da sam u krivu, ali mislim da je to bio moj otac”, rekao je.

„Izgledao je kao moj otac, zvučao kao moj otac, bio je odjeven kao otac, zbijao je zajedljive šale kao otac. Promatrao sam ga kao sokol, Rabo, i rekao sam sebi: ‘Ovo je ili neizmjereno vješt imitator ili je zaista čovjek koji me začeo’. Ti si pametan i najbolji si mi prijatelj. Reci mi, ako je to zaista bio odličan oponašatelj mog oca, što misliš da je želio postići?”

Na kraju sam za Kitchenov i moj sudbonosni pohod unajmio kamion umjesto automobila. Sudbina je tako htjela: da nisam unajmio kamion Kitchen bi se sada bavio pravom, jer špricaljku nikad ne bi uspio nagurati u zatvoreni Sedan kakav bih bio unajmio.

Svako toliko, ali i toliko rijetko, dosjetio bih se nečega što bi moju ženu i djecu učinilo malo manje nesretnima, kao ovog kamioneta, na primjer. Najmanje što sam mogao učiniti, bilo je iznijeti sva platna iz našeg stančića jer je od njih jednoj Dorothy bilo zlo, čak i kad joj je bilo dobro.

„Ne namjeravaš ih valjda odnijeti u novu kuću, je li?” rekla je.

Zapravo sam baš *to* namjeravao. Nikad nisam slovio kao vrstan planer. Ali odgovorio sam: „Ni u ludilu.” Toga sam se trena dosjetio da bih ih mogao odnijeti u skladište za krumpir, ali nisam to izgovorio. Nisam joj imao hrabrosti reći da sam ga unajmio. I tako će jednoga dana doznati. A doznat će i da sam noć prije sebi, slikarima X, Y, Z i Kitchenu platio odijela izrađena po mjeri i stručno skrojena od najfinijih materijala.

„Odnesi ih u skladište za krumpir”, rekla je, „i zakopaj ih pod krumpire. Krumpiri će nam bar nečemu poslužiti.”

* * *

Umjesto kamiona trebao sam unajmiti blindirani auto s policijskom pratnjom, uzmemo li u obzir koliko neke od slika koje sam prevezio danas vrijede. Smatrao sam ih vrijednima, ali ne *toliko* vrijednima. Uglavnom, nisam se mogao prisiliti da ih ostavim u skladištu koje je tada još bilo sve pljesnivo jer je dugo udomljavalo samo krumpir, zemlju, bakterije i gljivice koje su se na njima uživale množiti.

Tako da sam umjesto toga od poduzeća *Dome, slatki dome* unajmio suho, čisto skladište pod ključem. Idućih će godina ta najamnina isisavati najveći dio mojih prihoda. A nisam nadržastao ni naviku spašavanja prijatelja iz nevolje svim novcem koji sam imao ili mogao dobiti prihvaćajući i dalje slike zauzvrat. Ali barem Dorothy nije više morala gledati nusprodekte moje navike. Svaka slika kojom je dug do kraja podmiren prenesena je ravno iz ateljea siromašna umjetnika u skladište *Dome, slatki dome*.

Kad smo konačno iznijeli slike iz stana, Dorothy je na oproštaju Kitchenu i meni doviknula sljedeće: „Jedna mi se stvar jako dopada

u Hamptonu: svako malo stoji natpis 'Gradski otpad

* * *

Da smo Kitchen i ja bili vjerni dvojnici Freda Jonesa i Dana Gregoryja, on bi vozio kamion. Ali on je bio putnik, a ja šofer. Odrastao je sa šoferima tako da je automatski sjeo na suvozačko mjesto.

Pričao sam o svome braku, ratu, Velikoj krizi i o tome kako smo i on i ja mnogo stariji od prosječna ratnog veterana. „Još sam odavno trebao osnovati obitelj i smiriti se”, rekao sam. „Ali kako sam to mogao kad mi je bilo vrijeme? Koje sam uopće žene poznavao?”

„U filmovima su svi veterani kad se vrate iz rata naših godina ili čak stariji”, rekao je. Istina. U filmovima nikad ne prikazuju djecu kakva su se većinom i borila u velikim kopnenim bitkama.

„Da...”, rekao sam, „a većina glumaca nije ni vidjela rat. Vraćaju se kući ženi i djeci nakon zamorna radnog dana pred kamerama koji su odradili ispucavajući slijepe metke u ljude koji pijuckaju kečap.”

„Tako će mladi ljudi za pedeset godina i zamišljati naš rat”, rekao je Kitchen, „starci, ćorci i kečap.” I hoće. I eto, zamišljaju.

„Radi filmova”, predvidio je, „nitko neće vjerovati da su dječica izvojevala rat.”

* * *

„Oteo nam je tri godine života”, rekao je.

„Zaboravljaš da sam ja bio u redovnoj vojsci”, rekao sam, „meni je oteo osam godina života. Kamo mi je mladost otišla, o Bože, još žalim za njome.” Jadna Dorothy je mislila da se udaje za zrela, očinski raspoložena gospodina iz vojske. A umjesto toga dobila je nezanimljivo egoistična i nedisciplinirana devetneastogodišnjeg kretena!

„Ne mogu si pomoći”, rekao sam. „Duša mi zna da mi meso griješi i stidi ga se. Ali meso ne odustaje od loših i glupih navika.”

„Tvoje što i tvoje što?” pitao je.

„Moja duša i moje meso”, rekao sam.

„Djeluju odvojeno?” pitao je.

„Bogme se nadam da je tako”, rekao sam. Nasmijao sam se. „Ne bih volio odgovarati za postupke svojeg mesa.”

Ispričao sam mu, napola u šali, kako ljudsku dušu, pa tako i svoju, zamišljam kao savitljivu neonsku cijev u svakome od nas. Ta cijev

može samo primati podatke o tome što meso radi, ali nema na to nikakva utjecaja.

„Tako da kad ljudi koje volim učine nešto grozno”, rekao sam, „oderem im tustilo pa oprostim.”

„Odereš im tustilo?” pitao je. „Što to znači?”

„To je ono što kitolovci naprave kitu kad ga izvuku na palubu”, rekao sam. „Skinu mu svu kožu, salo i meso dok ne ostane samo goli kostur. To u glavi napravim ljudima - strgnem im meso da bih im vidio ogoljenu dušu. Zatim im oprostim.”

„Odakle ti, molim te, taj izraz?” pitao je.

Odvratio sam: „Iz izdanja *Mobyja Dicka* koje je ilustrirao Dan Gregory.”

* * *

Govorio je o svome ocu koji je, usput budi rečeno, još uvijek živ i upravo je proslavio stoti rođendan! Zamislite samo.

Obožavao je oca. Rekao je i da se nikad ne bi volio nadmetati sa svojim ocem ni pokušati ga pobijediti u bilo čemu. „To bi mi bilo grozno”, rekao je.

„Što bi ti bilo grozno?” pitao sam.

„Nadmašiti ga”, rekao je.

Ispričao mi je kako je pjesnik Conrad Aiken održao predavanje na Yaleu dok je Kitchen tamo studirao pravo te da je rekao kako se sinovi darovitih očeva redovito u životu bave onime što njihovim očevima nije išlo. Aikenov je otac, recimo, bio znamenit liječnik, političar i zavodnik, ali se volio smatrati i pjesnikom. „Kako je očeva poezija bila drek na šibici, Aiken se posvetio pjesništvu”, rekao je Kitchen. „Ja to svome starom ne bih bio u stanju učiniti.”

* * *

Ali šest godina poslije Terry će pokazati što bi svome ocu *bio* u stanju učiniti - u vrtu pred svojom rasklimanom kućicom, desetak kilometara odavde, pucao je na njega iz pištolja. Kitchen je kao i obično bio pijan, a otac ga je po ne znam koji put došao moliti da se ode liječiti od alkoholizma. Nije dokazano, ali mislim da je taj pucanj trebao biti samo simboličan.

Kad je Kitchen shvatio da je uistinu pogodio svoga oca metkom u rame, kako se kasnije utvrdilo, nije mu preostalo drugo nego da cijev pištolja stavi sam sebi u usta i potegne okidač.

Bio je to nesretan slučaj.

* * *

Na tom sam sudbonosnu putovanju prvi put ugledao Edith Taft Fairbanks koja će mi postati drugom ženom. Uvjete najma skladišta dogovario sam s njenim mužem, prijaznim besposličarem, kojega sam tada smatrao beskorisnim i bezopasnim zgubidanom ne znajući da će mi on biti glavnim uzorom kad umre i kad ja postanem njenim mužem.

Proročki, nosila je pripitomljenog rakuna u naručju. Imala je čudesan dar pripitomljavanja svih vrsti životinja. Valom ljubavi i nekritične brige razoružala bi svako biće koje je izgledalo makar napola živo. Tako će pristupiti i meni kad budem živio kao pustinjač u njenu skladištu, a njoj bude trebao novi muž - pripitomila me odama prirodi i ukusnim jestvinama koje mi je ostavljala pred kliznim vratima. Siguran sam da je pripitomila i svog prvog muža te i njega pokroviteljski prihvaćala kao nekakvu tupavu životinju.

Nikada nije rekla kakvom ga je životinjom smatrala. Ali znam koju sam joj *ja* životinju predstavljao jer je to jasno i glasno rekla rođakinji iz Cincinnatija na našem svadbenom primanju dok sam stajao do nje u odijelu koje je skrojio stari Izzy Finkielstein: „Upoznaj mog pripitomljenog rakuna.”

* * *

A i *pokopat* će me u tom odijelu. Tako piše u mojoj oporuci: „Želim da me pokopaju do moje žene Edith na groblju Green River u tamnoplavom odijelu na čijoj etiketi piše: ‘Po mjeri Raba Karabekiana skrojio Isidore Finkielstein’.” Odijelo za svaku prigodu.

* * *

Dakle, iako izvršenje te oporuke još uvijek leži u budućnosti, gotovo sve ostalo isparilo je u prošlost, uključujući Circe Berman. Pred dva tjedna dovršila je knjigu i vratila se u Baltimore.

Posljednje večeri ponovno je tražila da je odvedem plesati, a ja sam ponovno odbio. Umjesto toga odveo sam je na večeru u Hotel American u Sag Harboru. Iako je danas čisti mamac za turiste, Sag Harbor je nekada bilo pristanište kitolovaca. Ovdje još stoje kućerine neustrašivih kapetana koji su otplovili odavde pa preko vrha Južne Amerike stigli do Tihog oceana i vratili se kao milijunaši.

U predvorju hotela nalazi se knjiga gostiju otvorena na sam datum koji obilježava vrhunac danas tako ozloglašene kitolovne industrije: 1. ožujka 1849. U to su doba preci Circe Berman živjeli u Ruskom Carstvu, a moji u Turskom, što ih čini neprijateljima.

Gostili smo se jastozima pomalo pijuckajući alkoholna pića ne bi li nam razvezala jezike. Danas svi pričaju kako je strašno ako čovjek ima potrebu za pićem, a ja sam izdržao bez alkohola čitavo razdoblje pustinjaštva. Međutim moji su osjećaji za gđu. Berman, njene zadnje večeri ovdje, bili toliko protuslovni da bih bez pomoći pića večeru dovršio u mrtvoj tišini. Ali nikako nisam želio voziti kući nakon više pića, a nije ni ona. Nekad je bilo gotovo pomodno voziti pijan, ali ne danas, danas više ne.

Pa smo platili Celestinom dečku da nas doveze u očevu automobilu i poslije dođe po nas.

* * *

Najjednostavnije rečeno: bilo mi je žao što odlazi jer mi je bilo zabavno dok je bila ovdje. Ali znalo mi je biti isuviše zabavno slušati je kako svima oko sebe zapovijeda. Tako da mi je bilo i drago što odlazi jer sam pri kraju knjige i više od svega želim mir i tišinu - malo za promjenu. Da se drukčije izrazim: unatoč svim mjesecima koje smo proveli zajedno, i dalje smo bili poznanici. Nismo postali prijatelji.

To će se promijeniti kad joj pokažem što je u skladištu krumpira.

Da, tako je, odlučna udovica Berman pred sam odlazak uspjela je nagovoriti starog armenskog kenjca da otključa lokote i upali reflektore u skladištu za krumpir.

Što sam dobio zauzvrat? Mislim da sam dobio pravu prijateljicu.

33

Prvo što je rekla kad smo stigli kući iz Hotela American bilo je: „Bar se ne moraš brinuti oko jednoga: neću te više gnjaviti da mi daš ključeve skladišta za krumpir.”

„Hvala Bogu!” rekao sam.

Mislim da je već tada bila sigurna kako će prije svitanja, na ovaj ili onaj način, doznati što je u prokletom skladištu.

„Samo želim da mi nacrtáš nešto”, rekla je.

„Da ti - što?” rekao sam.

„Toliko si samozatajan...”, rekla je, „da si svakoga tko ti je vjerovao uvjerio kako ti ništa na svijetu ne polazi za rukom.”

„Osim kamuflaže”, rekao sam. „Zaboravljaš kamuflažu. Moja je četa bila toliko vješta u kamufliranju da nas je sam predsjednik službeno pohvalio.”

„U redu - kamuflaža”, rekla je.

„Bili smo toliko vješti u kamufliranju”, nastavio sam, „da pola onoga što smo sakrili od neprijatelja do dana današnjeg nije pronađeno!”

„To i nije baš istina”, rekla je.

„Ali nas dvoje sad slavimo, pa smo si svašta već rekli što i nije baš istina”, rekao sam, „kako se na proslavama i pristoji!”

* * *

„Želiš da se vratim kući u Baltimore uvjerena u gomilu neistina o tebi?” rekla je.

„Svu istinu o meni vjerojatno si do sada već otkrila zahvaljujući svome velikom detektivskom daru”, rekao sam. „Ovo je samo proslava.”

„Ali nisam saznala znaš li uopće crtati ili ne”, rekla je.

„Ne zamaraj se time”, rekao sam.

„Sudeći po tvojoj pripovijesti, crtanje ti je itekako bilo bitno”, rekla je, „crtanje i kamuflaža. Nisi bio dobar komercijalan crtač, nisi bio dobar ozbiljan umjetnik, nisi bio dobar muž ni dobar otac, a svoju znamenitu zbirku slika sakupio si pukim slučajem. Ali neprekidno se vraćaš na ono čime se ponosiš - crtačkim umijećem.”

„Istina”, rekao sam, „nisam to tako doživio, ali sad kad kažeš, ima nešto u tome.”

„Dokaži”, rekla je.

„Ma... nemam se baš čime razmetati”, rekao sam. „Nisam nikad bio Albrecht Dürer. Crtam bolje od tebe ili Slazingera ili kuharice - ili Pollocka ili Kitchena. Ali dar s kojim sam rođen nije bogznašto kad me usporediš s daleko vještijim crtačima koji su živjeli i umrli. Smatran sam genijalcem u osnovnoj školi, pa zatim i u srednjoj školi u San Ignaciju. Da sam živio prije deset tisuća godina, vjerojatno bi me genijalnim smatralo špiljsko pleme iz francuskog Lescauxa - čija su kritička mjerila vjerojatno bila ista kao ona u San Ignaciju.”

* * *

„Ako ti knjiga bude kojim slučajem tiskana”, rekla je, „morat ćeš ubaciti barem jednu sliku da dokažeš kako znaš crtati. Čitatelji će to zahtijevati.”

„Jadničci”, rekao sam. „A najgore je kad postaneš ovako star...”

„Nisi baš tako star”, rekla je.

„Dovoljno sam star!” rekao sam. „Najgore je što se neprekidno uplićeš u jednu te istu prastaru raspravu, s kim god razgovarao. Slazinger nije vjerovao da znam crtati. Moja prva žena nije vjerovala da znam crtati. Mojoj drugoj ženi živo se fućkalo znam li crtati. Za nju sam bio ofucani rakun kojeg je dovukla iz skladišta i uzela za kućnog ljubimca. Voljela je životinje bez obzira na njihov likovni talent.”

* * *

„Što si rekao svojoj prvoj ženi kad se kladila da ne znaš crtati?” pitala je.

„Tek smo se bili uselili u kuću izvan grada gdje nikog živog nije poznavala”, rekao sam. „Nismo još ni grijanje imali pa sam nas pokušavao ugrijati naloživši vatru u tri kamina - kao naši doseljenički preci. Dorothy se tada konačno pokušavala informirati o umjetnosti, počela je nešto čitati o tome pomirivši se s činjenicom da je zapela s umjetnikom. Nikad me nije vidjela da crtam - tada sam, naime, smatrao da ću odustanem li od crtanja i zaboravim sve što znam o slikarstvu pronaći čarobni ključ koji će mi otvoriti vrata ozbiljne umjetnosti.”

„Tako smo sjedili pred vatrom kuhinjskog kamina koji je svu toplinu tjerao uz dimnjak umjesto u sobu”, rekao sam. „Dorothy je u nekom likovnom časopisu pročitala što je neki talijanski kipar izjavio o ranim slikama apstraktnog ekspresionizma koje su se tada po prvi put pojavile na nekoj uglednoj europskoj izložbi. Bilo je to na

venecijanskom Biennaleu 1950., iste godine kad sam ja ponovo susreo Marilee.”

„Tvoj je rad bio tamo izložen?” pitala je Circe.

„Ne”, rekao sam. „Ne, samo Gorky, Pollock i de Kooning. A taj je talijanski kipar, koji je u ono vrijeme bio strašno razvikan, ali je danas posve zaboravljen, o našem projektu rekao sljedeće: ‘Ovi su Amerikanci vrlo zanimljivi. Skaču u vodu prije nego nauče plivati’. To je značilo da ne znamo crtati.”

„Dorothy se toga spremno dohvatila. U želji da povrijedi mene koliko sam ja povrijedio nju, rekla je: ‘Dakle, to je to! Svi vi slikate ovako kako slikate jer ni pod *prisilom* ne biste bili u stanju nacrtati ništa kako je u stvarnosti’.”

„Nisam opovrgao njenu tvrdnju. Dohvatio sam zelenu bojicu kojom je Dorothy sastavljala popis svega u kući i oko nje što je trebalo popraviti pa sam na kuhinjskome zidu nacrtao portrete naših dvaju dječaka koji su spavali pred kaminom u dnevnoj sobi. Nacrtao sam im samo glave, u prirodnoj veličini. Nisam ih ni otišao pogledati. Zid se sastojao od novih gips-karton ploča koje sam zakucao preko ispucale žbuke. Nisam još bio popunio i poravnao spojeve među pločama, nikad ni neću.

„Dorothy je bila zaprepaštena”, pričao sam Circe. „Rekla mi je: ‘Zašto češće ne crtaš?’ A ja sam joj odgovorio, upotrijebivši riječ ‘jebeno’ pred njom, što nikada do tada nisam učinio koliko god bijesni bili jedno na drugo: ‘Jer je tako jebeno *lako!*’”

* * *

„Nikada nisi poravnao spojeve između ploča?” pitala je gđa. Berman.

„Kako tipično žensko pitanje”, rekao sam. „A moj je muževan odgovor ovaj: ‘Ne, nisam’.”

„A što se dogodilo s portretima?” pitala je. „Jesu li prehojeni?”

„Nisu”, rekao sam. „Šest su godina stajali na tim gips-karton pločama. Ali tada sam se jednog poslijepodneva vratio kući pripit i shvatio da mi nema ni žene ni djece ni portreta pronašavši samo poruku kojom me Dorothy obavještava da su otišli zauvijek. Izrezala je slike iz ploča i ponijela ih sa sobom. Na mjestu na kojem su bili crteži, ostale su dvije kvadratne rupe.”

„Mora da ti je bilo užasno”, rekla je gđa. Berman.

„Bilo je”, rekao sam. „Pollock i Kitchen ubili su se tek nekoliko tjedana prije, a moje su se slike počele raspadati. Kad sam vidio ta dva kvadrata izrezana iz zida u praznoj kući...”

„Dovrši rečenicu, Rabo”, molila me.

„To je najbliže što sam ikada došao”, rekao sam, „tome da osjetim ono što moj otac mora da je osjetio kad se kao mlad učitelj našao sam u svom selu nakon pokolja.”

* * *

I Slazinger se ubraja u one koji me nikada nisu vidjeli da crtam i koji se pitao jesam li to uopće u stanju. Tada sam već živio ovdje nekoliko godina kad me došao gledati kako slikam u svom skladištu za krumpir. Imao sam pred sobom napeto platno od 2,5 x 2,5 metra, već premazano temeljnom bojom, te sam se upravo spremao nanijeti prvi sloj Saten Dura-Luxea valjkom. Bila je to nijansa zelenkasto-tamnonarančaste zvana „mađarska rapsodija”. Nisam mogao znati da istodobno moja žena Dorothy kod kuće cijelu spavaću sobu prekriva „mađarskom rapsodijom”. Ali to je druga priča.

„Reci mi, Rabo”, počeo je Slazinger, „da ja nanese istu tu boju istim tim valjkom, bi li ta slika još uvijek bila Karabekian?”

„Apsolutno”, rekao sam, „pod uvjetom da skrivaš u pričuvu ono što Karabekian skriva u pričuvu.”

„Kao što?” pitao je.

„Kao ovo”, odgovorio sam. Jagodicama palčeva skupio sam prašine koja se nakupila u jednoj pukotini u podu. Radeći s oba palca istodobno, skicirao sam Slazingerovu karikaturu na platnu u tridesetak sekundi.

„Isuse!” rekao je. „Nisam pojma imao da tako dobro crtaš!”

„Pred tobom stoji čovjek koji ima *izbora*”, rekao sam.

A on je odvratio: „Da, očito imaš, očito imaš.”

* * *

Karikaturu sam prekrio s nekoliko slojeva „mađarske rapsodije” te prilijepio i neke vrpce koje su trebale biti čista apstrakcija, ali su meni potajno predstavljale šest jelena na proplanku. Jeleni su se nalazili uz lijevi rub. S desna, okomito sam postavio crvenu traku koja je, opet u potaji, predstavljala dušu lovca koji cilja u jednog od njih.

Nazvao sam je „Mađarska rapsodija broj šest“ i prodao je muzeju Guggenheim.

Ta je slika stajala u skladištu kad se počela raspadati kao i ostale. Kuratorica je slučajno prolazila pored nje kad je ugledala vrpce i oljušteni Saten Dura-Luxe na podu. Nazvala je da me pita što možemo učiniti da ju restauriramo te jesu li oni možda nešto pogrešno učinili. Ne znam gdje je bila prethodne godine da nije čula za moje slike koje su došle na loš glas jer su se počele raspadati. Iskreno je pomislila da je možda Guggenheim pogrešno postavio uređaje za održavanje vlažnosti zraka ili tako nešto. Ja sam u to vrijeme živio kao životinja u skladištu za krumpir, napušten i nevoljen. Ali telefon sam imao.

„Ali ima još nešto neobično...“, nastavila je, „neko veliko lice je izbilo na platnu.“ Bila je to karikatura, naravno, koju sam nacrtao prljavim prstima.

„Trebali biste obavijestiti papu“, rekao sam.

„Papu?“ pitala je.

„Pa da“, rekao sam, „moglo bi se raditi o znamenitosti kakav je Torinski pokrov.“

Možda bih trebao mlađim čitateljima pojasniti da je Torinski pokrov platno u kakvo su se umatali mrtvaci s otiskom odrasle muške raspete figure za koje se najveći stručnjaci današnjice slažu da bi moglo biti dvije tisuće godina staro. Rašireno je vjerovanje da je u njega bio umotan, ni manje ni više, nego Isus Krist te je sada najveće blago katedrale San Giovanni Battista u Torinu.

Moja se šala upućena dami iz muzeja Guggenheim odnosila na mogućnost da se na mom platnu možda pojavilo lice Isusa Krista - možda baš u pravi čas da spriječi treći svjetski rat.

Ali ona je nadmašila moju šalu. Rekla je: „Pa... i nazvala bih Papu iz ovih stopa da nije jedne sitnice.“

„A to je?“ rekao sam.

Odgovorila je: „Igram slučaja, razgovarate sa ženom koja je hodala sa Paulom Slazingerom.“

* * *

Ponudio sam joj isto što sam ponudio svima ostalima: da ću naslikati identičnu sliku trajnijim materijalima, bojama i samoljepivim vrpcama koje će *svakako* nadživjeti Mona Lisin osmeh.

Ali i Guggenheim je, kao i svi ostali, odbio moju ponudu. Nitko nije želio pokvariti ubitačno smiješnu fusnotu koja ću ostati u povijesti umjetnosti. S malo sreće, moje bi prezime moglo završiti i u rječnicima:

Karabčkian (po Rabu Karabekianu, am. slikar, 20. st.) - propast nečijeg djela ili ugleda koju je osoba sama skrivila glupošću, nemarom ili kombinacijom toga dvoga.

34

Kad sam joj odbio išta nacrtati, gđa. Berman je odmahнула: „O, *tvrdoglava* li malog dječaka!”

„Ja sam tvrdoglav postariji *gospodin'*, odvratio sam, „koji se čvrsto drži svog dostojanstva i samopoštovanja.”

„Samo mi reci koje je vrste to u skladištu...”, mamila me, „je li životinja, biljka ili predmet?”

„Sve troje”, odvratio sam.

„Koliko je veliko?” pitala je.

Rekao sam joj istinu: „Dva i pol metra je visoko i dvadeset metara dugo.”

„Opet me zezaš”, rekla je.

„Pa jasno”, rekao sam.

U skladištu se nalazi osam slikarskih platna postavljenih jedno do drugog, napetih i premazanih temeljnom bojom, svako 2,5 x 2,5 metra veliko. Kao što sam joj i rekao, činila su neprekinutu površinu dugu dvadeset metara. Poput ograde su se protezala sredinom skladišta, a straga su ih pridržavale daske. Bila su to ona ista platna koja su odbacila boju i samoljepive vrpce koje su nekad činile moje najglasovitije, a zatim i najzloglasnije djelo koje je isprva čistilo, a zatim obeščastilo predvorje središnjice GEFFCo-a na Aveniji Park: „Windsorski plava br. 17”.

* * *

Evo kako su se ponovno našla u mojim rukama tri mjeseca prije Edithine smrti.

Pronađena su sahranjena iza zaključanih vrata na najdubljem od tri podzemna kata zgrade koja je nekad pripadala GEFFCo-u, a sada je u vlasništvu tvrtke Matsumoto. Pronašla ih je inspektorica Matsumotoova osiguravajućeg društva dok je istraživala nalazi li se duboko pod zemljom nešto što bi moglo uzrokovati požar u zgradi te ih je i prepoznala po ostacima Saten Dura-Luxea koji su se još mjestimice držali. Nalazila su se iza zabravljenih željeznih vrata i nitko nije imao pojma što bi se moglo kriti iza njih.

Inspektorica je ishodila dozvolu da provali unutra. Ženski mi je glas preko telefona objasnio da je ona prva žena inspektor u svojoj tvrtki, a još k tome i prva crnkinja. „Tako su se riješili dvije muhe jednim udarcem”, nasmijala se. Imala je ugodan smijeh. Bez tračka zlobe ili

sprdnje. Ponudila je da mi vrati platna, uz Matsumotov rastresen pristanak, samo zato što nije željela da išta propadne.

„Kako sam se ja jedina angažirala oko ovog”, rekla je, „u potpunosti o vama ovisi što ćemo s njima. Ali morat ćete sami doći po njih.”

„Kako ste ih prepoznali?” zanimalo me.

Objasnila mi je da se na sveučilištu Skidmore školovala za medicinsku sestru te da je kao jedan od malo izbornih predmeta koji su im se nudili odabrala likovnu umjetnost. Bila je ovlaštena medicinska sestra kao i moja prva žena Dorothy, ali je odustala od tog zvanja jer su se prema njoj liječnici ponašali, kaže, kao prema idiotu ili robinji. Uz to radno je vrijeme bilo dugo i slabo plaćeno, a željela je i provoditi više vremena s nećakinjom za koju se skrbila nakon što je ostala bez roditelja.

Profesor umjetnosti pokazivao im je dijapozitive znamenitih slika pa su se među njima našla i dva prikaza „Windsorski plave br. 17” dok je još bila čitava.

„Kako da mu se odužim?” rekao sam.

„Mislim da je samo želio malo osvježiti predavanja”, rekla je, „sve drugo smo shvaćali tako strašno *ozbiljno*.”

* * *

„Želite li platna ili ne?” pitala je. Uslijedila je duga stanka tako da je morala reći: „Halo? Halo?”

„Oprostite”, rekao sam. „Možda se to vama čini jednostavnim pitanjem, ali meni je to velika stvar. To mi je kao da ste iznebuha nazvali na nimalo poseban dan i pitali me jesam li odrastao.”

Ako su mi tako bezazlene stvari kao što su pravokutnici nategnuta platna i dalje takav bauk, ako ih se toliko stidim da bjesnim i na društvo koje me osudilo na ulogu gubitnika i rugla, to znači da još *nisam* odrastao iako sam navršio šezdeset i osmu.

„Koji je vaš odgovor?” rekla je s onu stranu telefonske linije.

„I sam čekam da ga čujem”, rekao sam. Tada sam mislio da mi ta platna nikada više neće trebati. Doista nisam očekivao da ću ikada više slikati. Imao sam ih gdje spremiti, to bar nije bio problem, bilo je dovoljno mjesta u skladištu za krumpir. Hoću li moći zaspati uz najgoru sramotu svoje prošlosti u neposrednoj blizini? Nadao sam se da hoću.

Tako da sam konačno izgovorio sljedeće: „Molim vas, nemojte ih baciti - pozvat ću poduzeće za selidbe Dome, slatki, dome da ih pokupe što je prije moguće. Ponovite mi samo svoje ime da im mogu reći na koga da se pozovu.”

A ona je odgovorila sljedeće: „Mona Lisa Trippingham.”

* * *

Kad je „Windsorski plava br. 17” osvanula u GEFFCo-ovu predvorju, na sva zvona objavivši kako njihova stara tvrtka drži korak ne samo s najnovijim tehnološkim već i umjetničkim dostignućima, njihova se služba za odnose s javnošću nadala izjaviti kako „Windsorski plava br. 17” veličinom nadmašuje sve druge slike, ako već ne na svijetu, a ono barem u New Yorku. Međutim pokazalo se da nekoliko murala u samome gradu nadmašuje mojih pedeset četvornih metara, a u svijetu da i ne govorimo.

Ekipa službe za odnose javnošću tada se zapitala je li moje djelo možda oborilo rekord kao najveća slika koja *visi na zidu* - bez obzira na to što se zapravo radilo o osam odvojenih panoa straga pričvršćenih spajalicom. Ali ni to nije upalilo jer se uspostavilo da Muzej grada New Yorka ima tri slike na neprekinutim platnima, zašivenima da stvar bude gora, koje su visoke kao moja i za trećinu duže od nje. Zanimljive su to rukotvorine - rani pokušaji izrade filmske vrpce, moglo bi se reći, jer su imale valjke s obje strane. Namatali bi ih na jednu, istodobno ih odmotavši s druge strane. Gledatelji su uvijek vidjeli tek manji djelić slike. Te trake, goleme kao da su ih izradili Swiftovi divovi Brobdingnagi, krasili su planinski krajolici, rijeke, netaknute šume, beskonačni travnjaci na kojima pasu bivoli, pustinje pune dijamanta, rubina i grumenja zlata koji samo čekaju da ih se pokupi. Bile su to Sjedinjene Američke Države.

U davna su vremena predavači putovali diljem sjeverne Europe s takvim slikama. Dok su pomoćnici odmotavali i namotavali platna, oni bi poticali ambiciozne i sposobne ljude da napuste istrošenu, staru Europu i zatraže svoj dio raskošnog i prelijepog bogatstva Obećane zemlje koje će im pripasti čim ga proglašaju svojim.

Zašto bi se pravi muškarac povlačio po kući kad može ići oskvrnuti netaknut kontinent?

* * *

Dao sam tih osam platna očistiti od svakog traga izdajničkog Saten Dura-Luxea, nanovo nategnuti i prekriti novim premazom temeljne boje. Postavio sam ih u skladište zasljepljujuće bijele, nanovo stečena djevičanstva, baš kakva su bila prije nego što sam ih pretvorio u „Windsorski plavu br. 17”.

Svojoj sam ženi taj ekscentričan projekt prikazao kao istjerivanje duhova nesretne prošlosti, kao simbolično iskupljenje za sve što sam skrivio sebi i drugima za vrijeme kratke slikarske karijere. Zapravo je to bio samo jedan u nizu pokušaja da objasnim riječima ono što se riječima objasniti ne može: zašto i kako je ta slika nastala.

I dugo, usko skladište, izgrađeno prije sto godina, postalo je dijelom slike jer je čitavo bilo bijelo, bijelo, bijelo.

Snažni reflektori koji su visjeli s nosača na stropu također su postali njenim dijelom jer su izlijevajući na nju megavate energije njenu bjelinu učinili bjeljom nego što sam mogao zamisliti. Ta sam umjetna sunca dao ugraditi kad su od mene naručili „Windsorski plavu br. 17”.

„Što ćeš sad napraviti?” pitala me draga Edith.

„Završena je”, rekao sam.

„Hoćeš li je potpisati?” pitala je.

„To bi je pokvarilo”, odgovorio sam. „I najmanja mrljica bi je pokvarila.”

„Ima li naslov?” pitala je.

„Da”, rekao sam i na mjestu joj smislio naslov, dug kao naslov Slazingerove knjige o uspješnim revolucijama: „Pokušao sam i nisam uspio, ali sam bar počistio za sobom, pa je sad na *tebi* red.”

* * *

Zamišljao sam vlastitu smrt - i što će ljudi govoriti o meni kad umrem. Tada sam zaboravio skladište po prvi put - ali samo jednim lokotom i jednim zasunom. Pretpostavio sam, kao i moj otac i kao većina muškaraca, da ću ja prvi od nas dvoje umrijeti. Sastavio sam čak i hirovite, samosažaljive upute za Edith o tome što da napravi odmah nakon mog ukopa.

„Održi bdijenje u skladištu, Edith”, rekao sam, „i kad te ljudi budu pitali za ovu neizmjernu bjelinu, reci im da je to posljednja slika tvoga supruga iako je nije naslikao. Zatim im reci naslov. ”

* * *

Ali ona je umrla prva, samo dva mjeseca nakon ovog razgovora. Srce joj je stalo i srušila se u gredicu s cvijećem.

„Bez boli”, rekao je liječnik.

U podne na groblju Green River, dok su je polagali u grob svega nekoliko grobova udaljenog od posljednjeg konačišta druge dvojice mušketira, Jacksona Pollocka i Terryja Kitchena, imao sam najjasniju viziju ljudskih duša oslobođenih srama zbog sveg neukrotiva mesa. Vidio sam pravokutnu raku, a oko nje okupljene samo čiste i nevine neonske cijevi.

Jesam li poludio? Još kako.

Bdijenje je održano u domu jednog njezina prijatelja, ne mojeg, koji je živio kilometar uz plažu odavde. Njen muž nije došao!

A nije se ni vratio u njihovu kuću gdje je beskoristan, zadovoljan i voljen bez razloga proživio trećinu svog života i četvrtinu dvadesetog stoljeća.

Zaputio se u skladište, otključao klizna vrata i upalio svjetla. Zagledao se u zasljepljujuću bjelinu.

A zatim je sjeo u svoj Mercedes i odvezao se u željezariju u East Hamptonu u kojoj su držali i slikarski pribor. Kupio sam sve što bi slikaru ikad moglo zatrebati osim sastojka koji sam mora priskrbiti: duše, duše, duše.

Prodavač je bio novi u kvartu tako da me nije poznavao. Vidio je bezimenog starca u košulji, kravati i odijelu koje je skrojio neki Izzy Finkelstein - s povezom preko oka. Kiklop je bio vidno potresen.

„Vi ste slikar, gospodine?” rekao je prodavač. Mogao je imati dvadeset godina. Nije se ni rodio kad sam ja prestao slikati, prestao bilo što stavljati na papir.

Obratio sam mu se jednom jedinom riječju na izlasku: „Renesansni”, dobacio sam.

* * *

Posluga je dala otkaz. Iznova sam se pretvorio u neukročena rakuna koji se sve vrijeme samo povlači oko skladišta za krumpir. Zatvarao bih ulazna vrata kako nitko ne bi vidio što radim unutra. A radio sam šest mjeseci!

Kad sam završio, kupio sam još pet lokota i zasuna za vrata i zakračunao ih uz škljocaj. Unajmio sam nekoliko slugu i dao odvjetniku da mi sastavi novu oporuku prema kojoj sam, kako rekoh,

imao biti pokopan u Finkelsteinovom odijelu. Sve što imam ostavljam sinovima pod uvjetom da učine nešto u znak sjećanja na svoje armenske pretke, a skladište ima biti otvoreno tek poslije mog ukopa.

Mojim sinovima ide prilično dobro na ovome svijetu unatoč nesretnom djetinjstvu. Kao što rekoh, preuzeli su prezime svog dobrog očuha. Henri Steel je referent za provedbu ugovora u Pentagonu. Terry Steel je glasnogovornik *Chicago Bearsa*, a kako ja posjedujem dio *Ginncinnati Bengalsa*, baš smo prava ragbijaška obitelj.

* * *

Obavivši sve to, bio sam se u stanju iznova nastaniti u kući, zaposliti nove sluge i postati prazan i miran starac kojemu se Circe Berman na plaži prije četiri mjeseca obratila pitanjem: „Reci mi kako su ti roditelji umrli.”

Posljednju večer svog boravka u Hamptonu rekla je: „Životinja, biljka ili predmet? Sve troje?”

„Časna riječ”, rekao sam. „Sve troje, sve troje.” S bojama i vezivom uzetim od bića, biljaka i tla pod nama svaka je slika bez sumnje sve troje, baš sve troje.

„Zašto mi ne pokažeš?” rekla je.

„Jer je to posljednje što imam dati ovome svijetu”, odgovorio sam. „Ne želim biti u blizini kad ljudi procijene je li dobro ili nije.”

„Onda si obična kukavica”, rekla je, „i kao takvog ću te pamtiti.”

Promislio sam i čuo sebe kako govorim: „U redu, idem po ključeve. A zatim, gđo. Berman, bit ću vam neizmjereno zahvalan pođete li sa mnom.”

* * *

Zaputili smo se u mrak slijedeći svjetlo baterijske svjetiljke koja je plesala pred nama. Bila je tiha, ponizna, zadivljena i plaha. Ja sam bio ushićen, ponesen kao zmaj na vjetru i užasnut preko svake mjere.

Prošli smo kamenim puteljkom, a zatim skrenuli prema garaži. Potom smo zašli na puteljak koji je Franklin Cooley kosilicom probio kroz gustiš.

Otključao sam vrata skladišta i segnuo unutra, spremnih prstiju na prekidaču. „Je li te strah?” pitao sam.

„Da”, rekla je.

„I mene”, rekao sam.

Prisjetite se: stojimo na krajnjem desnom rubu slike dva i pol metra visoke i dvadeset metara duge. Kad upalim reflektore, zbog perspektive će nam se pričiniti da je slika trokut dva i pol metra visok, ali zato samo metar i pol dug. S te točke još će biti nemoguće odrediti o čemu se radi - a kamoli što slika *predstavlja*.

Okrenuo sam prekidač.

Na trenutak je vladala tišina, a zatim ju je gđa. Berman prekinula zapanjenim uzdahom.

„Ne miči se”, rekao sam joj, „i reci mi što misliš.”

„Ne smijem ići dalje?” pitala je.

„Za koji trenutak”, rekao sam, „ali prvo želim čuti kako ti izgleda odavde.”

„Kao velika ograda”, rekla je.

„Nastavi”, rekao sam.

„Jako velika ograda, nevjerojatno visoka i duga”, rekla je. „Svaki pedalj obložen je najdivnijim draguljima.”

„Baš ti hvala”, rekao sam. „Sad mi daj ruku i zatvori oči. Odvest ću te do sredine pa ćeš tamo ponovno otvoriti oči.”

Zažmirila je i pratila me krotko kao dječji balon.

Kad smo stigli na sredinu, na točku od koje se nalijevo i nadesno pružalo po deset metara slike, dozvolio sam joj da otvori oči.

Našli smo se na rubu prekrasne zelene doline u proljeće. Pred nama u dolini nalazilo se točno pet tisuća dvjesto devetnaest ljudi. Najveća je osoba bila veličine cigarete, a najmanja obične mušice. Tu i tamo stajala je koja seoska kuća i ruševine srednjovjekovne promatračnice na rubu doline na kojem smo stajali. Ni fotografija ne bi bila realističnija od ove slike.

„Gdje smo to?” pitala je Circe Berman.

„Tamo gdje sam se našao”, rekao sam, „kad se sunce pojavilo u osvit dana kada je Drugi svjetski rat u Europi završio.”

35

Sada je sve to dio redovnog programa obilaska mog muzeja. Prvo su izložene zlosretne djevojčice na ljuljačkama, zatim rani radovi prvih apstraktnih ekspresionista i na kraju ovo strahovito, što god to bilo, u skladištu za krumpir. Izvukao sam zaponac koji je držao vrata na drugom kraju zgrade kako bi znatno nabujala rijeka posjetilaca mogla prošetati uz to *štogodtobilo* bez vrtloženja i pjenušanja. Na jedan kraj unutra na drugi van. Mnogi će proći dva ili čak više puta, ne čitavom izložbom samo skladištem.

Ha!

Ni jedan se namrgođeni kritičar još nije pojavio. Ali nekoliko me laika upitalo kako bih odredio o kojoj se vrsti slike radi. Rekao sam im isto što ću reći i prvom kritičaru kada dođe, ako se koji uopće pojavi, što i nije tako vjerojatno s obzirom na to koliko se *štogodtobilo* sviđa običnim ljudima.

„To uopće nije slika! To je turistička atrakcija! To je Svjetska izložba! To je Disneyland!”

* * *

Jezivog li Disneylanda. Nijednog dražesnog bića na vidiku.

Na svakoj se desetini kvadratnog metra jasno vidi u prosjeku desetoro ljudi koji su upravo preživjeli Drugi svjetski rat. A promotrite li majušne buhe u pozadini kroz jedno od nekoliko povećala koje držim u skladištu, razabrat ćete da se radi o žrtvama koncentracionih i radnih logora, ratnim zarobljenicima iz nekoliko zemalja, pripadnicima raznih njemačkih odreda, lokalnim seljacima s obiteljima, luđacima oslobođenim iz ludnica i tako dalje i tako dalje.

Svaki lik na platnu ima svoju ratnu priču, koliko god majušan bio. Prvo bih izmislio priču, a zatim i nacrtao osobu kojoj se dogodila. Isprva sam stajao u skladištu na raspolaganju svakome koga bi zanimala priča pojedinog lika, ali samo ubrzo odustao dotučen iscrpljenošću. „Smišljajte si sami ratne priče dok gledate *štogodtobilo*”, rekao sam im. Ostajem u kući i samo upućujem ljude prema skladištu za krumpir.

* * *

Ali te sam noći Circe Berman bio i više nego spreman ispričati svaku priču koju je zaželjela čuti.

„Ima li i tebe na slici?” pitala je.

Pokazao sam joj se u desnom donjem uglu. Pokazao sam vrškom cipele. Ubrajao sam se među najveće figure, one veličine cigarete. Ali bio sam i jedan na tisuću drugih koji je leđima bio okrenut kameri, tako reći. Pukotina između četvrtog i petog panoa koja mi je prolazila kralježnicom i stvarala razdjeljak na glavi možemo smatrati dušom Raba Karabekiana.

„Čovjek koji ti se grčevito drži za nogu, gleda te kao božanstvo”, rekla je.

„Boluje od upale pluća i za dva sata bit će mrtav”, rekao sam. „To je kanadski strijelac na bombarderu, ranjen je na naftnom polju u Mađarskoj. Ne poznaje me. Čak mi ni ne razabire lice. Vidi samo gustu maglu koje zapravo nema i pita me jesmo li već stigli kući.”

„A ti mu odgovaraš?” rekla je.

„Što bi mu ti rekla?” pitao sam. „Govorim mu: ‘Da! Stigli smo kući! Stigli smo kući!’”

„Tko je čovjek u neobičnom odijelu?” pitala je.

„To je logorski čuvar koji je odbacio svoju SS-ovsku uniformu i ukrao odijelo sa stražila”, rekao sam. Ukazao sam joj na grupu logorskih žrtava nedaleko od maskirana čuvara. Nekolicina ih je umirala na tlu, kao i kanadski vojnik. „On je doveo ove ljude u dolinu da bi ih se riješio, ali sad ne zna ni sam kamo bi krenuo. Tko god da ga ulovi, odmah će znati da je SS-ovac - serijski broj mu je tetoviran na lijevoj nadlaktici.”

„A ova dvojica?”, rekla je.

„Jugoslavenski partizani”, rekao sam.

„A ovaj?”, pitala je.

„Časnički namjesnik u marokanskim Spahijama, zarobljen u sjevernoj Africi”, rekao sam.

„A ovaj s lulom u ustima?” pitala je.

„Škotski pilot jedriličar zarobljen na dan D”, rekao sam.

„Ima ih odasvud, je li?” pitala je.

„Ovaj je Gurka”, rekao sam. „Iz dalekog Nepala. A ovi mitraljesci u njemačkim uniformama, to su Ukrajinci koji su prešli na njemačku stranu ubrzo nakon početka rata. Kad Rusi konačno stignu u dolinu, objesit će ih ili streljati.”

„Nema baš žena”, rekla je.

„Pogledaj bolje”, rekao sam. „Pola ljudi puštenih iz logora i ludnica su žene. Samo što baš i ne izgledaju više ženstveno. Nisu baš ‘filmske dive’.”

„Ali nema baš mnogo *zdravih* žena”, rekla je.

„Opet si u krivu”, rekao sam. „Zdrave ćeš žene pronaći na oba kraja u donjim uglovima.”

Odšetali smo do jednoga kraja da ih pogledamo izbliza. „Moj Bože”, rekla je, „kao da gledam izložak u prirodoslovnom muzeju.” Baš tako. Na oba kraja smještena je po jedna seoska kuća, zabarikadirana kao mala utvrda, dvorišnih vrata zabravljenih i životinja skupljenih u dvorištu. U poprečnom sam presjeku prikazao podrum kako bih izložio što je pod zemljom - baš kao što bi izložak u muzeju pokazao tajne ukopanog životinjskog brloga.

„Zdrave žene kriju se u podrumima s ciklom, krumpirima i repom”, rekao sam. „Odgadaju silovanje što je duže moguće, ali poznajući povijest ovdašnjih ratova, znaju da je silovanje nemoguće izbjeći.”

„Ima li slika naslov?” pitala je.

„Ima”, rekao sam.

„Koji?” rekla je.

Odvratio sam: „Sada je na ženama red.”

* * *

„Jesam li ja luda”, rekla je pokazujući na lik koji je vrebao iza ruševne promatračnice, „ili je ovo japanski vojnik?”

„Jest”, rekao sam. „I to bojniki, kao što se vidi po zlatnoj zvijezdi i dvije smeđe pruge na njegovu lijevom rukavu. Još uvijek drži svoj mač. Radije bi umro nego ga dragovoljno predao.”

„Čudi me da se tamo našao Japanac”, rekla je.

„I nije”, rekao sam, „ah činilo mi se da spada ovamo pa sam ga dodao.”

„Zašto?” pitala je.

„Zato što su Japanci jednako odgovorni koliko i Nijemci za to što su Amerikanci ponovo postali siromašni, ratoborni i sjebani - nakon tolikog truda uložena u iskrenu mržnju prema ratovanju nakon Prvog svjetskog rata.”

„A ova žena koja leži...”, rekla je, „je li mrtva?”

„Mrtva je”, rekao sam. „To je stara ciganska kraljica.”

„Debela je”, rekla je. „Je li ona jedina debela na slici? Svi su drugi ispijeni.”

„Smrt je jedini način da se odebljaš u Dolini sreće”, rekao sam. „Debela je kao cirkusna nakaza jer leži mrtva već tri dana.”

„Dolina sreće”, ponovila je Circe.

„Ili Dolina smiraja, Raj, Eden, Proljeće, zovi je kako ti drago”, rekao sam.

„Jedino je ona posve sama”, rekla je Circe. „Je li?”

„Skoro”, rekao sam. „Ljudi mrtvi tri dana nisu više baš njuhu ugodni. Ona je prva strankinja koja je dolutala u Dolinu sreće, došla je sama i umrla gotovo odmah.”

„Gdje su ostali Cigani?” rekla je.

„Sa svojim violinama, defovima i šarenim kolima?” rekao sam. „I s glasom da su kradljivci, koji ih zasluženno prati?”

* * *

Gđa. Berman ispričala mi je jednu legendu o Ciganima koju nisam prije čuo: „Ukrali su čavle kojima su se rimski vojnici spremali pribiti Isusa na križ. Kad su Rimljani posegnuli za čavlama, uspostavilo se da su netragom nestali. Ukrali su ih Cigani pa su Isus i gomila morali čekati dok ne dobave nove. Zato je svemogući Bog dozvolio Ciganima da kradu gdje stignu.” Pokazala je na napuhnutu cigansku kraljicu: „I ona je vjerovala u tu legendu. Svi Cigani u nju vjeruju.”

„Onda ju je baš vjera u tu legendu došla glave”, rekao sam, „ali legenda i nije morala više imati veze s time s obzirom da je umirala od gladi kad je doklipsala u Dolinu sreće. Pokušala je ukrasti pile iz dvorišta, ali ju je seljak ugledao kroz prozor spavaonice i opalio na nju malokalibarskom puškom koju je držao pod perinom. Pobjegla je. Mislio je da je promašio, ali nije. S metkom u truhu, ispružila se ovdje i umrla. Tri dana poslije stigli smo i mi ostali.”

* * *

„Ako je ona doista kraljica Cigana, gdje su joj podanici?” ustrajala je Circe.

Objasnio sam joj da je žena i na vrhuncu moći vladala nad svega četrdesetak podanika uključujući i dječicu koja još nisu prohodala. Iako se Europljani vječito međusobno glože oko toga koje su rase i rasne podskupine gamad, svi se ipak slažu da su kradljivi Cigani, koji proriču sudbinu i otimaju malu djecu, neprijatelji sveg pristojnog

svijeta. Tako da su posvuda proganjeni. Kraljica i njeni podanici odrekli su se kola i tradicionalnih kostima - odrekli su se svega što bi odalo da su Cigani. Danju su se skrivali po šumama, a noću tumarali u potrazi za hranom.

Jedne noći, kad je kraljica sama pošla u potragu za hranom, jedan od njenih podanika, četrnaestogodišnji dječak, uhvaćen je pri pokušaju da ukrade šunku slovačkom minobacačkom odredom koji je dezertirao iz njemačkih redova na ruskoj fronti. Vraćali su se kućama koje i nisu bile daleko od Doline sreće. Natjerali su dječaka da ih dovede do ciganskog logora pa su ih sve pobili. Kad se kraljica vratila, više nije imala podanika.

Takvu sam priču izmislio za Circe Berman.

* * *

Circe je dodala kariku koja je priči nedostajala. „I tako je dolutala u Dolinu sreće u potrazi za Ciganima”, rekla je.

„Točno!” rekao sam. „Ali u Europi i nije više tako lako naći Cigane. Većinu su okupili i pogušili plinom u logorima smrti, što je i tako svima bilo po volji. Tko voli kradljivce?”

Izbliza se zagledala u mrtvu ženu i odskočila s gnušanjem: „Fuj! Što joj to izlazi iz usta? Krv i crvi?”

„Rubini i dijamanti”, rekao sam. „Toliko zaudara, toliko odiše zlom srećom da se još nitko nije odvažio prići dovoljno blizu da ih zapazi.”

„A od svih ovih ljudi, tko će ih ugledati prvi?” pitala je.

Pokazao sam na bivšeg logorskog čuvara u krpama sa strašila: „Ovaj tu.”

36

„Vojnici, vojnici, vojnici”, divila se. „Uniforme, uniforme, uniforme.”

Uniforme, ili ono što je od njih ostalo, prikazao sam što sam vjernije mogao. Tako sam odao počast svome učitelju Danu Gregoryju.

„Očevi se strašno ponose svojim sinovima kad ih prvi put vide u odori”, rekla je.

„Sjećam se kako je Veliki John Karpinski bio ponosan”, rekao sam. „On je moj sjeverni susjed. Sinu Velikog Johna, Malome Johnu, nije baš išlo u srednjoj školi, a i policija ga je jednom uhvatila kako prodaje marihuanu. Zato se i priključio vojsci u vrijeme Vijetnamskog rata. Prvi put kad je došao kući u uniformi, Veliki John bio je sretan kao nikada prije jer mu se činilo da se Mali John konačno sredio i da će na kraju ipak biti nešto od njega.

Ali idući se puta Mali John vratio kući u crnoj vreći.”

* * *

Usput, Veliki John i njegova supruga Dorene razdijelili su svoje imanje, na kojemu su živjele tri generacije Karpinskijevih, na parcele od dva i pol hektara. Pisalo je jučer u lokalnom listu. Te će se parcele bez sumnje prodati u hipu jer će većina prozora na katu kuća koje će ovdje niknuti imati pogled na more, preko mog imanja.

Veliki John i Doren postat će milijunaši s gotovinom u džepu i odseliti se u stambenu zgradu na Floridi, gdje nikad nema zime. Tako da će izgubiti svoj sveti komad zemlje u podnožju Ararata, tako reći - a da nisu morali preživjeti najgoru od svih opačina: pokolj.

„Je li tvoj otac bio ponosan kad te prvi put vidio u uniformi?” pitala me Circe.

„Nije to doživio”, rekao sam, „i dobro da nije. Da jest, vjerojatno bi me gađao šilom ili čizmom.”

„Zašto?” pitala je.

„Zaboravljaš da su mladi vojnici za koje su roditelji vjerovali da će postati netko i nešto pobili sve ljude koje je moj otac poznavao i volio. Da me vidio u odori, iskezio bi zube kao bijesan pas. Zarežao bi: ‘Svinjo! Gade! Ubojico! Nosi mi se očiju!’”

* * *

„Što misliš, što će na kraju biti s ovom slikom?” pitala me.

„Prevelika je da bi je bacili u smeće”, rekao sam, „možda završi u privatnom muzeju u tekšaškom Lubbecku u kojem je izložena većina

Gregoryjevih radova. Činilo mi se da bi dobro pristajala iza najduljeg šanka na svijetu - koji se vjerojatno također nalazi u Teksasu. Ali onda bi se gosti neprekidno verali po šanku da izbliza prouče o čemu se radi - rušili bi čaše, gazili po predjelima kojima kuća časti i slično.

Na kraju će moji sinovi, Terry i Henri morati odlučiti kamo će sa *Sad je na ženama red.*"

„Ostavljaš je *njima?*” rekla je. Znala je da me ne mogu živa vidjeti i da su službeno uzeli prezime Dorothy na drugog muža Roya - jedinog *pravog* oca kojeg su ikad imali.

„Misliš da je dobra šala ostaviti nekome sve ovo?” rekla je Circe. „Misliš da je bezvrijedno? Što god mislio, moram ti reći da je ovo *nevjerojatno* važno djelo - na neki način.”

„I meni se čini da je *nevjerojatno* važno - koliko je i frontalni sudar važan”, rekao sam, „bez sumnje će ostaviti posljedice. Nema sumnje da se nešto *dogodilo.*”

„Ako tim nezahvalnicima ostaviš ovo”, rekla je, „učinit ćeš ih milijunašima.”

„Bit će milijunaši tako i tako”, rekao sam, „ostavljam im sve što imam, uključujući i tvoje slike djevojčica na ljuljačkama i biljarski stol, ukoliko ih ne želiš natrag. Poslije moje smrti morat će učiniti samo jednu sitnicu da bi se svega toga domogli.”

„A to je?” pitala je.

„Oni i moji unuci moraju ponovno pravno uzeti ime Karabekian”, rekao sam.

„To ti je toliko bitno?” rekla je.

„Činim to radi svoje majke”, rekao sam. „Iako se nije rodila kao Karabekian, ona je tražila da, bez obzira na sve, prezime Karabekian ne nestane sa mnom.”

* * *

„Koliko je ovih portreta temeljeno na ljudima koje si poznavao?” pitala je.

„Kanađanin koji mi se drži za nogu, njegovo lice točno pamtim. Ova dva Estonca u nacističkim uniformama su Stanlio i Olio, ovaj francuski kolaborant je Charlie Chaplin. Ova dva poljska logoraša s druge strane promatračnice su Jackson Pollock i Terry Kitchen.”

„Znači svi ste ovdje uz samo dno: tri mušketira”, rekla je.

„Glavom i bradom”, složio sam se.

„Njihove smrti u tako kratkom razdoblju mora da su ti bile težak udarac”, rekla je.

„Zapravo smo davno prije prestali biti bliski”, rekao sam. „Ljudi su nas tako zvali samo zato što smo bančili zajedno. Nije imalo nikakve veze sa slikarstvom. Mogli smo biti i vodoinstalateri. Povremeno bi koji od nas nakratko prestao piti, katkad i sva trojica - i tako je završila priča o tri mušketira, davno prije nego što su umrli. ‘Težak udarac’, kažete, gđo. Berman? Nimalo. Kad sam čuo da su mrtvi, samo sam se povukao u pustinjaštvo na osam godina, ništa drugo.”

* * *

„A Rothko se ubio ubrzo zatim”, dodala je.

„Aha”, odgovorio sam. Povlačili smo se iz Doline sreće i vraćali u stvaran život. Još jednom da ponovim sjetnu prozivku stvarnih samoubojstava apstraktnih ekspresionista: Gorky se objesio 1948. g., 1956. Pollock, a odmah zatim i Kitchen, jedan vozeći pijan, drugi pištoljem - i konačno Rothko, nožem, 1970., uz sav nered koji uz to ide.

Odgovorio sam joj žestinom, koja me zaprepastila koliko i nju, da ni te nasilne smrti, kao ni piće, nisu imale nikakve veze sa slikanjem.

„Neću ti protusloviti”, rekla je.

„Ozbiljno!” rekao sam. „Časna riječ!” nastavio sam jednakom žestinom. „Čarolija naših slika, gđo. Berman, iako je to stara stvar u glazbi, ali je bilo dotad nečuveno u slikarstvu, ležala je u samoj *biti čuđenja u svijetu*, nevezana za hranu, nevezana za seks, odjeću, kuće, droge, automobile, nevezana za dnevne novosti, novac, zločin, kaznu, igre, rat, mir - a najmanje od svega vezana za univerzalnu ljudsku težnju, jednako prisutnu u slikarima i vodoinstalaterima, težnji k neobjašnjivom očaju i samouništenju!”

* * *

„Znaš koliko sam ja imala godina dok si ti stajao na rubu ove doline?”, rekla je.

„Ne”, odgovorio sam.

„Jednu godinu”, rekla je. „Nemoj se ljutiti, Rabo, ali ova je slika toliko sadržajna da mislim da je ne mogu večeras više gledati.”

„Razumijem te”, rekao sam. Proveli smo pred njom dva sata. I sam sam bio smožden, ali beskrajno ponosan i zadovoljan.

* * *

I tako smo se ponovo našli na vratima i ponovo sam držao ruku na prekidaču. Kako je noć bila bez mjeseca i bez zvijezda, kad okrenem prekidač naći ćemo se u potpunom mraku.

Upitala me sljedeće: „Govori li išta igdje na slici kada se i gdje zbila? ”

„Ništa ne otkriva *gdje* se zbila”, rekao sam. „Ali na jednom mjestu vidi se *kad* se zbila, ali to je visoko, na posve drugom kraju. Ako zaista želiš vidjeti, moram ići po ljestve i povećalo.”

„Neki drugi put”, rekla je.

Opisao sam joj: „Naslikao sam Maora, desetnika novozelandskog topništva, kojega su zarobili u bitki kod Tobruka u Libiji. Bez sumnje znaš tko su Maori”, rekao sam.

„Polinežani,” rekla je, „novozelandski Aboriđžini.”

„Točno!” rekao sam. „A dok se bijelci nisu pojavili, bili su i kanibali, podijeljeni u nekoliko zaraćenih plemena. Ovaj Polinežanin sjedi na kutiji sa streljivom koju su Nijemci odbacili. Na dnu su još tri metka u slučaju da nekome zatrebaju. Pokušava pročitati što piše na nutarnjoj stranici novina. Dohvatio ih je dok su lepršale pored njega na povjetarcu koji se digao sa suncem.”

Nastavio sam, prstima i dalje na prekidaču: „Stranica je ispala iz antisemitskog tjednika objavljenog u Rigi za vrijeme njemačke okupacije te male zemlje Latvije. Izdana je prije šest mjeseci i donosi savjete o vrtlarstvu i zimnici. Maor je revno proučava u nadi da će iz nje saznati ono što bi svatko od nas volio znati: gdje se nalazi, što se događa i što će se najvjerojatnije iduće zbiti.”

„Da imamo ljestve i povećalo, gđo. Berman, sami biste mogli pročitati da majušnim slovima na kutiji za streljivo piše datum kada ste vi imali tek jednu godinu: ‘8. svibnja 1945.’”

* * *

Posljednji sam put pogledao *Sad je na ženama red*, koju je perspektiva ponovo svela na prividan trokut gusto zbijenih dragulja. Nisam morao dočekati susjede i Celestine školske kolege pa da mi bude jasno kako će ovo biti najpopularnija slika u mojoj zbirci.

„Bože moj, Circe”, rekao sam, „ovo je neprocjenjivo.”

„Zaista jest”, odvrtila je.

Ugasio sam svjetla.

37

Dok smo tumarali do kuće po mrklome mraku, primila me za ruku i izjavila da sam je na kraju ipak odveo na ples.

„Kad to?” pitao sam.

„Upravo plešemo”, rekla je.

„Oh”, rekao sam.

Iznova se oglasila rekavši kako joj nije jasno kako je uopće moguće stvoriti ovako predivnu sliku o nečemu tako važnom.

„Ni sam ne znam kako mi je uspjelo”, rekao sam, „a možda i nije. Možda su je naslikale krumpirove zlatice.”

Kaže da je jednom prilikom gledala zbirku knjiga Polly Madison u Celestinoj sobi i da ni sama nije vjerovala da ih je ona napisala.

„Možda si plagijatorica”, rekao sam.

„Nekad se tako i osjećam”, rekla je.

Kad smo stigli do kuće, iako nismo i nikad nećemo voditi ljubav, obuzelo nas je postkoitalno raspoloženje. Moram reći, bez lažnog hvalisanja, da je nikad nisam vidio tako puteno izmorenu.

* * *

Predala je svoje tijelo, inače tako nemirno, trzavo i nervozno, bujnim jastucima udobnog naslonjača u knjižnici. I Marilee Kemp bila je u sobi, kao duh. Svezak pisama koje je slala armenskom dječaku u Kaliforniju ležao je na stolicu između mene i gđe. Berman.

Pitao sam gđu. Berman što bi mislila o meni da je skladište bilo prazno, da je osam ploha ostalo neoslikano ili da sam rekonstruirao „Windsorsko plavu broj 17”.

„Da se pokazalo da si doista toliko isprazan, a mislila sam da jesi”, rekla je, „bojim se da bih te ipak morala nagraditi čistom peticom za iskrenost.”

* * *

Pitao sam je da li namjerava pisati misleći pri tom na pisma meni, ali ona je shvatila da mislim na knjige. „To jedino i radim - pišem i plešem”, rekla je, „tako tugu držim na sigurnoj udaljenosti” Tokom čitavog ljeta provedenog s njom posve sam smetnuo s uma da je nedavno izgubila očito genijalnog, zabavnog i dragog muža.

„I još mi nešto olakšava život”, rekla je. „Meni pomaže. Tebi možda i ne bi. A to je glasno i drsko prigovaranje, nabijanje ljudima na nos

kad su u pravu, a kad u krivu, deranje na sve oko sebe: 'Probudi se! Razvedri se! Na posao!'.“

„Do sada sam dva puta bio Lazar“, rekao sam. „Umro sam s Terryjem Kitchenom, a Edith me vratila u život. Umro sam s dragom Edith, a Circe Berman vratila me u život.“

„Tko god to bio“, odvratila je.

* * *

Spomenuli smo se i Geralda Hildretha, čovjeka koji će u osam ujutro odvesti taksijem nju i njenu prtljagu u zračnu luku. Lokalni tip od šezdesetak godina. Nema u okolici nikoga tko nije čuo za Geralda Hildretha i njegov taksi.

„Nekad je radio za spasilačku službu“, rekao sam. „Mislim da je i ljubakao s mojom prvom ženom. Upravo je on pronašao tijelo Jacksona Pollocka dvadesetak metara od stabla u koje se zabio automobilom. A par tjedana potom sakupio je i komadiće mozga Terryja Kitchena u plastičnu vrećicu. Može se reći da je odigrao nezanemarivu ulogu u povijesti umjetnosti.“

„Zadnji put kad me vozio“, rekla je, „ispričao mi je kako je njegova obitelj tri stotine godina rintala na ovoj zemlji, a da on unatoč tome ima samo svoj taksi.“

„Zgodan je to taksi“, rekao sam.

„Da, redovno ga lašti izvana i usisava iznutra“, rekla je. „Vjerojatno on na taj način drži tugu na sigurnoj udaljenosti - iz kojih god razloga bio tužan.“

„Tri stotine godina“, rekao sam.

* * *

Oboje smo bili zabrinuti za Paula Slazingera. Pokušavao sam zamisliti kako mora da se osjećala njegova bespomoćna duša kad je shvatila da se njegovo meso bacilo na aktiviranu ručnu granatu.

„Kako to da ga nije ubila?“ pitala je.

„Traljava tvornička izrada“, odvratio sam.

„Njegovo se meso bacilo na granatu, a tvoje je stvorilo sliku u skladištu za krumpir“, rekla je.

„Zvuči točno“, rekao sam. „Duša mi nije znala kakvu bi sliku napravila, ali meso očito jest.“

Pročistila je grlo. „Pa dobro“, rekla je, „nije li onda vrijeme da se tvoja duša, koja se toliko dugo sramila tvog mesa, konačno zahvali

mesu na tom predivnom djelu?”

Promislio sam. „I to zvuči točno”, rekao sam.

„Ali moraš to baš *izreći*”, rekla je.

„Kako?”, pitao sam.

„Zagledaj se u svoje ruke”, rekla je, „pogledaj te neobične i bistre životinje s ljubavlju i zahvalnošću pa im na glas reci: ‘Hvala ti, meso’.”

I jesam.

Podigao sam ruke do očiju i rekao im glasno i iz sveg srca: „Hvala ti, meso.”

O, sretnog li mesa. O, sretne li duše. O, sretnog li Raba Karabekiana.

Sadržaj

PIŠČEVA NAPOMENA

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37